STRATEGIA ROZWOJU GMINY SUŁÓW NA LATA 2015 - 2020

NATURALNIE
GMINA SUŁÓW

listopad 2015

Strategia Rozwoju Gminy Sułów na lata 2015 – 2020 stanowi załącznik do uchwały Nr XII/72/2015 z Rady Gminy Sułów z dnia 30 grudnia 2015 roku.

Opracowanie: Jarosław Maluha
Ewa Skawińska
Sławomir Krzysiak

Spis treści

ROZDZIAŁ I. WPROWADZENIE 5
ROZDZIAŁ II. DIAGNOZA AKTUALNEGO STANU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO GMINY SUŁÓW 8
1. PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO 8
1.1. Położenie geograficzne i podział administracyjny 8
1.2. Środowisko przyrodnicze 12
1.3. Obszary chronione 17
2. SFERA SPOŁECZNA I GOSPODARCZA 20
2.1. Zasoby ludzkie 20
2.2. Struktura ludności 21
2.3. Poziom wykształcenia mieszkańców 25
2.4. Struktura zatrudnienia 27
2.5. Potencjał gospodarczy i ekonomiczny 29
2.6. Poziom bezrobocia mieszkańców gminy 30
3. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA 37
3.1. Opieka i wychowanie przedszkolne 37
3.2. Infrastruktura i uwarunkowania oświaty 37
3.3. Uwarunkowania kulturowe 40
3.3.1. Biblioteki 40
3.3.2. Zasoby dziedzictwa kulturowego 41
3.3.3. Obiekty kultu religijnego 41
3.3.4. Działalność kulturalna 42
3.4. Opieka zdrowotna 42
3.5. Pomoc społeczna 43
3.5.1. Struktura świadczeń GOPS 43
3.5.2. Sytuacja osób niepełnosprawnych 46
4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA 48
4.1. Zaopatrzenie w wodę 48
4.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków 48
4.3. Infrastruktura drogowa 51

4.4. Gospodarka odpadami 56
4.5. Elektroenergetyka 57
4.6. Energia odnawialna 58
4.7. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego.....68
4.8. Gazyfikacja.....70
4.9. Telekomunikacja 70
4.10. Turystyka.....70
5. ZARZĄDZANIE.....71
5.1. Struktura wydatków.....71
5.2. Kapitał społeczny 77
ROZDZIAŁ III. ANALIZA SWOT.....79
ROZDZIAŁ IV. CELE STRATEGICZNE, OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ.....84
1. MISJA I WIZJA STRATEGII 84
2. CELE STRATEGICZNE I OPERACYJNE 86
ROZDZIAŁ V. ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI 97
ROZDZIAŁ VI. WDRAŻANIE I MONITORING.....101
ROZDZIAŁ VII. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.....106
1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 108
2. Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020.....108
3. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 108
4. Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020……...109
5. Program Operacyjna Polska Cyfrowa 2014-2020 109
6.Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.....109
7. Oś 4 Leader……110
8. Pozostałe źródła finansowania.....111
ROZDZIAŁ VIII. KONSULTACJE SPOŁECZNE 112
SPIS TABEL 114
SPIS WYKRESÓW 115
SPIS RYSUNKÓW.....117

ROZDZIAŁ I
WPROWADZENIE

Strategia Rozwoju Gminy Sułów na lata 2015 – 2021 w założeniu stanowi dokument ujmujący wieloletnie cele i uwarunkowania rozwoju tejże jednostki terytorialnej wraz z uwzględnieniem zewnętrznych i wewnętrznych czynników o charakterze gospodarczym, społecznym i terytorialnym w ujęciu długoterminowym. Strategia jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki regionalnej zarówno w skali kraju, regionu jak i w skali lokalnej. Strategia rozwoju gminy wpisuje się także w układ dokumentów programowych według standardów Unii Europejskiej, zgodnych z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju począwszy od Strategii Rozwoju Kraju, skończywszy na programach operacyjnych i strategiach regionalnych.

Wykres 1. Zależność funkcjonowania dokumentów programowych na poziomie kraju.

Źródło: opracowanie własne

Strategia jest dokumentem planistycznym, który przede wszystkim diagnozuje sytuację społeczno – gospodarczą gminy, jej słabe i mocne strony oraz priorytetowe kierunki rozwoju. Powinna stać się podstawą prowadzenia właściwej polityki przez poszczególne podmioty działające na scenie lokalnej, a w szczególności przez władze publiczne. Ważne, aby rozwój gminy opierał się na maksymalnym wykorzystaniu potencjału wewnętrznego miejscowych podmiotów, jak również położenia, zasobów naturalnych itd.

Kluczowym pytaniem, na jakie powinna odpowiadać strategia rozwoju jest:

Co należy zrobić, aby sytuacja mieszkańców uległa poprawie, a gmina rozwijała się w przyszłości?

W przypadku niniejszego dokumentu pytanie brzmi:

Co, kiedy i w jaki sposób należy zrobić, aby zapewnić zrównoważony rozwój gminy Sułów?

Konieczność tworzenia gminnych dokumentów planistycznych o charakterze strategicznym nie wynika wprost z przepisów prawa. Znowelizowana w 2013 r. ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, tworząca podstawy prawne do przygotowania przez ówczesne Ministerstwo Rozwoju Regionalnego zasad wdrażania programów Unii Europejskiej na lata 2014-2020, wśród dokumentów strategicznych opracowywanych przez j.s.t. wymienia jedynie strategie rozwoju województw oraz strategie ponadregionalne. Katalog ten pozostawia jednak otwarty, a wśród podmiotów odpowiedzialnych za prowadzenie polityki rozwoju wymienia samorząd gminny.

Strategia rozwoju gminy powinna charakteryzować się:

- kompleksowością rozwiązań zaistniałych problemów, traktowania gminy jako części szerszego otoczenia stanowiącego zbiór szans i zagrożeń rozwojowych,
- rozwiązywaniem dzisiejszych problemów przez pryzmat przyszłości, w uznaniu iż postęp jako wyraz rozwoju jest znacznie istotniejszy niż przetrwanie,

- uznaniem, że dla efektywnego rozwoju gminy niezbędne jest równoczesne osiąganie efektów społeczno-gospodarczych, ekologiczno-przestrzennych jak i finansowych.

Niniejszy dokument został opracowany jako narzędzie dla władz lokalnych oraz podmiotów spełniających istotną rolę z punktu widzenia rozwoju gminy, dzięki któremu będą one mogły racjonalnie organizować swoje działania w kilkuletnim horyzoncie czasowym, obejmującym lata 2015 – 2020. Nie ulega wątpliwości, że sukces gminy zależy od skutecznego i efektywnego zarządzania. Jest ono możliwe wyłącznie wówczas, gdy realizowane są cele podporządkowane jasnej i co ważne akceptowanej społecznie strategii rozwoju.

Efektem wdrożenia Strategii Rozwoju Gminy Sułów będzie zapewnienie synergii działań w budowie wspólnego systemu przedsięwzięć zmierzających do osiągnięcia pożądanych celów. Poprzez długofalowe programowanie i konsekwentną realizację programów rozwiązane zostaną podstawowe problemy rozwojowe gminy Sułów. Przyczyni się ona także do aktywizacji potencjałów innowacyjności i przedsiębiorczości społeczności lokalnej, wzmacnianiu procesów integracji i poprawie warunków życia mieszkańców, czyniąc Gminę Sułów gminą szans i rozwoju.

Instrumentem wdrożenia Strategii jest Wieloletni Plan Inwestycyjny (WPI) stanowiący załącznik nr 1 do niniejszego dokumentu. Zawiera on konkretne projekty, które będą wdrażane w horyzoncie czasowym objętym Strategią wraz z oszacowaniem kosztów ich realizacji. Zadania te wynikają w sposób bezpośredni z założonych celów i kierunków działań, a ich realizacja przyczyni się do osiągnięcia założonych wskaźników. Z uwagi na zmienność perspektywy czasowej będzie on rokrocznie aktualizowany.

Podstawą opracowania WPI jest art. 166 ustawy o finansach publicznych (Dz. U. z 2005 r. Nr 249, poz. 2104)

ROZDZIAŁ II
DIAGNOZA AKTUALNEGO STANU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO GMINY SUŁÓW

1. PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

1.1. Położenie geograficzne i podział administracyjny.

Gmina Sułów położona jest w północno – zachodniej części powiatu zamojskiego na terenie województwa lubelskiego (30 km od Zamościa i 70 km od Lublina). Graniczy z następującymi gminami:

- od północy z Gminą Rudnik i Gminą Nielisz,
- od zachodu z Gminą Turobin i Gminą Radecznica,
- od południa z Gminą Turobin i Gminą Radecznica,
- od południa i wschodu z miastem i Gminą Szczebrzeszyn.

Rys. 1. Powiat zamojski

Źródło: www.lubelskie.pl

Rys. 2. Gmina Sułów na tle województwa lubelskiego

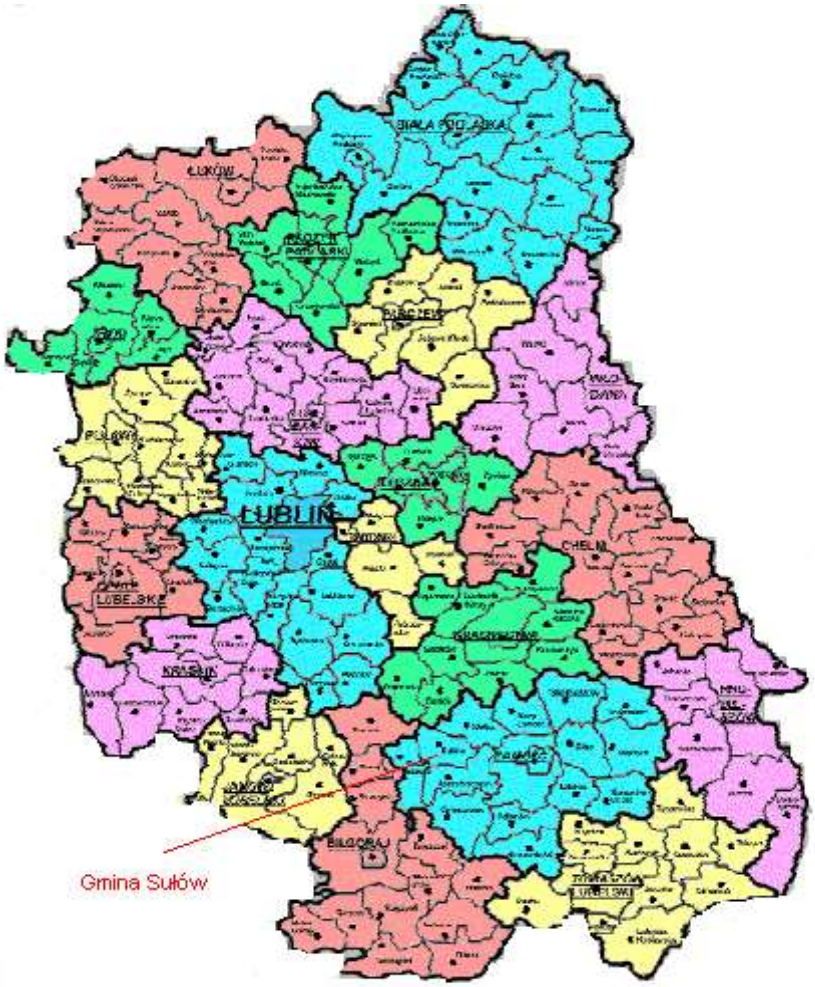

Źródło: Dziennik Wschodni

Gmina Sułów bezpośrednio graniczy z powiatem krasnostawskim oraz biłgorajskim. Leży także w sąsiedztwie Roztoczańskiego Parku Narodowego i części Szczebrzeszyńskiego Parku Krajobrazowego.

Obszar gminy Sułów wchodzi w skład krainy fizjograficznej Padołu Zamojskiego. Mały fragment pd. – zach. części gminy Sułów wchodzi w skład Roztocza Zachodniego. Dominującą formą rzeźby padołu jest poziom terasy machaleniowej z niewysokimi, płaskimi garbami kredowymi o kierunku równoleżnikowym. Wysokości względne dochodzące do 30 m, bezwzględne są rzędu 250 m n.p.m. Dla terenu Roztocza Zachodniego typowa jest rzeźba lessowa – duże rozcięcia erozyjne (jary i wąwozy wydrążone w lesie). Wysokości względne sięgają rzędu 70 m, teren jest falisty o spadkach od 6% do 10%.

Siedzibą władz gminy jest Sułów. Powierzchnia całej gminy wynosi 9.348 hektarów. Powierzchnia użytków rolnych wynosi 7 967 ha; lasów i gruntów leśnych ogółem - 679 ha, pozostałe grunty i nieużytki wynoszą 702 ha.

Wykres 2. Struktura powierzchni

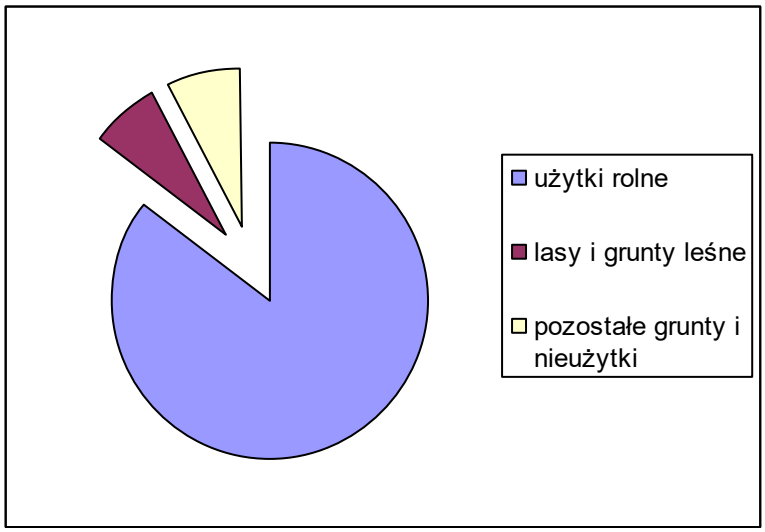

Źródło: Urząd Gminy Sułów

W skład gminy Sułów wchodzi 15 miejscowości: Deszkowice Pierwsze, Deszkowice Drugie, Kitów, Kulików, Michalów, Rozłopy, Rozłopy Kolonia, Sąsiadka, Sułowiec, Sułów, Sułów Kolonia, Sułówek, Tworyczów, Źrebce, Kawęczyn Kolonia. Istniejący układ zabudowy w poszczególnych wsiach charakteryzuje się znacznym rozproszeniem.

Rys. 3. Topografia gminy Sułów

Źródło: Urząd Gminy Sułów

Zwartą zabudowę posiadają wsie: Sułów, Michalów, Sąsiadka, Kitów, Sułówek, Źrebce. Zabudowa mieszkaniowa w gminie ma charakter zabudowy zagrodowej i zabudowy wielorodzinnej. Zabudowa wielorodzinna występuje w Michalowie, jest to budownictwo Spółdzielni Mieszkaniowej „Storczyk". Miejscowość Sułów to ośrodek gminny pełniący funkcję administracyjno-usługową, obsługi ludności i rolnictwa. Miejscowościami pełniącymi funkcję wspomagającą dla ośrodka gminnego są Deszkowice Pierwsze, Michalów i Tworyczów. Każda z miejscowości tworzy bazę produkcyjno – przemysłową dotyczącą drobnego przemysłu rolno – spożywczego opartego na surowcach lokalnych oraz niektóre miejscowości bazę usługową. Jednostki usług I poziomu obsługi to: Sułów, Deszkowice Pierwsze, Tworyczów i Michalów. Pozostałe jednostki posiadają usługi elementarne.

Generalnie obszar gminy wykazuje korzystne warunki dla rozwoju osadnictwa, ponieważ warunki przyrodnicze i techniczne odpowiadają wymogom rozwoju budownictwa mieszkaniowego. Niekorzystne warunki występują jedynie w dolinach rzecznych oraz w terenach o dużych spadkach, w obszarze występowania jarów i wąwozów.

Niekorzystne położenie geograficzne gminy Sułów i monofunkcyjny charakter (rolnictwo) wpływa na to, że gmina jest mało wyrazista na tle powiatu i województwa. Do tego dołączyć można bardzo niski poziom wykształcenia i wiek jej mieszkańców.

Pozytywnym czynnikiem jest położenie gminy w niedalekim sąsiedztwie Roztoczańskiego Parku Narodowego oraz Szczebrzeszyńskiego Parku Krajobrazowego. Walory te wykorzystać można do rozwoju agroturystyki, oraz szlaków turystycznych połączonych z okolicznymi gminami. Można także wykorzystać znajdujące się na terenie gminy cenne zabytki takie jak Grodzisko wczesno – średniowieczne „Sutiejsk" w Sąsiadce z XI w. i Zespół Pałacowo – Parkowy w Klemensowie.

Pozycja gminy Sułów w sposób bezpośredni uzależniona jest od mieszkańców, którzy mimo niskich dochodów podejmują inicjatywy w kierunku polepszenia warunków życia.

1.2. Środowisko przyrodnicze.

Obszar gminy posiada korzystne warunki naturalne. Na terenie gminy występują złoża surowców ilastych (lessy) o praktycznie nieograniczonej wielkości, przydatne do produkcji kruszyw lekkich i ceramiki budowlanej. W rejonie wsi Kitów występują perspektywiczne złoża kruszywa naturalnego dla budownictwa drogowego.

Utwory lessowe zalegające teren gminy charakteryzują się dobrą przepuszczalnością wody, co ma znaczenie dla stosunków wodnych. Wody opadowe infiltrują w głąb, gdzie dopiero na znacznych głębokościach tworzą poziom wody podziemnej. Słabo rozwinięta jest sieć rzeczna. Osią wód jest rzeka Wieprz z dopływami Porem, Gorajką i Łetownią, które wpływają do największego w regionie akwenu wodnego „Nielisz" znajdującego się na obszarach dwóch gminy: Nielisz i Sułów.

Gleby charakteryzują się występowaniem wysokich klas bonitacyjnych od I do IV. Dominują gleby brunatne i bielicowe oraz w niewielkich ilościach rędziny kredowe, w dolinach rzek występują gleby mułowo – wapienne. Według danych IUNG-u w Puławach wynosi 86,1 pkt (średnia w regionie zamojskim wynosi 85 pkt, a dla kraju 66 pkt). W większości gleby posiadają korzystne właściwości dla rozwoju rolnictwa.

Klimat gminy Sułów posiada cechy kontynentalne. Średnia roczna temperatura wynosi 7,5^{o}C, średni roczny opad wynosi od 550 do 600 mm, przeważają wiatry z sektora zachodniego. Okres wegetacyjny waha się w granicach 200 dni, okres bezprzymrozkowy wynosi 155-165 dni. Przez teren gminy Sułów przechodzi szlak gradowy.

Lasy zajmują powierzchnię 679 ha, co stanowi zaledwie 7,26% ogólnej powierzchni gminy i jest niewielka w porównaniu z powiatem zamojskim, w którym lasy stanowią 20,42% ogólnej powierzchni. Zwarte kompleksy znajdują się w pn. – wsch. części gminy (część stanowią lasy podmokłe) i kompleks mniejszy na terenie, pd.– zach. Są to lasy mieszane z dużym udziałem drzew liściastych, które są własnością rolników indywidualnych. Z uwagi na pełnienie funkcji glebo i wodochronnych lasy należy uznać za bezwzględnie chronione przed zmianą użytkowania na nieleśną. Warto wspomnieć również o występujących

stanowiskach żołny w miejscowości Sąsiadka oraz stanowisku orlika krzykliwego na południe od miejscowości Sąsiadka.

Budowa geologiczna

Gmina Sułów położona jest w obrębie synklinarium brzeżnego, zbudowanego głównie ze struktur mezozoicznych – utworów górnej kredy (mastrychtu). Utwory górnej kredy, zróżnicowane litologicznie posiadają różną odporność na niszczenie w wyniku procesów erozji i denudacji. W granicach gminy występują przeważnie utwory mniej odporne – margle i wapienie margliste (Padół Zamojski). Odporne opoki budują płd. – zach. obszar gminy, a garby i wzgórza ostańcowe znajdują się w pozostałym regionie.

Na utworach kredy zalegają utwory czwartorzędowe, związane głównie z okresem ostatniego zlodowacenia (Wisły). Morfogeneza i przypowierzchniowa budowa geologiczna w głównej mierze związana jest z formą dolinną rzek Wieprz i Por oraz rozległą pokrywą plejstoceńskich utworów lessowych wysoczyznowych i dolinnych. Terasy nadzalewowe (rejon Deszkowice Drugie, Michalów, Kulików, Sułówek) budują piaski drobno i średnioziarniste przewarstwione piaskami drobnoziarnistymi pylastymi.

Surowce mineralne

Na terenie gminy Sułów stwierdzono (Studium Geologiczno – Surowcowe Gminy Sułów, Warszawa 1990 r.) występowanie następujących surowców:

- ***Surowce ilaste*** – zdominowane są przez pokrywy lessów spiaszczonych i nie posiadają wartości użytkowej. Jedynie lessy wysoczyznowe w rejonie Tworyczowa, Sułowa, Deszkowic Pierwszych, Rozłop i Michalowa posiadają wartość dla ceramiki budowlanej (produkcja cegły palonej – pełnej klasy).
- ***Kruszywo materialne*** – piaski występują w ograniczonych powierzchniach w rejonie Michalowa, Deszkowic Drugich, Kulikowa i Sułówka. Występują tu piaski drobno i średnioziarniste, których cechy uziarnienia wskazują na możliwość zastosowania ich do zapraw i wypraw budowlanych oraz do celów ogólnobudowlanych i drogowych.

Rzeźba terenu

Pod względem goemorfologicznym obszar gminy Sułów zaliczany jest do Wyżyny Lubelskiej i Roztocza. Gmina w większości znajduje się w granicach mezoregionu Padołu Zamojskiego, tylko jej płd. – zach. część położona jest w mezoregionie Roztocza Zachodniego.

Na obszarze gminy przeważają następujące typy rzeźby:

- wyżyn niskich o charakterze den kotlin, zdenudowanych i prawie płaskich, zbudowanych na ogół z mniej odpornych utworów kredowych (Padół Zamojski);
- równin rzecznych teras akumulacyjnych i akumulacyjno – erozyjnych, o powierzchni płaskiej, zbudowanej z utworów piaszczystych, często z pokrywami lessów, miejscami zwydmionych (terasy Wieprza i Poru);
- obszarów pokrytych grubą warstwą lessów o dość urozmaiconej rzeźbie, rozciętych licznymi dolinami i wąwozami (Roztocze Zachodnie)

Gleby

W gminie występują gleby lessowe, spośród których decydującą rolę odgrywają gleby brunatnoziemne (brunatne właściwe i wyługowane). Obok gleb brunatno ziemnych występują rędziny i czarnoziemy. Czarnoziemy wytworzone z lessów występują w rejonie Sułów Kolonii i Rozłop.

Powyższe typy gleb użytkowane rolniczo tworzą w gminie kompleksy przydatności rolniczej: pszenny bardzo dobry, pszenny dobry, pszenny wadliwy, żytni bardzo dobry. Leśne gleby brunatnoziemne są siedliskiem lasów i lasów mieszanych, rędziny stanowią siedliska grądów i świetlistej dąbrowy.

W dolinach rzek Wieprz, Por i Łętownia występują gleby mułowo – torfowe i torfowo – mułowe. Są one zajęte przez trwałe użytki zielone – łąki. Wyżej położone partie teras zalewowych rzek zajęte są przez mady rzeczne.

Wody

Wody podziemne

Obszar gminy Sułów położony jest w obrębie jednostki hydrologicznej regionu Lubelsko – Radomskiego, w podregionie Zamościa – Turobina, a część płd. – zach. w podregionie Roztoczańskim. Główny poziom wodonośny związany jest tu z utworami kredowymi i czwartorzędowymi. Utwory trzeciorzędu nie odgrywają istotnej roli jako poziom wodonośny.

Wody piętra kredowego

Występujący na obszarze gminy kredowy poziom wodonośny stanowi fragment zasobnych w wodę głównych zbiorników wód podziemnych – jednych z głównych zbiorników wód podziemnych w kraju, nr 406 teren na zachód od Wieprza.

Wody piętra czwartorzędowego

Utwory czwartorzędu wypełniają obniżenia, głównie strefy dolin rzecznych.

Wody powierzchniowe

W obszarze gminy występują w dolinie Poru i Gorajki.

Źródła

Źródła występują w dolinie rzek Por i Gorajka, drenując poziom wodonośny kredy i trzeciorzędu.

Stawy i zbiorniki wodne

W granicach gminy Sułów i Nielisz, z zaporą czołową w Nieliszu położony jest zbiornik dużej retencji o całkowitej powierzchni 950 ha, pojemności 19,5 mln m3 i długości linii brzegowej 30 km, którego istnienie możliwe jest dzięki wodom rzeki Por i Wieprz.

W miejscowości Michalów znajduje się staw rybny zasilany w wodę z rzeki Wieprz.

Klimat

Według regionalizacji klimatu Polski według W. Okołowicza gmina Sułów położona jest w obrębie regionu lubelsko – wyżynnego, którego cechuje przewaga wpływów kontynentalnych, takich jak:

- wyższa niż na innych terenach amplituda powietrza,
- dość późna i stosunkowo krótka wiosna,
- długie lato,
- zima długa i stosunkowo chłodna.

Szata roślinna

Szata roślinna jest odbiciem warunków glebowych i geomorfologicznych. Według podziału geobotanicznego D. Fijałkowskiego obszar gminy znajduje się w następujących granicach:

Krainy Wyżyny Lubelskiej – Okręgu Subwołyńskiego – Podokręgu Padołu Zamojskiego (dąbrowy świetliste z liczną domieszką roślin pontyjskich),

Krainy Roztocza – Okręgu Roztocza Zachodniego – Podokręgu Szczebrzeszyńskiego (grądy bukowe z udziałem buczyny karpackiej z domieszką jodły).

Szatę roślinną powyższych krain, a zwłaszcza Wyżyny Lubelskiej cechuje bogactwo i różnorodność gatunków. Występują tu również m.in. zbiorowiska torfowiskowe, zbiorowiska łąk, zarośla i murawy kserotermiczne oraz zbiorowiska synantropijne.

Fauna

Rozmieszczenie fauny na obszarze gminy Sułów związane jest z rozmieszczeniem jej podstawowych siedlisk. Wśród fauny dominują gatunki środkowoeuropejskie, pospolite w całej Polsce. Na obszarze gminy występują następujące rodzaje fauny:

Fauna leśna – związana z kompleksami leśnymi, z takimi gatunkami jak: jeleń, sarna, lis, kuna leśna, dzik;

Fauna łąkowo – zaroślowa z ciągiem siedliskowym bagienno – łąkowym wzdłuż Poru, Gorajki, a także Wieprza i Łętowni, z takimi gatunkami jak: brzęczek, remiz, potrzoz, derkacz, bocian biały;

Fauna kserotermiczna – związana z siedliskami murów i zarośli kserotermicznych i stepopodobnych, z takimi gatunkami jak: trzmiel stepowy, pokrzewka ciernista, jaszczurka zielona, ryjkowce, owady pszczołowate.

Wśród ptaków na terenie gminy dominują: zięba, świętuszka, rudzik, myszołów, kania, jastrząb, orlik.

1.3 Obszary chronione

Na terenie gminy Sułów znajdują się następujące obszary chronione:

1. Fragment Szczebrzeszyńskiego Parku Krajobrazowego – obejmujący 2,8% gminy (sołectwo Sąsiadka), który został utworzony na mocy rozporządzenia Wojewody Zamojskiego z dnia 19 czerwca 1998 r. zadaniem Parku jest zachowanie i upowszechnianie wartości przyrodniczych, kulturowych i historycznych obszaru.
2. Pomniki przyrody żywej:
   - brzoza brodawkowata (Betula verrucosa) 121 szt. oraz klon pospolity (Acer platanoides) – 95 szt.,
   - dąb szypułkowy (Quereus robur) – 4 szt.,
   - gleby najwyższej jakości (kl. I – IV), zajmujące 98,7% gruntów ornych,
   - lasy chronione.

Ponadto na obszarze gminy Sułów występuje konieczność poddania wzmożonej ochronie:

- ciągów siedliskowych (korytarzy ekologicznych) dolin rzecznych Wieprza, Poru, Gorajki, Łętowni,
- zlewni rzeki Wieprz,
- głównych zbiorników wód podziemnych,
- lasów przez nadanie statusu lasów gleboochronnych obszarom leśnym na Roztoczu zachodnim,
- naturalnych źródeł występujących w rejonie Sułowca, Sąsiadki.

Ograniczenia rozwoju na terenach:

- występowania gruntów słabonośnych (głównie organiczne i sypkie),
- zalewowych,
- spadkach powyżej 15%,
- zagrożonych zjawiskiem sufozji i osuwiskami (Roztocze Zachodnie).

Natura 2000

Na terenie gminy wyznaczone zostały obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – obejmujące obszar zbiornika wodnego „Nielisz" oraz obszary typowane: obszar Doliny Poru i Staw Boćków.

W obszarze zbiornika wodnego „Nielisz" występuje około 16 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej oraz 1 gatunek z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Teren ten stanowi jeden z największych i najważniejszych ostoi ptaków wodno – błotnych w regionie.

Rys. 4. Obszar Natury 2000 – Zbiornik Wodny Nielisz

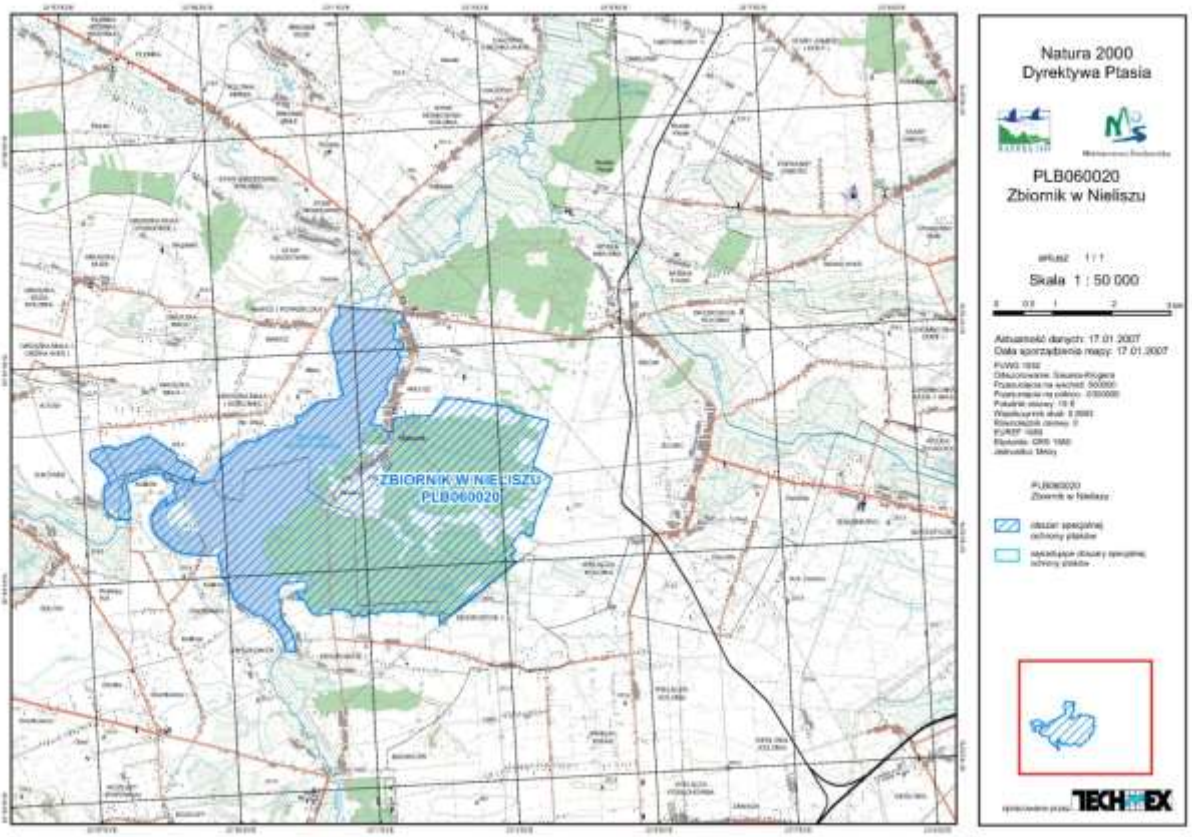

Źródło: www.natura2000.mos.gov.pl

Typowane obszary Dolina Poru i Staw Boćków to ostoja położona w mezoregionie Padół Zamojski oraz częściowo w mezoregionie Roztocze Zachodnie. Obejmuje dolinę rzeki Por, która jest dopływem rzeki Wieprz oraz staw Boćków. Bezpośrednie sąsiedztwo doliny stanowią grunty orne. Rzeka na całej długości jest uregulowana i pogłębiona. Rzeki porastają wierzby i topole. Dolina jest bezleśna, poza dolnym biegiem rzeki, gdzie na wniesieniu zachował się niewielki płat lasu grądowego, z przewagą buka i grabu oraz kompleks lasów w

okolicach Zakrzewa. Niektóre fragmenty doliny są okresowo podtapiane i ulegają powtórnemu zabagnieniu. W górnej części zlewni Poru, znajduje się naturalny Staw Boćków o powierzchni około 250 ha. W ostoi Dolina Poru i Staw Boćków stwierdzono występowanie, co najmniej 18 gatunków ptaków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej. Liczebność dwóch gatunków (derkacza i dzięcioła białoszyjego) mieści się w kryteriach wyznaczenia ostoi ptaków wprowadzonych przez Międzynarodową Radę Ochrony Ptaków. Ponadto 6 spośród stwierdzonych tu gatunków ptaków zostało umieszczonych na liście gatunków zagrożonych w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt.

Identyfikacja podstawowych problemów

- *Niekorzystne położenie gminy Sułów w układzie województwa lubelskiego,*
- *Rozproszona zabudowa gospodarstw usytuowanych na terenie gminy,*
- *Niski poziom ochrony walorów środowiska naturalnego,*
- *Zanieczyszczanie wód gruntowych spowodowane niewystarczającą ilością systemów odprowadzania ścieków*
- *Słaba infrastruktura drogowa*
- *Nie wystarczająca infrastruktura kubaturowa*

2. SFERA SPOŁECZNA I GOSPODARCZA

2.1. Zasoby ludzkie

Gmina Sułów na dzień 20 grudnia 2012 roku liczyła 4829 mieszkańców. Z tego 48,2% stanowią mężczyźni, zaś 51,8% kobiety.

Tabela 1. Ludność gminy Sułów wg płci

LUDNOŚĆ		
Mężczyźni	%	48,2
Kobiety	%	51,8

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 3. Ludność gminy Sułów wg płci

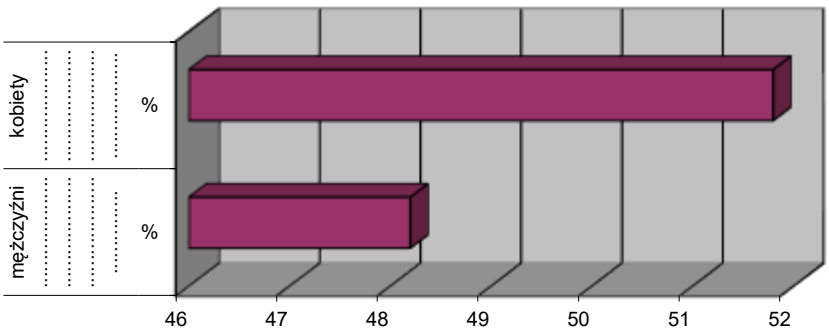

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Na 1 km^2 przypada 52 osób i jest to wielkość zbliżona do gęstości zaludnienia w powiecie zamojskim gdzie wynosi ona 58 osób na km^2, ale dość niska w stosunku do województwa lubelskiego gdzie wynosi 86 osób na km^2.

Wykres 4. Gęstość zaludnienia gminy Sułów na tle powiatu, województwa i kraju

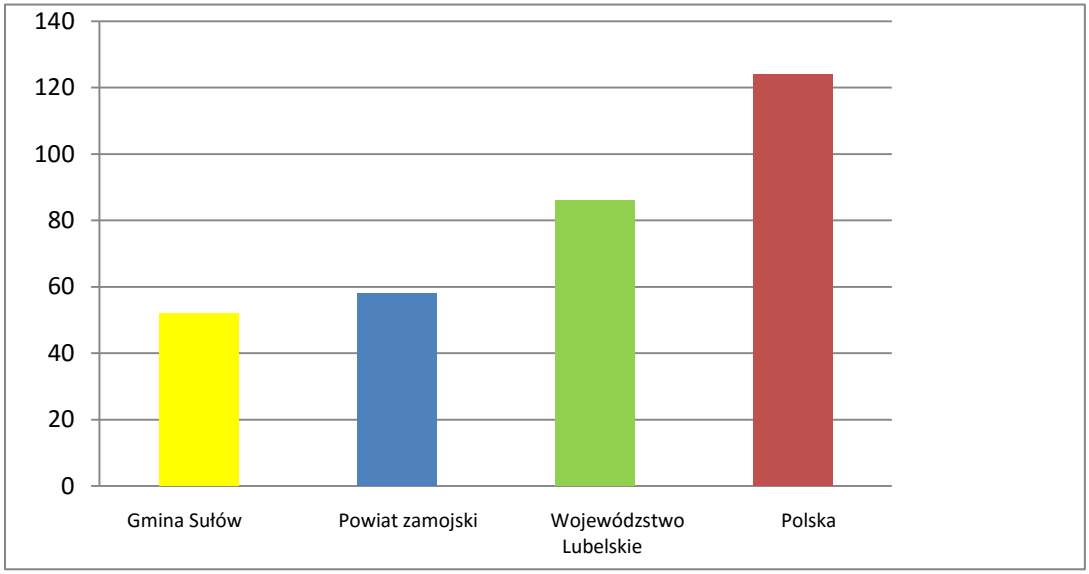

Źródło: www.stat.gov.pl opracowanie własne

2.2. Struktura ludności

Mieszkańcy gminy to osoby zameldowane na pobyt stały oraz przebywające czasowo ponad 2 miesiące. Analizę z uwagi na wiek i płeć społeczeństwa przedstawiono poniżej.

Tabela 2. Ludność wg płci i wieku.

Wiek	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
0-4 lat	215	94	121
5-9 lat	234	113	121
10-14 lat	221	118	103
15-19 lat	270	142	128
20-24 lat	346	176	170
25-29 lat	374	195	179
30-34 lat	358	190	168
35-39 lat	306	165	141
40-44 lat	291	140	151
45-49 lat	280	145	135
50-54 lat	317	178	139
55-59 lat	364	172	192

60-64 lat	275	143	132
65-69 lat	230	90	140
70 lat i więcej	760	253	507
OGÓŁEM	4 841	2 314	2 527

Źródło: dane www.stat.gov.pl i Urzędu Gminy na dzień 31.12.2014 r.

Tabela 3 Ludność wg ekonomicznych grup wieku

LUDNOŚĆ WG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU		
przedprodukcyjny	%	19,7
produkcyjny	%	55,6
poprodukcyjny	%	24,7

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 5. Ludność w gminie Sułów w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w latach 2008-2014

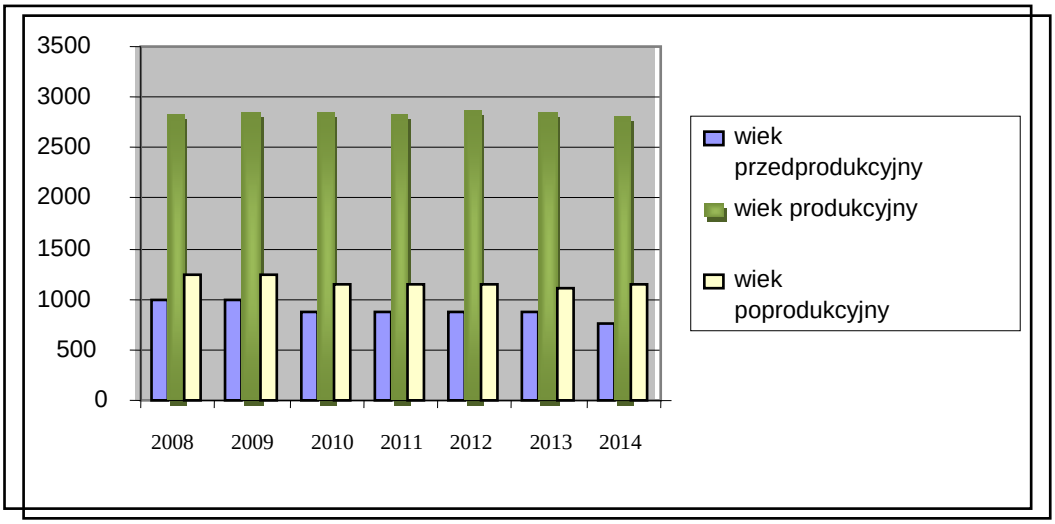

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Analizując strukturę wiekową ludności w aspekcie produkcyjnym, można zauważyć, że dużą grupę stanowią ludzie w wieku poprodukcyjnym, co w przyszłości będzie miało niebagatelny wpływ na uwarunkowania społeczne w regionie.

Gmina Sułów należy do gmin starych demograficznie, z przewagą osób w wieku poprodukcyjnym nad osobami w wieku przedprodukcyjnym. Przyjmując utrzymanie się istniejących tendencji demograficznych przypuszcza się, że liczba ludności w przyszłości znacznie spadnie, na co wskazuje przedstawiony poniżej ujemny przyrost naturalny.

Tabela 4. Struktura przyrostu naturalnego w latach 2009 – 2014.

ROK	LICZBA URODZIN	LICZBA ZGONÓW	PRZYROST NATURALNY
2009	48	89	- 41
2010	49	93	- 44
2011	58	76	- 18
2012	32	65	- 33
2013	31	67	- 36
2014	41	73	-32

Źródło: dane www.stat.gov.pl i Urzędu Gminy Sułów

Wykres 6. Migracje w gminie Sułów w latach 2008 – 2014.

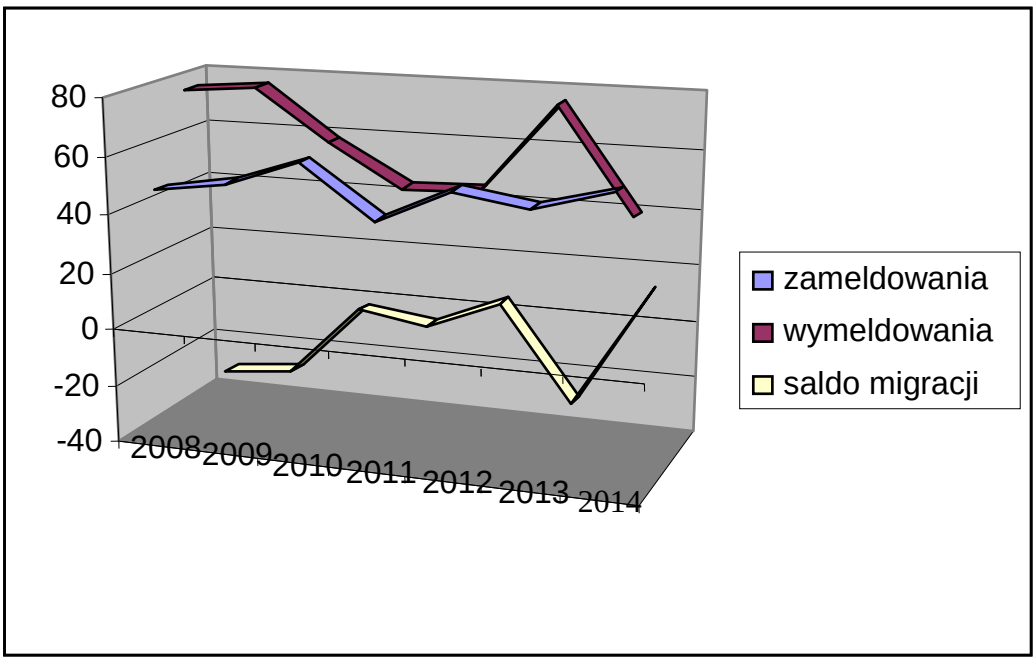

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Pomimo, że migracja nie jest duża, w najbliższych latach może nastąpić migracja ludności w wieku produkcyjnym na tereny bardziej rozwinięte ekonomicznie. Wiąże się to ze słabą sytuacją ekonomiczną gminy. Wewnętrzny ruch wędrówkowy nie jest jednak w przypadku gminy Sułów czynnikiem obniżającym stan ludności, ponieważ saldo migracji dla całej gminy, wskutek napływu nowych mieszkańców osiąga saldo dodatnie.[1]

Na podstawie danych statystycznych o liczbie ludności w latach 2008 – 2014 w gminie Sułów, oszacowany został liniowy model tendencji rozwojowej liczby ludności w tej gminie.[2]

Y=□+ □t +ε

Następnie na podstawie trendu przeprowadzona została punktowa prognoza ludności w latach 2009 – 2014.

Prognozę ludności oraz średni błąd prognozy w latach 2005 – 2014 przedstawia poniższa tabela:

Tabela 5. Punktowa prognoza ludności.

L.P.	Rok	Liczba ludności	Średni błąd szacunku
1	**2005**	5284	111,5
2	**2006**	5234	114,4
3	**2007**	5184	117,4
4	**2008**	5134	120,5
5	**2009**	5084	123,7
6	**2010**	4912	123,9
7	**2011**	4901	124,5
8	**2012**	4829	124,4
9	**2013**	4765	123,8
10	**2014**	4841	124,2

Źródło: danewww.stat.gov.pl i *Urzędu Gminy Sułów*

Jak widać z danych przedstawionych w powyższej tabeli liczba ludności w gminie Sułów będzie się systematycznie zmniejszać o około 50 osób w każdym roku. Na podstawie powyższej prognozy oraz w odniesieniu do stanu liczby mieszkańców w dniu 31.12.2014 r. stwierdzić można, iż liczba mieszkańców mieści się w założonym błędzie szacunkowym.

2.3. Poziom wykształcenia mieszkańców

Tabela 6. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców.

l.. p.	WYSZCZEGÓLNIENIE	OGÓŁEM	MĘŻCZYŹNI	KOBIETY
1.	**Wyższe**	150	55	95
2.	**Średnie**	1046	437	609
3.	**Zasadnicze zawodowe**	956	649	307
4.	**Podstawowe ukończone i bez wykształcenie szkolnego**	2265	935	1330

Źródło: www.stat.gov.pl

Wykres 7.Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców.

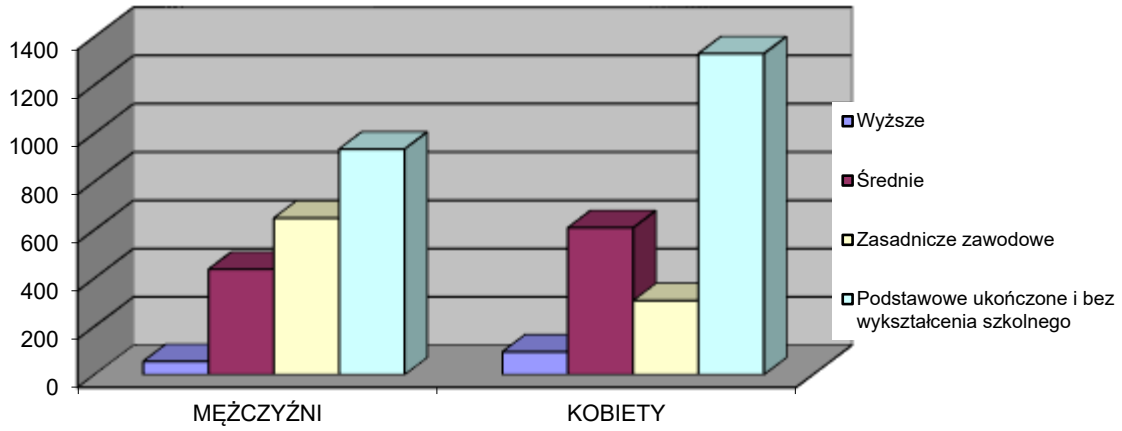

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 8. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców wyrażona procentowo.

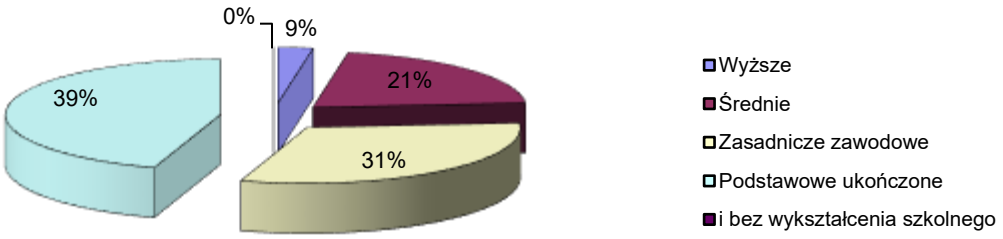

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Tabela 7. Poziom wykształcenia mieszkańców gminy Sułów na tle wykształcenia mieszkańców powiatu, województwa i Polski.

L.p.	Wykształcenie	Sułów	Powiat zamojski	Polska
1.	Podstawowe i niepełne podstawowe gimnazjalne	39%	36,9%	37%
2.	Zasadnicze zawodowe	31%	24,5%	22,2%
3.	Średnie i Policealne	21%	27,8%	23,1%
4.	Wyższe	9%	10,8%	17,9%

Źródło: dane www.polskawliczbach.pl i Urząd Gminy

Poziom wykształcenia w gminie Sułów jest bardzo niski, ponieważ aż 39% osób posiada wykształcenie gimnazjalne podstawowe i niepełne podstawowe. Jest to czynnik hamujący rozwój. Wiąże się to z biernym uczestnictwem w życiu społecznym i niskim stopniem zaradności w stosunku do istniejących możliwości rozwojowych.

2.4. Struktura zatrudnienia

Gmina Sułów posiada typowo rolniczy charakter, dlatego większość mieszkańców zatrudniona jest w rolnictwie indywidualnym.

Tabela 8. Ludność wg głównego źródła utrzymania.

Płeć	ogółem	w tym utrzymująca się						
		z pracy				razem	w tym	
		razem	najem	na rachunek własny			z emerytur	z rent
				razem	w tym w swoim gosp. rolnym			
Ogółem	**4765**	**3531**	**1234**	**1935**	**1754**	**1596**	**1075**	**521**

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 9. Ludność wg głównego źródła utrzymania.

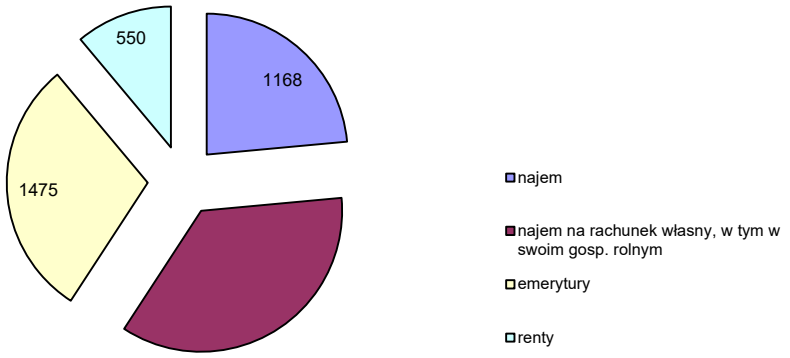

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Tabela 9. Pracujący w wieku 15 lat i więcej, wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym według powierzchni użytków rolnych.

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe				
		Do 1 ha	1 – 5 ha	5 – 10 ha	10 – 15 ha	15 ha i więcej
OGÓŁEM	1557	7	638	586	226	100
MĘŻCZYŹNI	833	3	330	315	130	55
KOBIETY	724	4	308	271	96	45

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 10. Pracujący w wieku 15 lat i więcej wyłącznie lub głównie w swoim ***gospodarstwie rolnym według powierzchni użytków rolnych.***

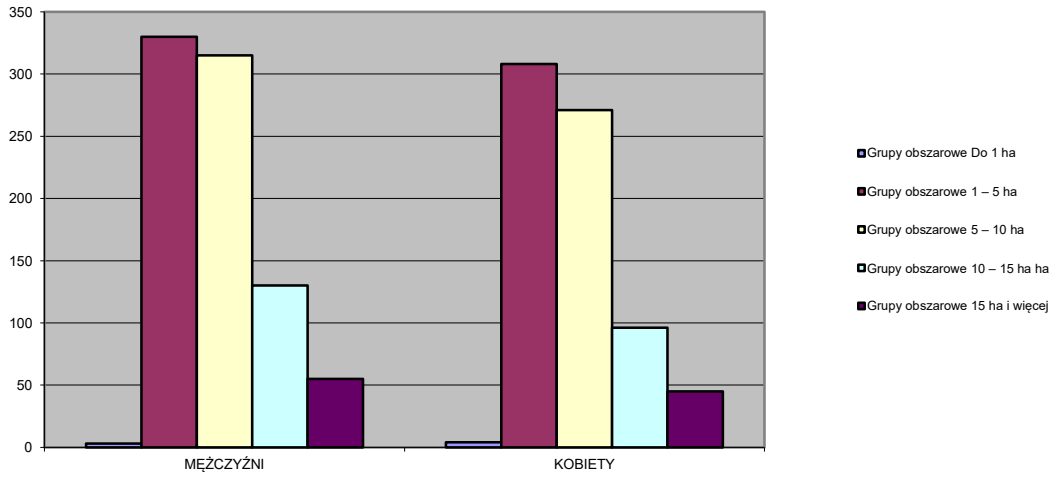

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania dla 1557 osób. 1457 osób utrzymuje się z emerytur. Natomiast renta jest źródłem utrzymania dla 550 osób. Posiadacze własnego źródła utrzymania stanowią 68% populacji, natomiast aż 31% ogółu pozostaje na utrzymaniu innych.

Wykres 11. Struktura wiekowa mieszkańców prowadzących gospodarstwa wg cech demograficznych.

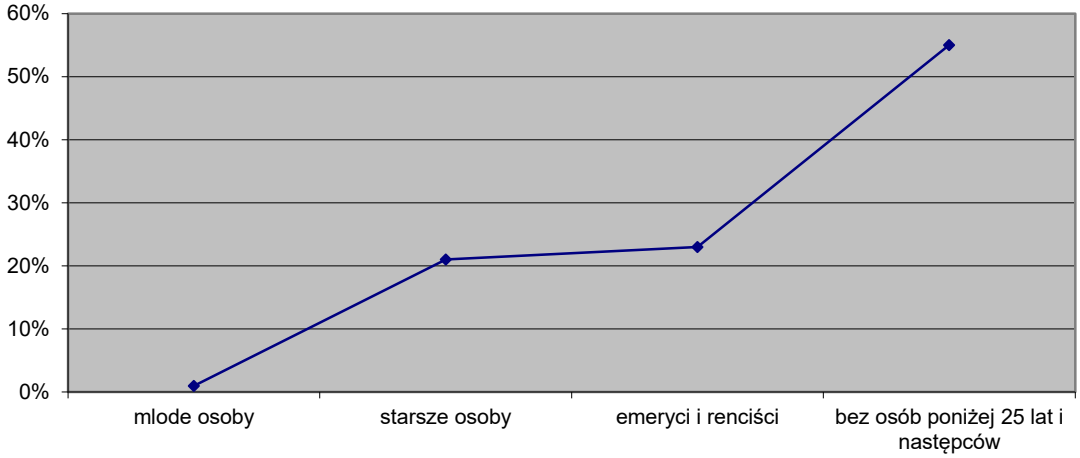

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Z analizy powyższych danych wynika, iż przeszło 90% mieszkańców gminy Sułów prowadzących gospodarstwa rolne jest w wieku, który w przyszłości wpłynie na destrukcję produkcji rolnej. Przeszło 90% stanowią gospodarstwa rolne, prowadzone przez ludzi w podeszłym wieku, z których aż 55% nie posiada następców do przejęcia i poprowadzenia po nich produkcji rolnej. Tylko 1% stanowią gospodarstwa prowadzone przez ludzi młodych, deklarujących pozostanie przy produkcji rolnej. Stanowi to ewidentną cechę ujemną gminy.

2.5.Potencjał gospodarczy i ekonomiczny

W obrębie gminy nie istnieją większe zakłady pracy. Osoby pracujące dojeżdżają do większych ośrodków (Zamość, Biłgoraj, Zwierzyniec, Szczebrzeszyn), gdzie w przeważającej części zatrudnione są w formie stałej umowy o pracę. Funkcjonujący drobny przemysł zatrudnia niewielki odsetek ludności.

Wykres 12. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze wg sektorów własnościowych.

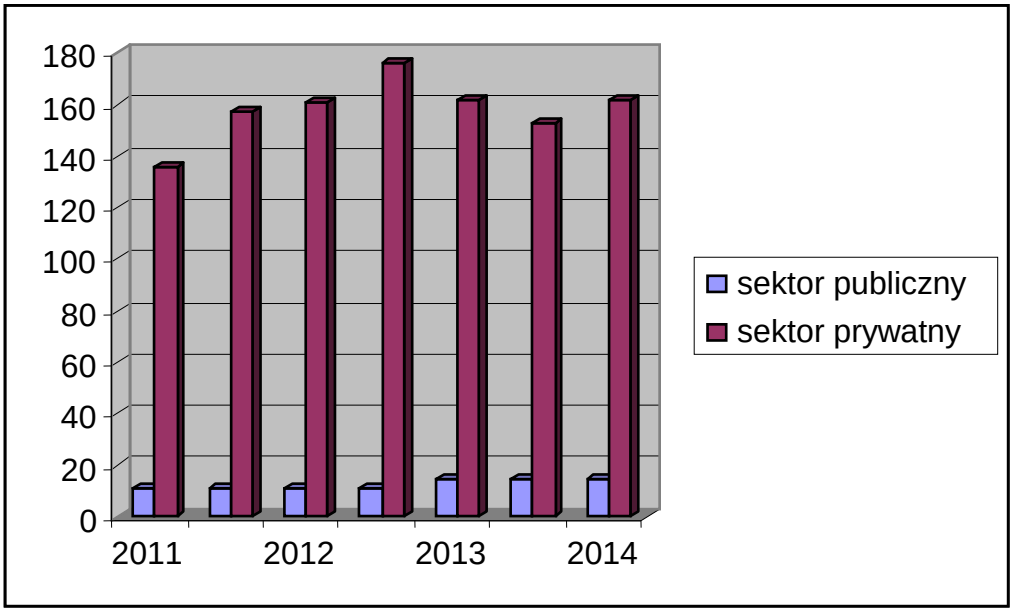

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 13. Działalność gospodarcza w gminie Sułów, porównanie roku 2009 i 2014.

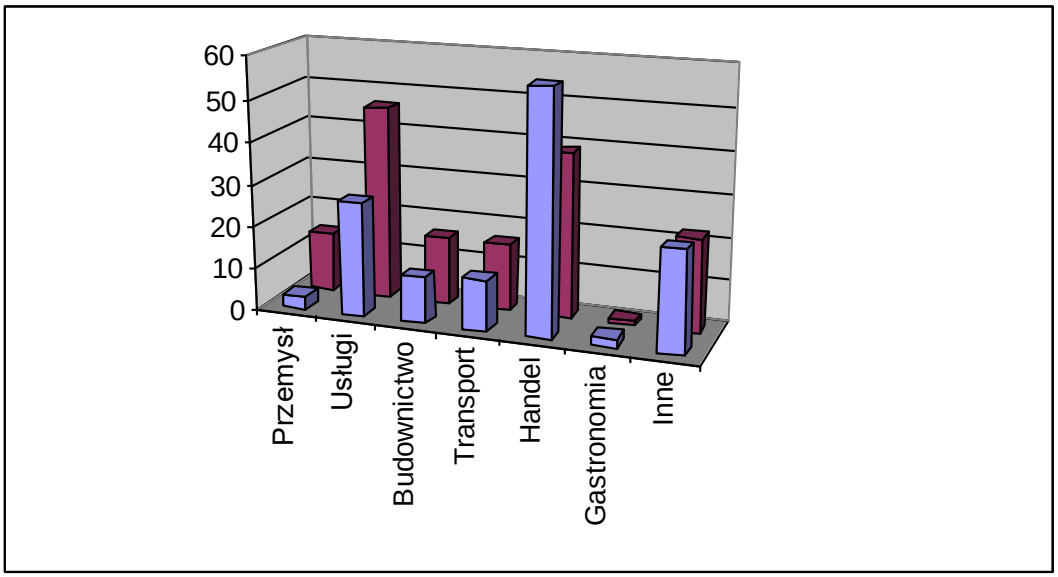

Źródło: dane www.stat.gov.pl

2.6. Poziom bezrobocia mieszkańców gminy

Bezrobocie – zjawisko gospodarcze polegające na tym, że pewna część ludzi zdolnych do pracy i poszukujących jej nie znajduje zatrudnienia.

Jego miarą jest stopa bezrobocia, będąca relacją liczby zarejestrowanych bezrobotnych do zasobu lub do liczby ludności w wieku produkcyjnym (16 – 65 lat mężczyźni i 16-60 lat kobiety).

Pewien poziom bezrobocia (3 – 4%) jest w gospodarce nieunikniony, a nawet konieczny, gdyż umożliwia dostosowanie struktury produkcji do zmieniających się potrzeb. W gminie Sułów poziom bezrobocia wynosi 3,3%. Nie jest on jednak odzwierciedleniem rzeczywistości. Ma to związek z typowo rolniczym charakterem gminy (większa część populacji posiada ubezpieczenie rolnicze, uniemożliwiające zarejestrowanie się w Powiatowym Urzędzie Pracy, jako osoby bezrobotne poszukujące pracy).

W zależności od przyczyn wyróżniamy:

- ***bezrobocie frykcyjne***, obejmujące osoby czasowo bezrobotne z powodu zmiany miejsca pracy lub kwalifikacji,
- ***bezrobocie strukturalne***, związane z ograniczeniem produkcji lub zanikaniem pewnych dziedzin działalności gospodarczej, w związku z czym powstaje nadmiar pracowników reprezentujących określone zawody,
- ***bezrobocie technologiczne***, związane z wprowadzaniem postępu technicznego, zastępowaniem pracy ludzi pracą maszyn i urządzeń,
- ***bezrobocie klasyczne***, pojawiające się, gdy w wyniku działalności lub ustawodawstwa pracy poziom płac jest wyższy od poziomu równowagi (pracodawcy zmniejszają wówczas popyt na pracę),
- ***bezrobocie koniunkturalne***, powstaje w wyniku zmniejszenia się popytu globalnego w fazie załamania gospodarczego.

Tabela 10. Stopa bezrobocia w Powiecie Zamojskim oraz Mieście Zamość w latach 2014-2015.

STOPA BEZROBOCIA
ROK 2014

MIESIĄC	POWIAT GRODZKI	POWIAT ZAMOJSKI	WOJ. LUBELSKIE
Styczeń	16,9%	16,7%	15,0%
Luty	16,9%	16,9%	15,0%
Marzec	16,6%	16,4%	14,6%

Kwiecień	16,2%	15,8%	14,0%
Maj	15,4%	15,0%	13,4%
Czerwiec	14,8%	14,4%	13,0%
Lipiec	14,6%	14,2%	12,8%
Sierpień	14,6%	14,1%	12,6%
Wrzesień	14,5%	13,9%	12,4%
Październik	14,4%	13,8%	12,2%
Listopad	14,9%	14,2%	12,5%
Grudzień	15,0%	14,7%	12,7%

STOPA BEZROBOCIA
ROK 2015

MIESIĄC	POWIAT GRODZKI	POWIAT ZAMOJSKI	WOJ. LUBELSKIE
Styczeń	15,3%	15,2%	13,2%
Luty	15,2%	15,0%	13,3%
Marzec	14,9%	14,7%	13,0%
Kwiecień	14,4%	13,9%	12,5%
Maj	14,0%	13,4%	12,0%
Czerwiec	13,6%	13,1%	11,5%
Lipiec	13,7%	13,2%	11,4%
Sierpień	13,6%	13,2%	11,3%
Wrzesień	13,2%	12,8%	11,1%
Październik	-	-	-
Listopad	-	-	-
Grudzień	-	-	-

Źródło: www.pup-zamosc.pl

Na koniec grudnia 2014 r. w ewidencji Powiatowego Urzędu Pracy w Zamościu zarejestrowanych było 10 817 osób bezrobotnych. W odniesieniu do grudnia 2013 roku liczba ta spadła o 1 259 osób, tj. o 10,4%. W powiecie zamojskim nastąpił spadek o 762 osoby bezrobotne, natomiast w mieście Zamość o 497 osób.

W ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Zamościu można wyróżnić następujące grupy osób:

- bez prawa do zasiłku - 93,46%
- pracujących przed zarejestrowaniem - 74,67%
- długotrwale bezrobotnych - 64,04%
- mieszkających na terenie wiejskim - 53,01%
- bez wykształcenia średniego - 48,28%
- bezrobotnych kobiet - 47,68%
- bez doświadczenia zawodowego - 33,74%
- powyżej 50 roku życia - 21,60%
- do 25 roku życia - 19,52%
- bez kwalifikacji zawodowych - 17,90%
- z prawem do zasiłku - 6,54%
- niepełnosprawnych (oprócz osób poszukujących pracy) - 5,49%
- poszukujących pracy (w tym osób niepełnosprawnych) - 2,29%

Z danych statystycznych na koniec grudnia 2014 r. wynika, iż w porównaniu do analogicznego okresu ubiegłego roku, bezrobocie w województwie lubelskim spadło o 1,7 %, co było konsekwencją zmniejszenia się tego zjawiska we wszystkich powiatach województwa. Pod względem liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych na koniec grudnia 2014 r. Powiatowy Urząd Pracy w Zamościu zajął 2. miejsce w województwie lubelskim.

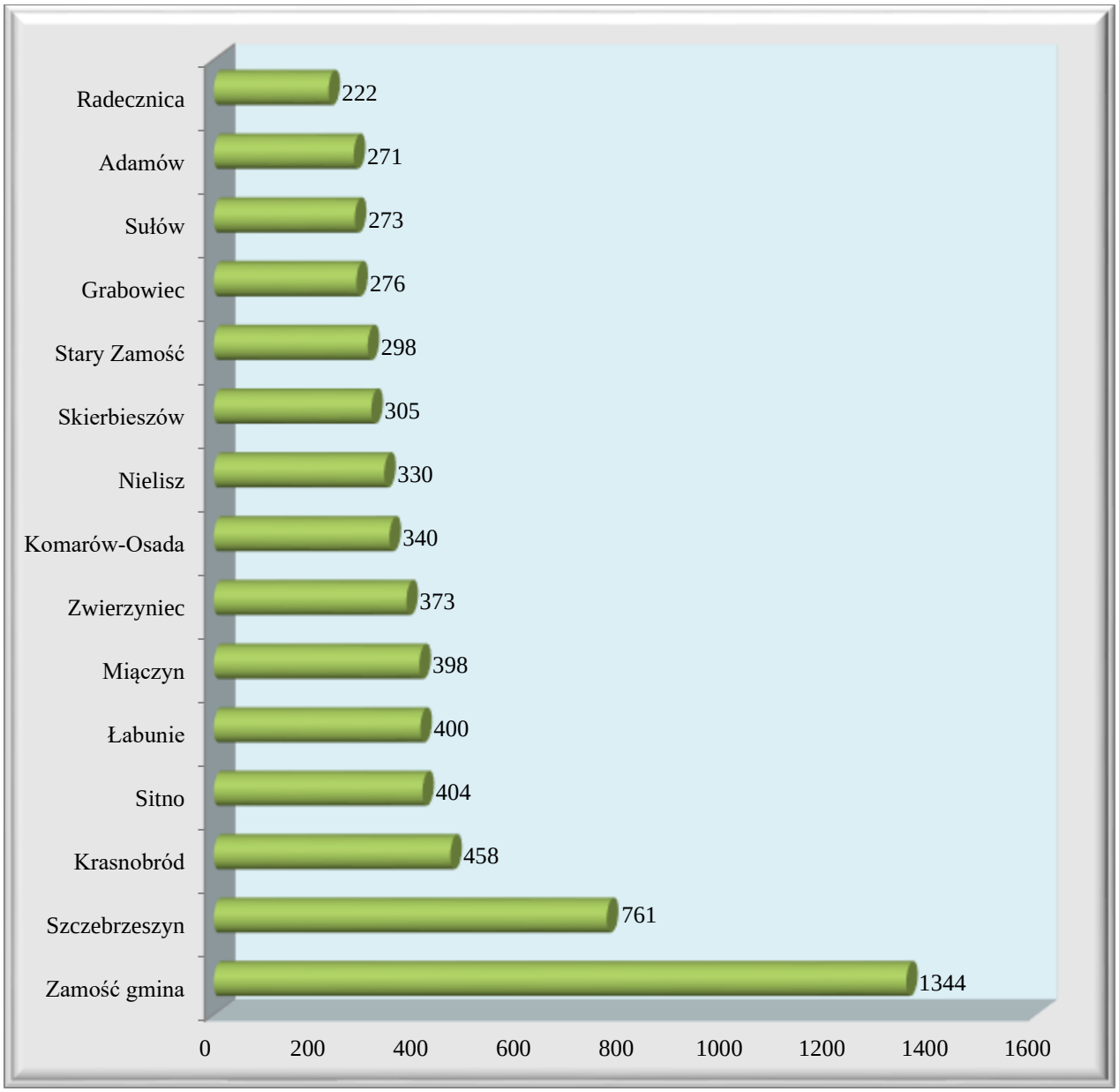

Wykres 13. Poziom bezrobocia, wyrażony liczbą osób bezrobotnych, w poszczególnych gminach objętych działaniem Powiatowego Urzędu Pracy w Zamościu (stan na koniec grudnia 2014 r.).

Z danych zamieszczonych na wykresie wynika, iż największe bezrobocie na koniec 2014 r. odnotowano w gminie Zamość oraz mieście i gminie Szczebrzeszyn, co stanowi ok. 32,6% ogółu zarejestrowanych w powiecie zamojskim. W Gminie Sułów zrejestrowanych było 273 osoby bezrobotne co klasyfikowało ja na trzecim miejscu od końca pod względem ilości osób pozostających bez zatrudnienie. Na tej podstawie można byłoby wyciągać wnioski, że bezrobocie nie jest jednym z najistotniejszych problemów gminy, natomiast trzeba wziąć tutaj pod uwagę aspekt wysokiego bezrobocia ukrytego i struktury gospodarczej gminy tj. zdecydowana większość mieszkańców zatrudniona w rolnictwie.

Wykres 14. Stopa bezrobocia w powiecie Zamojskim .

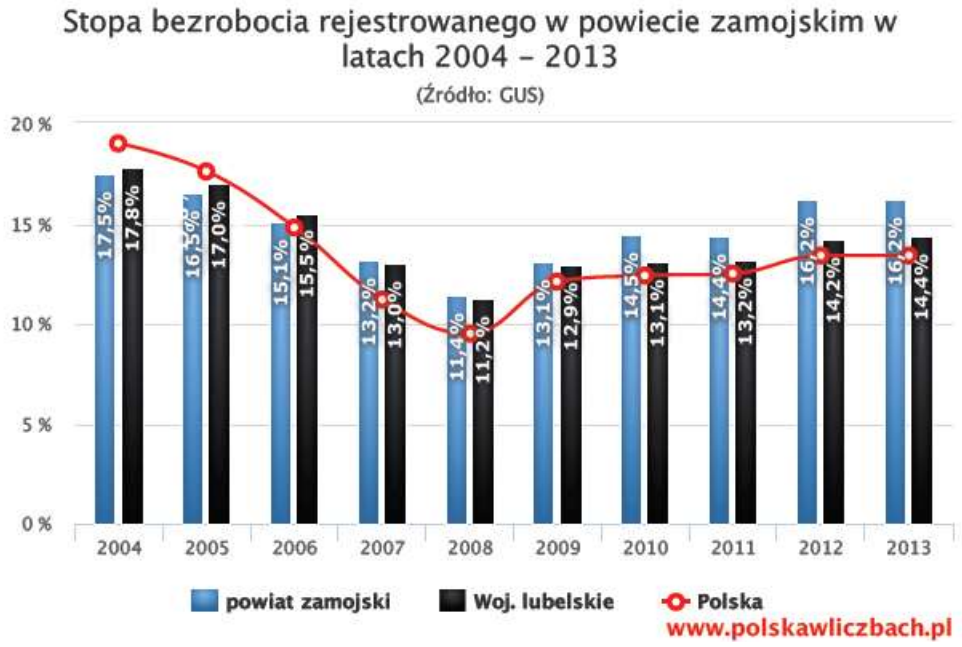

W stosunku do listopada 2014 r. spadek liczby bezrobotnych odnotowano we wszystkich województwach.

Wykres 15 Stopa bezrobocia w kraju i województwie Lubelskim..

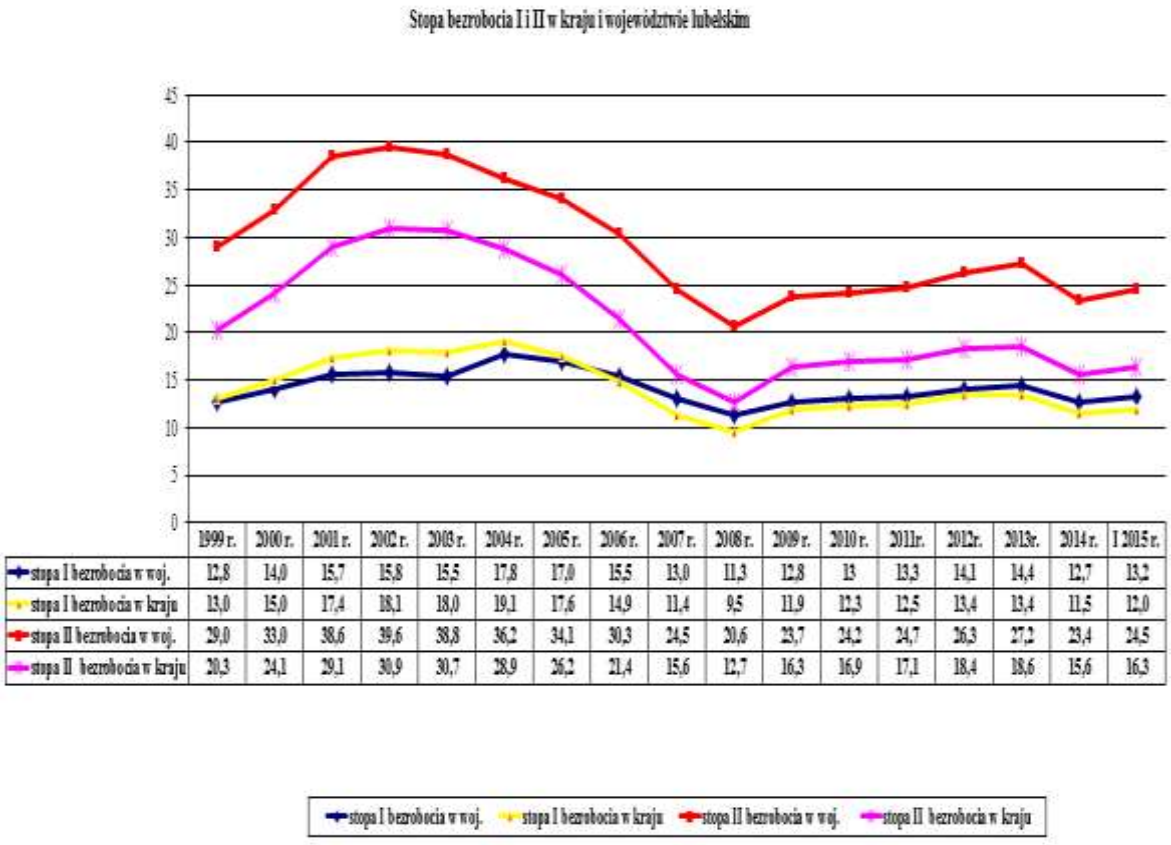

	1999 r.	2000 r.	2001 r.	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011r.	2012r.	2013r.	2014 r.	I 2015 r.
stopa I bezrobocia w woj.	12,8	14,0	15,7	15,8	15,5	17,8	17,0	15,5	13,0	11,3	12,8	13	13,3	14,1	14,4	12,7	13,2
stopa I bezrobocia w kraju	13,0	15,0	17,4	18,1	18,0	19,1	17,6	14,9	11,4	9,5	11,9	12,3	12,5	13,4	13,4	11,5	12,0
stopa II bezrobocia w woj.	29,0	33,0	38,6	39,6	38,8	36,2	34,1	30,3	24,5	20,6	23,7	24,2	24,7	26,3	27,2	23,4	24,5
stopa II bezrobocia w kraju	20,3	24,1	29,1	30,9	30,7	28,9	26,2	21,4	15,6	12,7	16,3	16,9	17,1	18,4	18,6	15,6	16,3

Tabela 11. Struktura bezrobocia w miastach i gminach rejonu działania PUP Zamość na koniec III kwartału 2015 r.

Struktura bezrobocia w miastach i gminach rejonu działania PUP Zamość na koniec III kwartału 2015r.															
Gmina	**Typ**	**A**	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**M**	**N**
Zamość	m	3836	1836	284	135	154	1116	1034	438	405	473	459	627	587	1285
Zamość	g	1167	590	63	37	37	219	455	224	123	180	130	181	197	356
Grabowiec	g	236	101	7	1	3	42	109	58	22	28	36	37	32	81
Miączyn	g	356	203	9	4	2	49	154	84	35	45	36	53	45	142
Komarów	g	292	126	12	2	8	51	134	71	35	42	34	35	53	93
Łabunie	g	386	192	16	6	10	70	155	89	44	44	37	78	67	116
Adamów	g	235	106	15	8	7	40	102	58	29	48	20	48	31	59
Krasnobród	mg	381	170	29	11	8	69	161	89	55	51	46	72	65	92
Zwierzyniec	mg	332	155	25	15	11	90	104	67	36	38	43	56	52	107
Szczebrzeszyn	mg	648	298	49	24	22	155	250	129	86	79	79	121	109	174
Sułów	g	252	116	12	4	7	49	101	59	23	30	25	49	41	84
Radecznica	g	169	79	3	1	0	27	97	54	15	34	21	25	34	40
Nielisz	g	292	131	10	5	4	44	136	83	31	35	44	44	45	93
Stary Zamość	g	276	125	22	11	9	41	132	72	15	39	35	60	44	83
Skierbieszów	g	268	137	7	4	3	42	114	63	22	36	23	55	52	80
Sitno	g	333	163	9	4	4	37	153	85	42	36	32	71	44	108
Ogółem		9459	4528	572	272	289	2141	3391	1723	1018	1238	1100	1612	1498	2993

A - bezrobotni ogółem
B - bezrobotne kobiety ogółem
C - bezrobotni uprawnieni do zasiłku ogółem
D - bezrobotne kobiety z prawem do zasiłku
E - bezrobotni zwolnieni z winy zakładu pracy
F - bezrobotni powyżej 50 roku życia
G - bezrobotni do 30 roku życia
H - bezrobotni do 25 roku życia
I - bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy do 1 m-ca
J - bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 1 do 3 m-cy
K - bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 3 do 6 m-cy
L - bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 6 do 12 m-cy
M - bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 12 do 24 m-cy
N - bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy pow. 24 m-cy

Stopa bezrobocia w gminie Sułów na koniec IV kwartału 2013 r. wyniosła 9,5% i była niższa porównywalnie do powiatu zamojskiego tj. około 10,8% - biorąc pod uwagę zarówno bezrobocie ukryte w rolnictwie jak i osoby, które wyjechały w celach zarobkowych za granicę oraz ludność, która na skutek niezaradności życiowej nie podejmuje pracy.

Ogółem zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Zamościu z terenu gminy Sułów na koniec III kw. 2015 r. było 252 osoby, w tym 116 kobiet mężczyzn i 136 mężczyzn. Osoby uprawnione do zasiłku to zaledwie 12 osób. Niepokojącym zjawiskiem jest duża liczba osób młodych pozostających bez zatrudnienia, aż 101 osób to bezrobotni do 30 roku życia, a w grupie tej aż 59 osób to bezrobotni do 25 roku życia. Negatywnym zjawiskiem jest również fakt pozostawania sporej grupy mieszkańców gminy bez zatrudnienia powyżej 24 miesięcy. Na koniec III kw. 2015 takich osób było 84.

Stopa bezrobocia w gminie Sułów na koniec III kwartału 2015 r była niższa od powiatu zamojskiego. Biorąc jednak pod uwagę zarówno bezrobocie ukryte w rolnictwie jak i osoby, które wyjechały w celach zarobkowych za granicę oraz ludność, która na skutek niezaradności życiowej nie podejmuje pracy można przyjąć że poziom bezrobocia na terenie Gminy Sulów jest porównywalny do stopy w Powiecie Zamojskim. Biorąc pod uwagę poziom stopy bezrobocia w stosunku do lat ubiegłych to jej stan obecny wskazuje zdecydowaną tendencję spadkową.

Identyfikacja podstawowych problemów

- *Ujemny przyrost naturalny i starzenie się społeczeństwa,*
- *Niski poziom wykształcenia mieszkańców,*
- *Niskie dochody ludności i wysoki poziom bezrobocia, zwłaszcza u osób w wieku produkcyjnym,*
- *Brak alternatywnych źródeł dochodów w rolnictwie,*
- *Brak przedsiębiorstw usługowych obsługujących turystykę*

3. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

3.1. Opieka i wychowanie przedszkolne

Zmniejszająca się liczba dzieci w placówkach oświatowych oraz zwiększające się wydatki na utrzymanie szkół, a ponadto wejście w 2015 roku

nowej ustawy obniżającej wiek uczniów objętych obowiązkiem szkolnym zmianie liczba oddziałów przedszkolnych, które funkcjonowały we wszystkich szkołach.

Wykres 18. Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych w latach 2009-2014

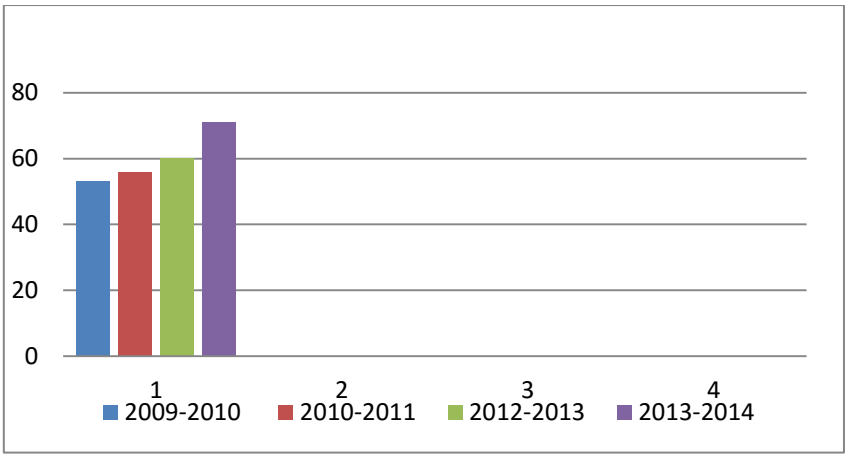

Źródło: dane własne

3.2. Infrastruktura i uwarunkowania oświaty

Infrastrukturę oświaty, szkolnictwa, ale także szkoły określa się jako społeczne (kadrowe) i materialne uwarunkowania realizacji zadań szkoły, system oświaty.

Kadry rozpatruje się w kategoriach: nauczyciel, personel pomocniczy, zaś materialne uwarunkowania to pomieszczenia, budynki, działki, boiska, środki dydaktyczne.

Problemy demograficzne wykraczają poza ramy materialnych uwarunkowań funkcjonowania oświaty, ale są wskazaniem dla jakiej liczby użytkowników przeznaczona jest baza oświatowa i z jakimi tendencjami demograficznymi będziemy mieć do czynienia. Ta wiedza pozwala ocenić warunki pracy w szkołach, zarówno z pozycji nauczyciela, jak i ucznia.

Ważne też są informacje dotyczące dojazdów do szkół, które w dużej mierze zależą od sieci szkolnej, a ta z chwilą wejścia w życie reformy ustrojowej państwa uległa znacznym zmianom. Prognozy demograficzne wskazują na dalsze zmiany w tym zakresie.

Baza edukacyjna od 2014 roku w gminie Sułów składa się z następujących placówek oświatowych:

1. Zespół Szkół w Sułowie

2. Szkoła Podstawowa w Kol. Tworyczów
3. Zespół Szkół w Michalowie

Przyczyny demograficzne spowodowały różnicę między średnią wielkością oddziału w poszczególnych szkołach. Przedstawia się ona następująco:

1. ZS Sułów – 20,5 ucznia/oddział
2. SP Kol. Tworyczów – 8, 8 ucznia/oddział
3. ZS Michalów – 18,0 ucznia/oddział

Tabela 12 Struktura liczby etatów nauczycieli i uczniów w szkołach na terenie gminy - stan na rok szkolny 2013/2014

Lp.	Nazwa szkoły	Liczba etatów	Liczba uczniów
1.	Szkoła Podstawowa w Kolonii Tworyczów	10,3	61
2.	Zespół Szkół w Michalowie	17,3	110
3.	Zespół Szkół w Sułowie	22,2	161

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

Wyposażenie istniejących szkół jest zadowalające. Mniej korzystnie przedstawia się ich stan techniczny. W większości wymagają one poza corocznymi pracami remontowymi w okresie wakacyjnym - prac termomodernizacyjnych. Jedynie Zespół Szkół w Sułowie posiada salę gimnastyczną z której możliwość korzystania ma także młodzież z pozostałych placówek oświatowych. Na obszarze Zespołu szkół w Michalowie wybudowano boisko wielofunkcyjne, któro zapewnia uprawianie sportów na świeżym powietrzu. Wybudowani w każdej ze szkół place zabaw.

Tabela 13. Ilość pomieszczeń i obiektów sportowych w poszczególnych placówkach.

L. p.	Placówka oświatowa	Pomieszczenia ogółem	Obiekt sportowy
1.	ZS w Sułowie	26	Sala gimnastyczna
2.	SP w Kol. Tworyczów	8	Brak
3.	ZS w Michalowie	10	Boisko wielofunkcyjne

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

W okresie od 2009 r. do 2014 r. nastąpił wzrost i wymiana wyposażenia szkół w komputery i inny sprzęt multimedialny. Obecnie wszystkie placówki mają je w stopniu bardzo dobrym. Wzrost ten jest bardzo ważny dla kształcenia młodego pokolenia w oparciu o wykorzystanie najnowocześniejszych technik multimedialnych. Wszystkie placówki posiadają także dostęp do Internetu.
Biorąc pod uwagę liczbę uczniów w roku szkolnym 2013/2014, którzy uczęszczają do placówek oświatowych gminy Sułów – 397 uczniów - na jeden komputer przypada 2,8 ucznia, co w porównaniu z danymi z roku 2009 , gdzie średni współczynnik wynosił 4,6 stanowi korzystną zmianę w funkcjonowaniu procesu nauczania młodego pokolenia.

Gmina wypełnia obowiązek dowożenia uczniów do szkół poprzez własne środki transportu (bus) oraz za pośrednictwem autobusów wynajmowanych. Liczba dowożonych uczniów w ostatnich latach 2005-2009 waha się od 155 do 180 osób.

3.3. Uwarunkowania kulturowe

3.3.1 Biblioteki

Gmina Sułów posiada ogółem trzy placówki biblioteczne, w tym jedną bibliotekę gminną i dwie biblioteki filialne. Liczba ludności przypadająca na jedną placówkę biblioteczną wynosi 1748 osób.

Biblioteki na terenie Sułowa posiadają księgozbiór obejmujący 31884 woluminy. Czytelnictwo w gminie Sułów utrzymuje się na zbliżonym od kilku lat poziomie, co może być interpretowane pozytywnie, przy spadającym wskaźniku czytelnictwa ogółem.

Biblioteka gminna spełnia swoje podstawowe zadanie polegające na udostępnieniu mieszkańcom książek, jednak poziom usług bibliotecznych w zakresie szeroko pojętej informacji wymaga unowocześnienia. Wyposażona jest

także w komputery z dostępem do Internetu, które udostępniane są mieszkańcom gminy.

Tabela 14. Biblioteki, księgozbiór, czytelnicy i wypożyczenia w gminie Sułów na tle powiatu, województwa i kraju.

L.p.	Wyszczególnienie	Jednostka porównawcza			
		Gmina Sułów	Powiat zamojski	Woj. lubelskie	Polska
1.	Biblioteki	1	15	221	9167
2.	Filie	2	22	444	
3.	Punkty biblioteczne	-	20	281	3333
4.	Księgozbiór w woluminach w tys.	31,5	454,2	7737,2	135630
5.	Księgozbiór w woluminach na 1000 ludności	5636	4015	3455	3508
6.	Czytelnicy	758	15790	453290	7314000
7.	Liczba ludności na jedną placówkę biblioteczną	1870	3057	3368	3093
8.	Wypożyczenia w woluminach w tys.	23,7	326	8737,6	152067
9.	Wypożyczenia w woluminach na 1 czytelnika	31	20,6	19,3	20,8

Źródło: US, Lublin 2010 rok.

3.3.2 Zasoby dziedzictwa kulturowego

Na terenie gminy Sułów znajduje się dość dużo zabytków o znaczeniu historycznym. Warto zaznaczyć, iż wszystkie zabytki objęte są ochroną konserwatorską i są to: budynki, cmentarze, krzyże, drogi i zieleń.

Do najważniejszych zabytków należą:

Kitów:

- Cmentarz zamknięty z I wojny światowej,
- Kapliczka murowana z pocz. XX w.,
- Mogiła zbiorowa wymordowanych mieszkańców z 1943 r.,

Klemensów:

- Zespół pałacowo – parkowy, pałac murowany 1744 – 47, oranżeria,

Michalów:

- Zespół folwarczny:
- dom administratora murowany z XIX w.,
- dom stajennego z XIX w.,
- stajnia murowana z XIX w.,
- spichlerz murowany z XIX w.,
- młyn wodny z pocz. XX w.,
- Elektrownia wodna murowana z 1913 r.,

Sąsiadka:

- Grodzisko z podgrodziem i wałami z X – XV w.,

Sułów:

- Zespół urzędu gminy XIX w., zieleń towarzysząca budynkowi.

Sułowiec:

- Cmentarz zamknięty z I wojny światowej.

Tworyczów:

- Drewniany kościół i kaplica XIX w.

3.3.3. Obiekty kultu religijnego

Na terenie gminy Sułów znajdują się 2 kościoły parafialne w: Tworyczowie i Deszkowicach Pierwszych oraz kościół filialny w Sułowie.

3.3.4 Działalność kulturalna

Na terenie gminy Sułów nie ma znaczących jednostek, które skupiają wokół siebie życie kulturalne. Jedynie częściowo działalność tą prowadzi Gminna Biblioteka Publiczna w Sułowie.

Duże możliwości dają budynki po byłych szkołach i remizach Ochotniczych Straży Pożarnych, które w częściowo przekształcono w centra kultury regionalnej, natomiast w dalszej perspektywie należy je doposażyć.

Ogromny potencjał kulturalny i rozwojowy tkwi w nawiązanej w 2003 roku współpracy transgranicznej z Ukrainą. Podpisanie deklaracji o współpracy międzyregionalnej pomiędzy Gminą Sułów, a Radą Rejonu Maniewicze w obwodzie wołyńskim zaowocowało łącznie czterema projektami współfinansowanymi ze środków: Funduszu Małych Projektów PHARE Polska

Wschodnia i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Sąsiedztwa INTERREG IIIA/TACIS CBC Polska – Białoruś – Ukraina oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Programu Wspierania Inicjatyw Transgranicznych Euroregionu Bug. W ramach tychże środków organizowane były corocznie spotkania młodzieży, międzynarodowe turnieje piłki nożnej i festyny kulturalne. W przyszłym okresie programowania istnieje dalsza możliwość rozwoju tych kierunków współpracy.

3.4.Opieka zdrowotna

Stanowi całokształt działalności zmierzającej do zapewnienia ochrony zdrowia ludności.

Zapewnienie opieki zdrowotnej rozwijane jest na podstawach odpłatności prywatnej, ubezpieczeń społecznych, pomocy społecznej oraz w ramach budżetu państwowego. W opiece zdrowotnej prowadzona jest działalność sanitarno – epidemiologiczna, zapobiegawczo – lecznicza, świadczona jest pomoc doraźna.

Na terenie gminy funkcjonuje dwa ośrodki zdrowia: w Tworyczowie i Michalowie. W ośrodku zdrowia w Tworyczowie przyjmuje jeden lekarz, jedna pielęgniarka szkolna i jedna położna. W ośrodku zdrowia w Michalowie jest dwóch lekarzy, w tym jeden pediatra, trzy pielęgniarki i jedna położna.
Na terenie gminy przyjmuje dwóch stomatologów.

Z dostępnych danych wynika, iż największy odsetek 11,31% ogólnej liczby pacjentów stanowią osoby cierpiące na choroby układu krążenia (483 osoby). Na drugim miejscu wśród populacji mieszkańców gminy Sułów plasują się pacjenci z chorobami układu ruchu. Jest ich 280, co stanowi 6,55% ogólnej liczby pacjentów. Niemały odsetek stanowią pacjenci cierpiący na nerwice.

Ponieważ gmina nie posiada szpitala mieszkańcy zmuszeni są do skorzystania z położonych najbliżej tej gminy szpitali znajdujących się w Szczebrzeszynie i Zamościu.

Na terenie gminy funkcjonuje jedna apteka oraz jeden punkt apteczny pierwszego typu.

Sytuacja dotycząca ochrony zdrowia w gminie Sułów przedstawia się nie najlepiej. Wynika to z bardzo małej ilości lekarzy (3, w tym jeden pediatra) oraz

stomatologów (2). Ma to bezpośredni wpływ na fakt, iż mieszkańcy są zmuszeni do korzystania z usług i porad medycznych poza obszarem gminy w najbliższych miejscowościach Szczebrzeszynie i Zamościu.

3.5. Pomoc społeczna

3.5.1. Struktura świadczeń GOPS

Transformacja ustrojowa przyniosła wolność, ale obnażyła ubóstwo polskich rodzin. Powrót do gospodarki rynkowej, upadek totalitaryzmu i reformy przeprowadzane w pionierski sposób spowodowały, że kraj znalazł się w bardzo trudnej sytuacji. Wszystkie te procesy odcisnęły piętno na rodzinie polskiej w znaczny sposób. W pierwszym okresie były to problemy związane z rodzinami wielopokoleniowymi, posiadającymi własność prywatną.

Procesy indoktrynacji obejmowały rodziny i dalszych krewnych, doprowadzając niekiedy do podziałów wewnętrznych. Przebieg procesu transformacji jest wyraźnie związany z kryzysem finansów publicznych, co przynosi szczególnie negatywne skutki w sferze społecznej - obniżenie nakładów na edukację, kulturę, ochronę zdrowia i inne dziedziny. Powoduje to głębokie przekształcenia w podziale dochodów, wzrost zróżnicowań społecznych, rozpiętość w położeniu materialnym i pozycjach społecznych, oraz rozszerzanie się kręgów niedostatku. Przystosowanie się rodzin do życia w gospodarce rynkowej jest trudne. Przeważają elementy niszczące warunki bytu rodzin: problem mieszkaniowy i bezrobocie, inflacja, spadek poziomu życia i poczucia bezpieczeństwa. Osłabieniu uległy też czynniki integrujące rodzinę jako grupę społeczną.

Wykres 20. Osoby korzystające ze świadczeń społecznych na 1000 ludności w latach 2009-2013.

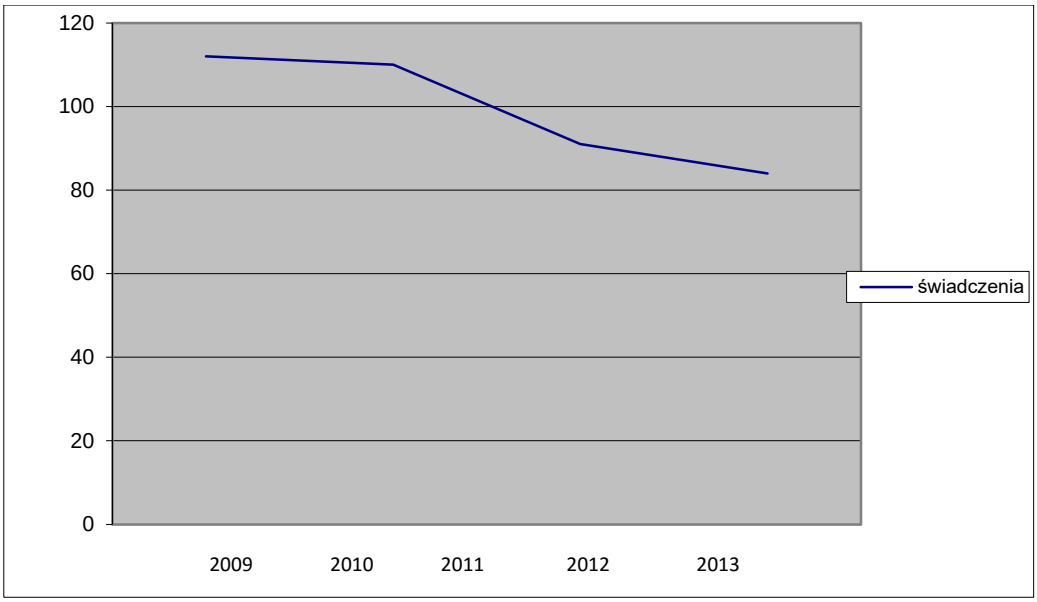

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Wykres 21. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w latach 2011-2012.

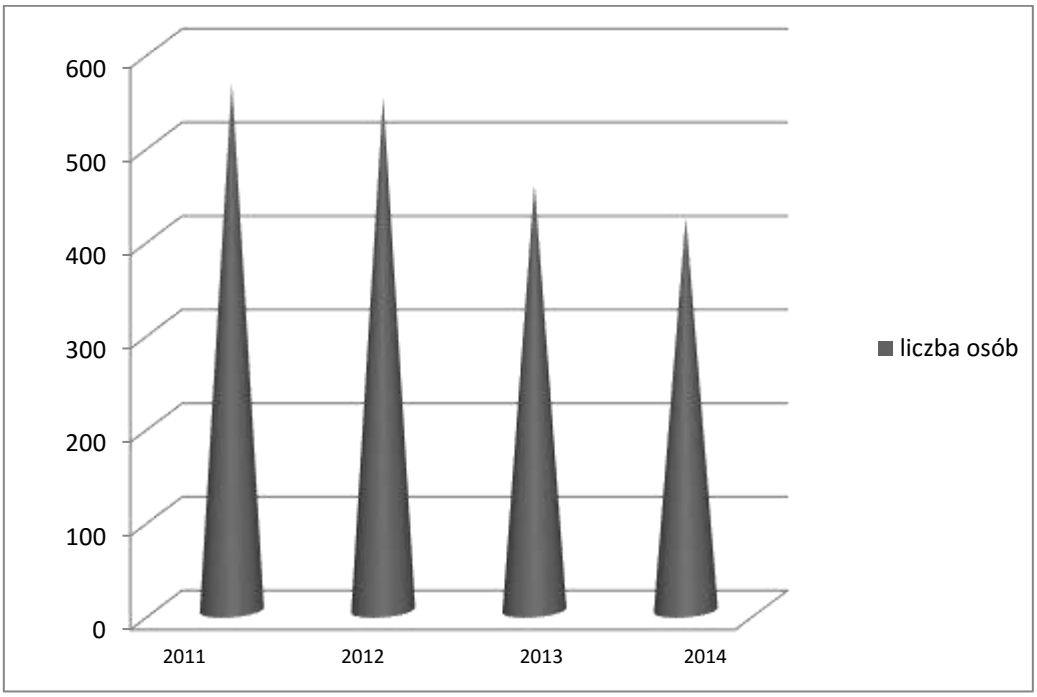

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów.

Wykres 22. Przyczyny korzystania z pomocy społecznej w %.

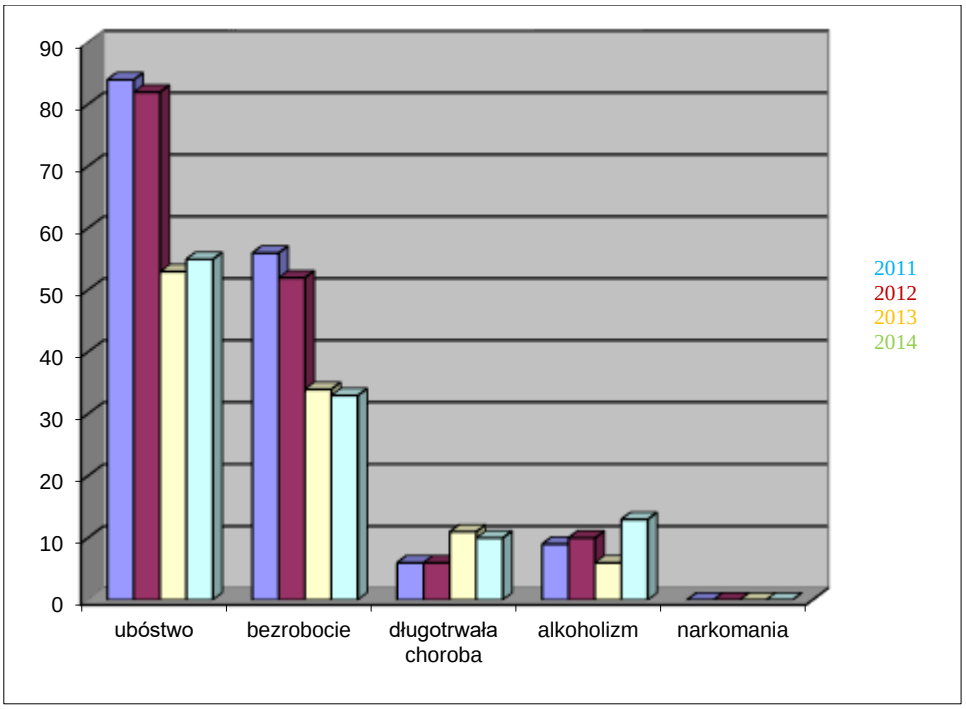

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

Wykres 23. Formy korzystania z pomocy społecznej.

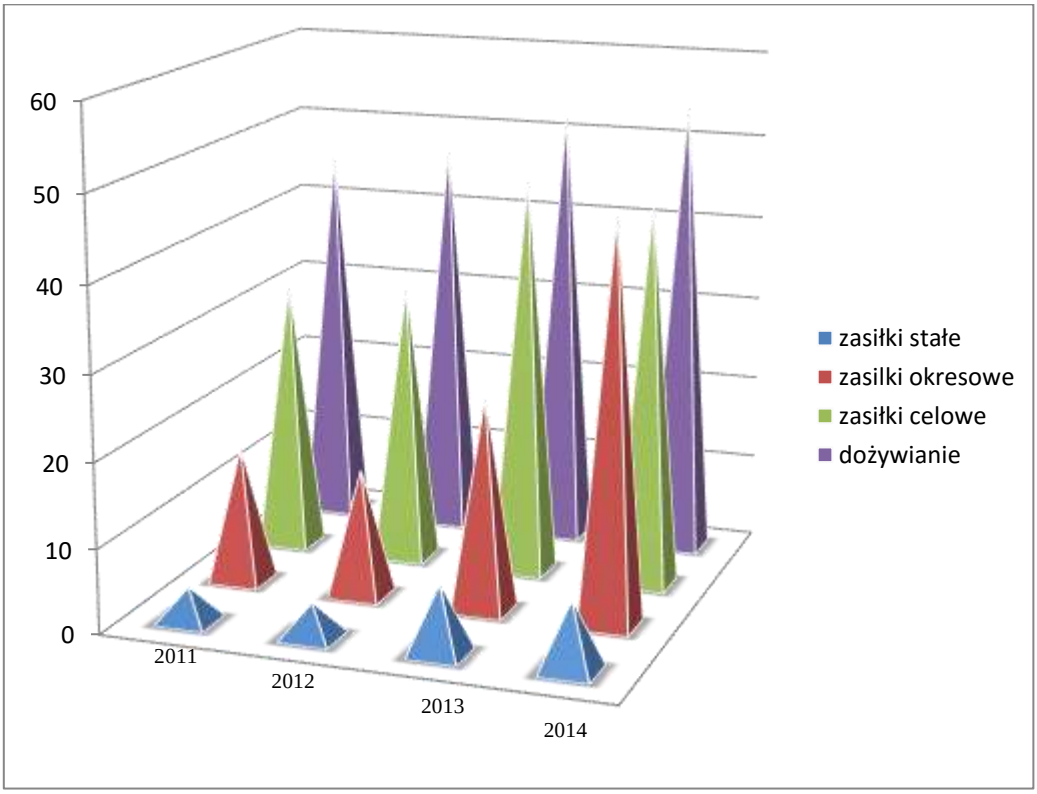

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

Liczba osób objętych pomocą społeczną GOPS w Sułowie wyniosła na koniec 2011 r. 419 osób w stosunku do liczby osób zamieszkałych na terenie

gminy jest to 8 % ogółu mieszkańców. Dla porównania w 2014 r. liczba ta wynosiła 563 osób t.j. 10% ludności gminy. Analizując powyższe wykresy i dane liczbowe widoczny jest wyraźny spadek osób wymagających objęcia pomocą społeczną. Świadczy to o wzroście świadomości i przedsiębiorczości mieszkańców gminy.

Niepełnosprawni objęci pomocą stanowią 10% ogółu klientów pomocy społecznej.

3.5.2. Sytuacja osób niepełnosprawnych

Niepełnosprawność jest poważnym problemem zdrowotnym i społecznym. W myśl ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, do osób niepełnosprawnych należą te, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej, jeżeli uzyskały orzeczenie:

- o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności (umiarkowany, lekki);
- o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy;
- o niepełnosprawności osoby, która nie ukończyła 16 lat.

Z dostępnych danych wynika, że dominującym orzeczonym stopniem niepełnosprawności jest umiarkowany stopień, przeważającą grupą wiekową są ludzie młodzi, a najczęstszą przyczyną niepełnosprawności jest upośledzenie umysłowe (w przypadku orzeczeń Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Stopniu Niepełnosprawności).

Wg danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2010 r. na terenie gminy Sułów zamieszkuje 1141 osób niepełnosprawnych, co stanowi 21% ogółu populacji gminy. 42% osób niepełnosprawnych stanowią mężczyźni, natomiast kobiety 57% ogółu osób niepełnosprawnych z terenu gminy. Prawnie uznaną niepełnosprawność posiada 804 osoby, 358 mężczyzn i 446 kobiet co stanowi odpowiednio 70%, 74% i 67% ogółu osób niepełnosprawnych zamieszkałych w gminie Sułów.

Poniżej przedstawiono sytuację osób niepełnosprawnych wg kategorii niepełnosprawności, płci, ekonomicznych grup wieku, poziomu wykształcenia oraz aktywności ekonomicznej.

Za biologicznie niepełnosprawne, bez orzeczenia o stopniu niepełnosprawności uznano 337 osób, w tym 123 mężczyzn i 214 kobiet. Stanowi to 29% ogółu osób niepełnosprawnych, 25% ogółu niepełnosprawnych mężczyzn i 32% ogółu niepełnosprawnych kobiet.

Wśród niepełnosprawnych 21 osób podlega obowiązkowi szkolnemu. Poza 5 osobami, które pobierają naukę w ośrodkach szkolno – wychowawczych poza terenem gminy, są one dowożone do szkół na terenie gminy transportem własnym organizowanym w ramach obowiązków wynikających z Ustawy o systemie oświaty.

Idąc naprzeciw potrzebie zrównania szans osób niepełnosprawnych w społeczeństwie 1 grudnia 2004 roku na terenie gminy rozpoczął działalność Warsztat Terapii Zajęciowej. Na jego potrzeby został adaptowany budynek po byłej szkole podstawowej w Rozłopach. W zajęciach organizowanych w WTZ bierze udział 37 niepełnosprawnych. Uczestnikami warsztatów są ludzie z dysfunkcjami psychicznymi lub fizycznymi, schorzeniami lub uszkodzeniami ograniczającymi w sposób zasadniczy ich podstawowe czynności życiowe. Zajęcia w warsztacie są prowadzone zgodnie z indywidualnym programem rehabilitacji i terapii. Metody, formy i tempo pracy instruktorzy dostosowują do możliwości każdego uczestnika. Niepełnosprawni mogą rozwijać i pogłębiać swoje zainteresowania i umiejętności w pracowniach: plastycznej, ceramicznej, stolarsko – wikliniarskiej, poligraficznej, krawiecko – dziewiarskiej, gospodarstwa domowego i ogrodniczej.

Identyfikacja podstawowych problemów

- *Brak domu kultury kreującego i konsolidującego działania kulturalno – promocyjne;*
- *Słabo rozwinięta infrastruktura sportowa, co utrudnia zapewnienie prawidłowego rozwoju motoryczno – ruchowego dzieci i młodzieży;*
- *Słabe wykorzystanie funkcji placówek kulturalno – oświatowych;*
- *Niewystarczające zasoby sprzętowe do organizacji kompleksowego systemu dowożenie uczniów do szkół;*
- *Duża odsetek mieszkańców z orzeczeniem o nie pełnosprawności;*
- *Niepełna i słabo rozwinięta opieka medyczna;*
- *Niewykorzystane zasoby dziedzictwa kulturowego;*
- *Niewykorzystane zasoby przyrodnicze;*

4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

4.1. Zaopatrzenie w wodę

Obszar gminy Sułów zwodociągowany został w latach 1993 – 1999 w sześciu etapach realizacyjnych. Jedynym źródłem zasilania całego układu jest ujęcie w Sąsiadce, zrealizowane w 1993 r. w oparciu o dwa odwierty studzienne. Jakość wody spełnia warunki, jakim powinna odpowiadać woda wykorzystywana do picia i na potrzeby gospodarcze.

4.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

Gmina nie posiada zbiorczej sieci kanalizacyjnej. Kanalizację zbiorczą wraz z oczyszczalnią mechaniczno – biologiczną o przepustowości 200 m³/d posiadają obiekty Spółdzielni Mieszkaniowej „Storczyk" w Michalowie. Długość tej sieci wynosi 1,3 km. Tego typu oczyszczalnia o przepustowości 4,5 m³ obsługuje także budynek Urzędu Gminy Sułów oraz sąsiadujący Zespół Szkół w Sułowie.

W pozostałych gospodarstwach najczęściej stosowanymi urządzeniami do usuwania ścieków bytowo – gospodarczych są bezodpływowe osadniki gnilne okresowo opróżniane oraz przydomowe oczyszczalnie ścieków. Sytuacja w zakresie właściwej gospodarki wodościekowej uległa poprawie gdy od 2010 roku gmina wykonała 386 oczyszczalni przydomowych.

Zgodnie z § 3 Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie sposobu wyznaczania obszaru i granic aglomeracji z dnia 1 lipca 2010 r. Dz. U. Nr 137, poz. 922 przy wyznaczaniu obszaru aglomeracji bierze się pod uwagę, że realizacja sieci kanalizacyjnej na obszarze aglomeracji z doprowadzeniem do oczyszczalni ścieków powinna być uzasadniona finansowo i technicznie, przy czym wskaźnik długości sieci obliczony jako stosunek przewidywalnej do obsługi przez budowany system kanalizacji zbiorczej liczby mieszkańców aglomeracji i niezbędnej do realizacji długości sieci kanalizacyjnej (łącznie z kolektorami i przewodami tłoczonymi doprowadzającymi ścieki do oczyszczalni) nie może być mniejszy od 120 mieszkańców na 1 km sieci.

Analizując dane dotyczące Gminy Sułów w oparciu o powyżej cytowane Rozporządzenie nie zasadnym i nie możliwym do zrealizowania byłoby wyznaczenie w obrębie gminy aglomeracji spełniającej powyższe warunki. Zasadniczym argumentem przemawiającym za rozbudową na terenie gminy Sułów przydomowych oczyszczalni ścieków jest bardzo niski wskaźnik gęstości zaludnienia na 1 km ². Wysokość kosztów jakie trzeba by było ponieść na budowę kanalizacji uniemożliwiłaby realizację jednego z podstawowych zadań własnych należących do samorządu gminnego jakim jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców poprzez usuwanie i oczyszczanie ścieków. W związku z tym Gmina Sułów nie przewiduje obecnie możliwości budowy kanalizacji dla żadnej z miejscowości.

Proces budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Sułów rozpoczął się w latach 2005 – 2007. Pierwsze oczyszczalnie dla gospodarstw indywidualnych w liczbie 24 sztuk powstały przy udziale środków Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego, Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich. Kolejny etap obejmujący swym zakresem 280 szt. oczyszczalni realizowany jest w latach 2010/2011 na podstawie umowy o przyznanie pomocy nr 00101-6921-UM0300166/09. Kolejne wnioskowane zadanie polegające na budowie kolejnych 104 sztuk uzupełni system przydomowych oczyszczalni w poszczególnych miejscowościach, a mieszkańcom gminy znacznie poprawi jakość życia.

Tabela nr 15. Przydomowe oczyszczalnie ścieków -liczbę wybudowanych i planowanych do budowy przydomowych oczyszczalni ścieków w poszczególnych miejscowościach.

Miejscowość	**Liczba mieszkańców**	**Liczba oczyszczalni wybudowanych w latach 2010/2011**	**Liczba oczyszczalni wybudowanych w 2012 r.**	**Szacowana ilość mieszkańców korzystających z systemu przydomowych oczyszczalni ścieków po realizacji przedmiotowej operacji**
Deszkowice Pierwsze	637	42	**15**	285
Deszkowice Drugie	389	29	**10**	200
Michalów	899	46	**3**	250
Rozłopy	329	19	**7**	135
Źrebce	274	16	**6**	115
Sąsiadka	387	11	**13**	125
Kolonia Sułów	69	4	**1**	25
Sułów	384	25	**8**	190
Sułówek	98	4	**3**	35
Kolonia Rozłopy	100	5	**0**	25
Kulików	88	3	**8**	60
Tworyczów	572	41	**11**	270

Kolonia Kawęczyn	61	3	**1**	20
Kitów	245	12	**9**	120
Sułowiec	309	22	**9**	165
Liczba mieszkańców	**4841**	**282**	**104**	**2020**
Oczyszczalnie wybudowane w latach 2005-2007 w liczbie 24 sztuk				**120**
RAZEM				**2140**

Źródło: opracowanie własne

Powyższa analiza procesu sanitacji gminy pozwala stwierdzić, iż liczba planowanych do realizacji przydomowych oczyszczalni ścieków w miejscowościach gminy Sułów jest adekwatna do liczby mieszkańców w poszczególnych wsiach oraz liczby dotychczas wybudowanych oczyszczalni. Realizacja zadania pozwoli na podniesienie standardu życia ludności gminy wiejskiej, która nie ma możliwości wybudowania innej infrastruktury zapewniającej racjonalną gospodarkę ściekami bytowymi powstającymi w gospodarstwach indywidualnych. Należy tu przyjąć także fakt, iż w miarę rozbudowy systemu przydomowych oczyszczalni ścieków wzrasta także świadomość mieszkańców w zakresie prawidłowego oczyszczania ścieków bytowych, dlatego samorząd gminny w miarę dostępności środków własnych oraz możliwości wnioskowania o dofinansowanie z programów strukturalnych będzie kontynuował rozwój systemu przydomowych oczyszczalni ścieków.

Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli, wdrożenie wnioskowanego zadania docelowo pozwoli na osiągnięcie wskaźnika liczby mieszkańców objętych systemem oczyszczania ścieków w wysokości 51,74% (42,44 + 9,3% SM „Storczyk”) obecnie wskaźnik ten wynosi 39,65% (30,35% +9,3% SM „Storczyk”).

4.3. Infrastruktura drogowa.

Dostępność drogowa na terenie gminy Sułów jest dość dobra. Przez obszar gminy przebiega ważny ciąg komunikacyjny – droga wojewódzka nr 848 Tarnawa Mała – Szczebrzeszyn.

Długość dróg ogółem w gminie wynosi 126 km, w tym:

- krajowe – brak,
- wojewódzkie – 12,1 km,
- powiatowe – 37,9 km,
- gminne 76 km,

Wykres 24. Struktura dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich.

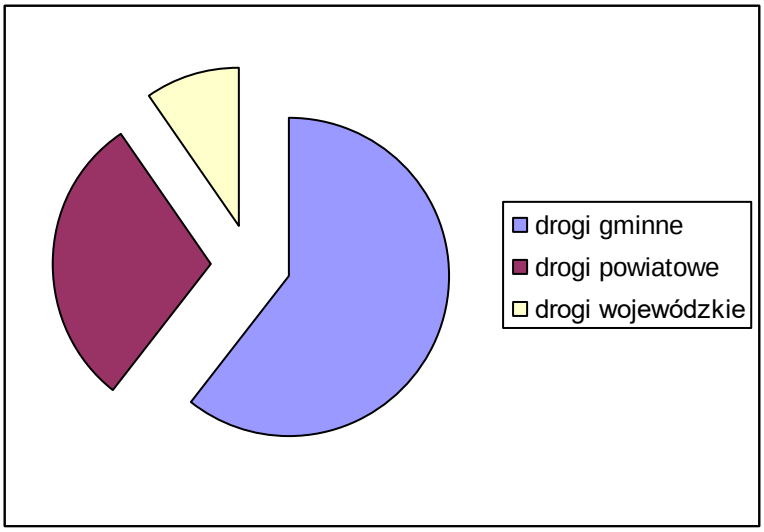

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

Tabela 16. Charakterystyka dróg gminnych

Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi	Długość drogi	Stan nawierzchni
1.	110126 L	Rozłopy - Szperówka	3,75 km	Ulepszona - 1 km, Gruntowa -2,75 km
2.	110127 L	Tworyczów - Źrebce	5,25 km	Ulepszona – 2,95 km, Bitumiczna – 2,30 km
3.	110128 L	Sułów -Sułówek - Nawóz	4,9 km	Bitumiczna – 2,2 km, Ulepszona – 0,9 km, Gruntowa 1,8 km
4.	110129 L	Sułówek – droga nr 110128 L	0,5 km	Bitumiczna - 0,4 km, Gruntowa – 0,5 km
5.	110130 L	Sąsiadka -droga powiatowa nr 3202 L – koniec zabudowy	2,3 km	Bitumiczna – 1,8 km, Gruntowa - 0,5 km
6.	110131 L	Droga wojewódzka nr 848 – droga powiatowa nr 2904 L- Tworyczów	3,7 km	Bitumiczna – 3,7 km
7.	110132 L	Droga wojewódzka nr 848 – Kawęczyn Kolonia – droga gminna nr 110133 L	3,6 km	Bitumiczna – 1,6 km, Ulepszona – 1,5 km, Gruntowa – 0,5 km

8.	110133 L	Droga wojewódzka nr 848 – Sułowiec - Kawęczyn Kolonia – granica gminy	3,1 km	Ulepszona – 2,5 km Gruntowa – 0,5 km
9.	110134 L	Sułowiec – droga wojewódzka nr 848 – granica gminy	3,5 km	Ulepszona – 2,8 km, Gruntowa – 0,7 km
10.	110135 L	Sułowiec – droga wojewódzka nr 848 – droga powiatowa nr 3201 L	1,8 km	Ulepszona – 1,8 km
11.	110136 L	Sułowiec – droga wojewódzka nr 848 – droga powiatowa nr 3201 L	1,67 km	Ulepszona – 0,5 km, Gruntowa – 1,17 km
12.	110137 L	Kitów – droga powiatowa - koniec zabudowy	0,87 km	Bitumiczna – 0,40 km, Ulepszona – 0,47 km
13.	110138 L	Sułów – droga wojewódzka nr 848 – koniec zabudowy	0,42 km	Ulepszona – 0,42 km
14.	110139 L	Tworyczów – droga powiatowa nr 3203 L – droga gminna nr 110131 L	3,05 km	Bitumiczna – 0,8 km, Ulepszona -1,75 km, Gruntowa – 0,5 km
15.	110140 L	Deszkowice Pierwsze – droga powiatowa nr 3206 L – Źrebce – droga gminna 110126 L - Sąsiadka	5,25 km	Bitumiczna -1,25 km, Gruntowa – 0,4 km
16.	110141 L	Źrebce – droga powiatowa nr 3202 L – droga gminna nr 110140 L	2,12 km	Ulepszona – 0,1 km, Gruntowa – 2,02 km
17.	110142 L	Źrebce – droga gminna nr 110141 L i nr 110127 L	1,0 km	Ulepszona– 0,5 km, Gruntowa – 0,5 km
18.	110143 L	Rozłopy – droga gminna nr 110160 L – koniec zabudowy	1,0 km	Gruntowa – 1,0 km
19.	110144 L	Rozłopy – droga powiatowa nr 3207 L - koniec zabudowy	0,87 km	Ulepszona – 0,87 km
20.	110145 L	Deszkowice Pierwsze – droga wojewódzka nr 848 – droga powiatowa nr 3206 L	1,5 km	Bitumiczna- 0,6 km, Ulepszona – 0,4 km, Gruntowa – 0,5 km
21.	110146 L	Deszkowice Pierwsze – droga wojewódzka nr 848 – droga gminna nr 110151 L	2,26 km	Bitumiczna – 2,26 km

22.	110147 L	Rozłopy Kolonia – droga powiatowa nr 3204 L – droga gminna nr 110128 L	1,25 km	Bitumiczna – 1,25 km
23.	110148 L	Kulików – droga powiatowa nr 3204 L – granica gminy	2,80 km	Ulepszona – 1,8 km, Gruntowa – 1,0 km
24.	110149 L	Kulików – droga powiatowa nr 3204 L – Deszkowice Pierwsze – droga powiatowa nr 3204 L	3,37 km	Bitumiczna – 0,4 km, Ulepszona – 1,6 km, Gruntowa – 1,37 km
25.	110150 L	Deszkowice Drugie – droga powiatowa nr 32025 L – Deszkowice Drugie – koniec zabudowy	2,25 km	Bitumiczna – 1,0 km, Ulepszona -0,9 km, Gruntowa -0,35 km
26.	110151 L	Deszkowice Pierwsze – droga gminna nr 110150 L – rzeka Wieprz – koniec zabudowy	1,5 km	Ulepszona -1,5 km
27.	110152 L	Deszkowice Pierwsze – droga gminna nr 110149 L i nr 110151 L	0,57 km	Ulepszona – 0,57 km
28.	110153 L	Michalów – droga powiatowa nr 3205 L – koniec zabudowy	1,0 km	Bitumiczna – 0,5 km, Ulepszona -0,5 km
29.	110154 L	Deszkowice Drugie – droga powiatowa nr 3205 L – Kolonia Wielącza - droga powiatowa nr 3216 L	2,75 km	Bitumiczna -2,75 km
30.	110155 L	Deszkowice Drugie – droga powiatowa nr 3205 L – granica gminy	4,1 km	Bitumiczna – 1,0 km, Ulepszona – 2,0 km, Gruntowa – 1,1 km
31.	110156 L	Deszkowice Drugie – droga gminna nr 110155 L – koniec zabudowy	0,55 km	Ulepszona – 0,55 km
32.	110157 L	Michalów – Deszkowice Drugie -droga powiatowa nr 3205 L – droga gminna nr 110155 L	0,5 km	Ulepszona – 0,50 km
33.	110158 L	Rozłopy – droga wojewódzka nr 848 – koniec zabudowy	0,5 km	Ulepszona – 0,5 km
34.	110159 L	Deszkowice Drugie – droga gminna nr 110155 L – koniec zabudowy	1,3 km	Ulepszona – 0,8 km, Gruntowa 0,5 km

35.	110160 L	Rozłopy – droga powiatowa nr 3207 L – droga gminna nr 110146 L	1,5 km	Gruntowa 1,5 km
36.	110161 L	Michalów -droga powiatowa nr 3205 L – wokół Parku Klemensów – droga krajowa nr 74	2,3 km	Ulepszona – 2,3 km
37	116271 L	Sąsiadka – droga powiatowa nr 3202 L – dz. Nr 3721	0,36 km	Gruntowa 0,36
38	116272 L	Sąsiadka – droga powiatowa nr 3202 L – dz. Nr 3786	0,5 km	Gruntowa 0,5
39	116273 L	Sąsiadka – droga powiatowa nr 3202 L – dz. Nr 2890	0,6 km	Gruntowa 0,6
40	116274 L	Sąsiadka – droga powiatowa nr 3202 L – dz. Nr 2987	0,75 km	Gruntowa 0,75

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

W stosunku do całego województwa lubelskiego, gdzie średnio w gminach wiejskich jest 35,62 % dróg utwardzonych, stan dróg gminnych na terenie gminy Sułów przedstawia się korzystniej i wskaźnik ten wynosi około 69%. Wskaźnik procentowy nie przedkłada się jednak na stan nawierzchni tych dróg. Zarówno drogi gminne, powiatowe jak i wojewódzka w większości wymagają remontów.

Zjawiskiem niepokojącym jest pogorszenie się stanu sieci dróg i pojawiające się coraz liczniejsze uszkodzenia i deformacje nawierzchni, co spowodowane jest zbyt niskimi nakładami finansowymi na ich modernizację przy jednoczesnym wzroście intensywności ich użytkowania poprzez wzrost średniego dobowego ruchu na drogach oraz rozwój taboru kołowego.

Dla poprawy jakości ruchu drogowego konieczne jest:

- Doprowadzenie jakości dróg do odpowiednich warunków technicznych, w tym w szczególności przystosowanie nawierzchni do większych obciążeń,
- Utwardzenie nawierzchni na drogach gminnych, zwłaszcza prowadzących do zabudowy mieszkaniowej, terenów

inwestycyjnych oraz miejsc, w których mieszczą się instytucje społeczne i gospodarcze.

Drogi gminne pełnią ważną rolę komunikacyjną pomiędzy poszczególnymi miejscowościami. Stanowią też istotny element w połączeniu rozproszonej zabudowy z drogami powiatowymi i drogą wojewódzką. Zasadnicze znaczenie ma tu zarówno obsługa rolnictwa jak i dobry dojazd ludności do ważnych punktów użyteczności publicznej.

4.4. Gospodarka odpadami

Utrzymanie czystości i porządku na terenie gminy należy do obowiązkowych zadań własnych gmin. Obowiązek ten wynika z ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.) oraz ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz. U. z 2012 r. poz. 391).

Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach ustaliła zadania obciążające gminę oraz sprecyzowała przysługujące gminie kompetencje. Przyjęła ona model obciążający obowiązkiem usuwania odpadów komunalnych ich wytwórców, którymi są najczęściej właściciele nieruchomości, gmina natomiast ma obowiązek stworzenia warunków do zgodnego z prawem i bezpiecznego pod względem sanitarnym i ekologicznym ich usuwania. Gmina zobowiązana jest także do dbania o czystość i porządek na swoich terenach i w związku z tym jest wyposażona w odpowiednie uprawnienia kontrolno - nadzorcze.

Realizując obowiązek ustawowy, Gmina Sułów udzieliła zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości Gminy – EKO-KRAS Sp. z o.o. w Kraśniku.

Przedsiębiorca zadanie realizuje poprzez:

- wykonywanie usług w sposób przewidziany zapisami regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Sułów – Uchwała Nr XXI/134/2012 Rady Gminy Sułów z dnia 14 grudnia 2014 r. zakresie wykonywanych zadań obowiązany jest przestrzegać przepisów prawa w zakresie prowadzonej działalności;

- realizację usług transportu odpadów niebezpiecznych w sposób zgodny z przepisami rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dn. 19 grudnia 2002 r. w sprawie zakresu i sposobu stosowania przepisów o przewozie drogowym towarów niebezpiecznych do transportu odpadów niebezpiecznych (Dz. U. Nr 236, poz. 1986);
- prowadzenie wymaganej ewidencji odpadów (karty przekazania odpadów);
- prowadzenie rejestru umów na odbiór odpadów.

W 2001 roku na terenie gminy wprowadzony został program segregacji odpadów, który rozpoczął się od wyselekcjonowania w worki trzech surowców w miejscu ich powstawania: szkła, aluminium i plastiku. Został on zapoczątkowany w szkołach funkcjonujących na terenie gminy. Bezpośrednim wynikiem wdrożenia programu jest wyrobienie u młodego pokolenia mieszkańców gminy nawyku selektywnej zbiórki surowców wtórnych. Obecnie selektywną zbiórką surowców wtórnych objęci są wszyscy mieszkańcy gminy.

4.5. Elektroenergetyka

Przez obszar gminy nie przebiega linia wysokiego napięcia. Obszar gminy zasila sieć linii 15 kW powiązanych z GPZ w Szczebrzeszynie. Z linii tych zasilane są stacje transformatorowe 15/0,4 kW w poszczególnych sołectwach. W Michalowie eksploatowana jest elektrownia wodna, która sprzedaje energię do sieci.

Zamojska Korporacja Energetyczna po przebudowie sieci w rejonie zbiornika „Nielisz” i użytku ekologicznego w Sułowie nie przewiduje rozbudowy sieci.

Na terenie Gminy Sułów zlokalizowanych jest 710 lamp oświetlenia drogowego, umiejscowionych przy drodze wojewódzkiej, drogach powiatowych i gminnych we wszystkich miejscowościach gminy.

Na podstawie analizy wydatków na energię ponoszoną we wszystkich jednostkach Gminy (m.in. szkół, biblioteki, GPUK i WTZ) oraz oświetlenie uliczne należy stwierdzić, że koszt jego utrzymania stanowi istotne obciążenie dla budżetu gminy. Średni, łączny koszt energii miesięcznie wynosi około 23 000,00 zł, co na przestrzeni roku daje średnio kwotę około 276 000,00 zł. Koszt konserwacji

rocznie wynosi 41 568,60 zł. Porównując przedstawione wydatki do budżetu gminy na rok 2014 suma wydatków za energię daje około 3,63% planowanego dochodu budżetu.

4.6 Energia odnawialna

Biomasa

Rolniczy charakter gminy Sułów umożliwia pozyskanie na jej terenie biomasy do wytworzenia energii odnawialnej. Biomasę w tym wypadku może stanowić słoma oraz rośliny energetyczne np. wierzba energetyczna (Salix viminalis), której plantacje znajdują się na terenie gminy. Jest to roślina o bardzo dużych, rocznych przyrostach masy drzewnej (ok.14-krotnie większe niż las rosnący w stanie naturalnym). Z 1 hektara plantacji można uzyskać rokrocznie 30-40 ton masy drzewnej. Jest roślina wieloletnia, raz posadzona plonuje przez 25-30 lat.

Dodatkowe zalety:

- małe wymagania glebowe (gleby klasy: III, IV i V oraz tereny podmokłe),
- możliwość wykorzystania nieużytków rolnych pod uprawę,
- łatwe rozmnażanie wegetatywne (z pociętych pędów),
- duża odporność na choroby i szkodniki owadzie oraz na warunki klimatyczne (mróz i przymrozki),
- niskie koszty uprawy (małe zapotrzebowanie na nawozy i pestycydy),
- możliwość nawożenia osadami ściekowymi.

Ograniczenie niekorzystnego oddziaływania na środowisko naturalne instalacji produkujących ciepło umożliwiłoby redukcję emisji zanieczyszczeń zarówno w ujęciu lokalnym jak i globalnym poprzez zastąpienie kotłowni opalanych paliwami kopalnymi, przez jedną centralną kotłownię o wyższej sprawności opalaną paliwem ze źródeł odnawialnych

Tabela nr 17. Porównanie wartości opałowych.

Rodzaj paliwa	Wartość energetyczna (GJ/t)	Koszt zakupu (zł/t)	Koszt 1GJ energii (zł/GJ)
Olej opałowy	43	3200	65,1
Węgiel kamienny	26	420	12,3
Miał węglowy	21	310	10,0
Gaz ziemny (GJ/1000m^3)	38	2500 (1000m^3)	26,3
Wierzba energetyczna (sucha masa)	20	25 (produkcja własna)	1,25 (produkcja własna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie dostępnych danych.

Ceny tradycyjnych paliw są bardzo wysokie i zapewne będą ciągle rosły. Energia (ciepło) pozyskana z własnej plantacji wierzby energetycznej jest najtańsza. Nawet po uwzględnieniu rzeczywistych kosztów związanych z uprawą wierzby (nawozy, paliwo) to i tak koszt 1GJ (gigadżula) energii jest najniższy ze wszystkich tradycyjnych paliw.

Kolejnym dostępnym źródłem biomasy jest słoma, która wchodzi w skład grupy paliw odnawialnych, które wraz z biogazem i biopaliwami płynnymi, tworzą grupę biopaliw.

W Polsce w strukturze produkcji dominuje słoma:

- zbóż (92,6%),
- roślin oleistych jak rzepak (5,1%) oraz
- roślin strączkowych (2,3%).

Tabela nr 18. Skład słomy wybranych zbóż oraz analiza elementarna słomy wybranych zbóż w %.

Słoma	Popiół	Węgiel	Wodór	Tlen	Azot	Siarka
pszenna	6,53	48,53	5,30	39,08	0,28	0,05
jęczmienna	4,30	45,67	6,50	38,26	0,43	0,11
kukurydziana	5,77	747,09	5,40	39,79	0,81	0,12

Źródło: opracowanie własne na podstawie dostępnych danych.

Spalaniu słomy towarzyszy śladowa emisja dwutlenku siarki, a wartość emisji azotu jest porównywalna z emisją z kotłowni węglowych. Pozostałości w postaci popiołu stanowią 3-5% ilości spalanej słomy. Głównym składnikiem popiołu jest potas, dlatego też popiół ten może być wykorzystany jako nawóz.

Roczna wielkość produkcji słomy może ulegać znacznym wahaniom, decyduje o tym powierzchnia upraw roślin, wielkości plonów, gatunek i odmiana roślin, nawożenie, warunki pogodowe. Zbiory słomy przewyższają zapotrzebowanie na nią wynikające z produkcji zwierzęcej (pasza, ściółka). Produkcja słomy w Polsce wynosi średnio 29,3 mln ton rocznie, przy nadwyżkach średnio 11,5 mln ton, co jest równoważne 7,7 mln ton węgla średniej jakości. Nadwyżki są przyorywane bądź palone na polach. Do wykorzystania energetycznego służyć może także cała słoma rzepakowa.

Energia słoneczna

Duże znaczenie dla mieszkańców gminy Sułów stanowi możliwość wykorzystania energii słonecznej do podgrzewania wody użytkowej.

Z punktu widzenia wykorzystania energii promieniowania słonecznego najistotniejszymi parametrami są roczne wartości nasłonecznienia (insolacji) - wyrażające ilość energii słonecznej padającej na jednostkę powierzchni płaszczyzny w określonym czasie. Na rysunku poniżej i w tabeli poniżej pokazano rozkład sum nasłonecznienia na jednostkę powierzchni poziomej wg Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej dla wskazanych rejonów kraju.

Rys. 6. Poziom nasłonecznienia- Rejonizacja średniorocznych sum promieniowania słonecznego całkowitego padającego na jednostkę powierzchni poziomej w kWh/m²/rok. Liczby wskazują całkowite zasoby energii promieniowania słonecznego w ciągu roku dla wskazanych rejonów kraju.

Źródło: strony internetowe

Roczna gęstość promieniowania słonecznego w Polsce na płaszczyznę poziomą waha się w granicach 950 - 1250 kWh/m². Warunki meteorologiczne charakteryzują się bardzo nierównym rozkładem promieniowania słonecznego w cyklu rocznym. Około 80% całkowitej rocznej sumy nasłonecznienia przypada na sześć miesięcy sezonu wiosenno-letniego, od początku kwietnia do końca września, przy czym czas operacji słonecznej w lecie wydłuża się do 16 godz/dzień, natomiast w zimie skraca się do 8 godzin dziennie.

Tabela 19. *Potencjalna energia użyteczna w kWh/m²/rok w wyróżnionych rejonach Polski*

Rejon	Rok (I-XII)	Półrocze letnie (IV-IX)	Sezon letni (VI-VIII)	Półrocze zimowe(X-III)
Pas nadmorski	1076	881	497	195
Wschodnia część Polski	1081	821	461	260
Centralna część Polski	985	785	449	200
Zachodnia część Polski z górnym dorzeczem Odry	985	785	438	204
Południowa część Polski	962	682	373	280
Południowo-zachodnia część polski obejmująca obszar Sudetów z Tuchowem	950	712	393	

Źródło: strony internetowe

Dane zaprezentowane na rysunku powyżej odnoszą się do skali regionalnej. W rzeczywistych warunkach terenowych, wskutek lokalnego zanieczyszczenia atmosfery i występowania przeszkód terenowych, rzeczywiste warunki nasłonecznienia mogą odbiegać od podanych. Innym parametrem, decydującym o możliwościach wykorzystania energii promieniowania słonecznego w kolektorach są średnioroczne sumy promieniowania słonecznego. Przedstawiono je na rysunku poniżej, podając wartości godzin usłonecznienia (ilości godzin czasu trwania promieniowania słonecznego w ciągu roku) dla reprezentatywnych rejonów Polski wg IMGiW.

Rys. 7. Średnioroczne sumy usłonecznienia godz/rok dla reprezentatywnych rejonów Polski

Źródło: strony internetowe

Najczęściej spotykane sposoby wykorzystania energii słonecznej to:

- Ogrzewanie płynu a następnie wykorzystanie go w specjalnych wymiennikach ciepła do podgrzewania wody użytkowej oraz wspomagania ogrzewania
- Wytwarzania prądu elektrycznego wykorzystując specjalne baterie słoneczne

Do podgrzewania wody użytkowej oraz wspomagania ogrzewania służą instalacje solarne. Stanowią one zespół dobranych do siebie urządzeń takich jak: kolektory słoneczne, zespoły sterująco-tłoczące i pojemnościowe zasobniki wody użytkowej lub zasobniki buforowe z przepływowymi wymiennikami ciepła. Odpowiednio dobrane i wykonane instalacje solarne pozwalają zaoszczędzić całorocznie ok. 65% energii potrzebnej do podgrzewania ciepłej wody użytkowej oraz ok. 30 % na ogrzanie budynku. Sezonowo instalacja pozwala zaoszczędzić do 80% energii potrzebnej do ogrzania CWU lub wody w basenie. Energia słoneczna przetwarzana jest przez absorber w ciepło, które za pomocą czynnika transmisyjnego przesyłane jest instalacją hydrauliczną do zasobnika.

Rys.8 Wykorzystanie instalacji solarnej w gospodarstwie indywidualnym

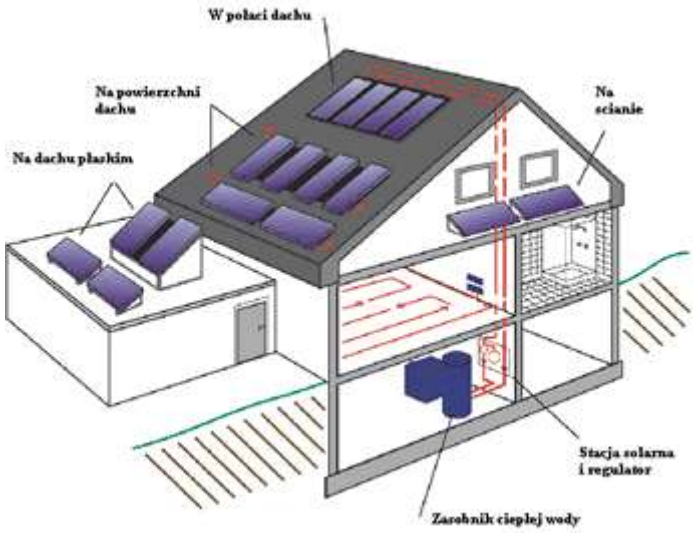

Źródło: strony internetowe

W roku 2015 wybudowano na terenie gminy Sułów wykonano 360 instalacji solarnych dla gospodarstw indywidualnych 3 instalacje solarne dla obiektów komunalnych sfinansowanych Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego dostępne w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013, oś priorytetowa VI. Środowisko i czysta energia, działanie 6.2 Energia przyjazna środowisku.

Duże zainteresowanie tym rodzajem wykorzystania energii odnawialnej na terenie gminy Sułów powoduje konieczność kontynuacji działań w celu wdrożenia

II etapu budowy instalacji solarnych na terenie gminy Sułów ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, oś priorytetowa VI. Środowisko i czysta energia, działanie 6.2 Energia przyjazna środowisku.

Innym sposobem wykorzystania energii słonecznej na terenie gminy są ogniwa fotowoltaiczne które produkują energię elektryczną dla gospodarstw indywidualnych jak i obiektów komunalnych. Konsultacje społeczne pokazały duże zainteresowanie tego typu instalacjami na terenie gminy.

Rys.9 Wykorzystanie instalacji fotowoltanicznej w gospodarstwie indywidualnym

Rys. 10 Poniższy rysunek przedstawia schemat instalacji fotowoltaicznej podłączonej do sieci energetycznej:

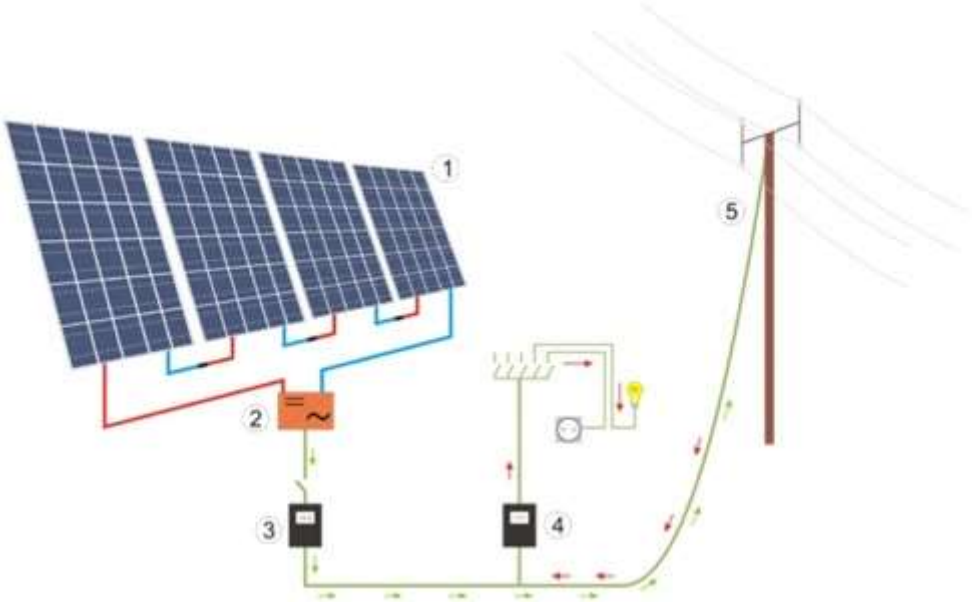

Podstawowymi elementami powyższego układu są:

1. **Moduły fotowoltaiczne**

Ogniwo fotowoltaiczne jest podstawowym elementem systemu fotowoltaicznego. Pojedyncze ogniwo produkuje zazwyczaj kilka Watów energii elektrycznej, co jest niewystarczające do większości zastosowań. W celu uzyskania większych napięć i prądów ogniwa łączone są szeregowo-równolegle tworząc moduł fotowoltaiczny (zwany też panelem fotowoltaicznym).

Zestaw fotoogniw jest umieszczany pomiędzy warstwami folii PET i EVA oraz szybą hartowaną. Całość jest hermetycznie zalaminowana i oprawiona sztywną, zazwyczaj aluminiową ramą, zapewniającą wytrzymałość mechaniczną i ułatwiającą montaż modułów. Ich konstrukcja musi zapewniać dobrą odporność na warunki atmosferyczne przez cały okres eksploatacji, który wynosi zazwyczaj minimum 25 lat.

Moc takich modułów wyrażana jest w watach mocy szczytowej (Wp - Watt peak), zdefiniowanych jako moc dostarczana przez nie w warunkach standardowych (testowych) i kształtuje się pomiędzy 120 do 350 Wp.

2. **Inverter**

Inwerter jest urządzeniem elektronicznym, które steruje pracą systemu fotowoltaicznego. Najważniejszą funkcją inwertera jest zamiana prądu stałego

wytwarzanego przez system fotowoltaiczny na prąd zmienny o parametrach umożliwiających zasilanie urządzeń elektrycznych, a także jego dostarczanie do sieci elektroenergetycznej. W przypadku awarii sieci elektroenergetycznej, czyli zaniku napięcia w sieci, inwerter odłącza system fotowoltaiczny i uniemożliwia dostarczanie wyprodukowanej energii do sieci ze względów bezpieczeństwa.

W ofercie producentów można znaleźć inwertery dostosowane do systemów fotowoltaicznych wszystkich wielkości. Najczęściej inwerter wyposażony jest w wyświetlacz pozwalający na bieżące monitorowanie pracy systemu fotowoltaicznego i odczyt parametrów takich jak - aktualna moc obciążenia, dobowa ilość wyprodukowanej energii itp.

Inwerter jest kluczowym komponentem w całym systemie fotowoltaicznym - w dużej mierze od niego zależy sprawność całego układu, co bezpośrednio przekłada się na ilość wyprodukowanej energii elektrycznej.

3. **Liczniki energii (na rysunku oznaczone jako 3 i 4)**

W mikroinstalacjach tj. układach do 40kW zakład energetyczny wymienia na swój koszt obecny licznik energii na nowoczesny dwukierunkowy, który umożliwia zliczanie energii zarówno wyprodukowanej z fotowoltaiki jak i zużytej przez budynek.

W poniższej symulacji zakładamy, że nasza instalacja ma moc 1 kWp i jest ustawiona idealnie w południowym kierunku pod kątem 30 stopni (kąt optymalny pod względem uzysku energii w ciągu roku). Przyjmując, że roczna suma napromieniowania dla przykładowej lokalizacji to 1150 kWh/m2, a straty w systemie fotowoltaicznym wynoszą około 18,5%, instalacja fotowoltaiczna o mocy 1 kW jest w stanie wyprodukować około 1000 kWh energii.

Można założyć, że każdy 1 kWp dobrej jakości instalacji wyprodukuje 1000 kWh energii elektrycznej rocznie. Poniżej wykres przedstawiający produkcję energii w skali całego roku (lokalizacja Polska).

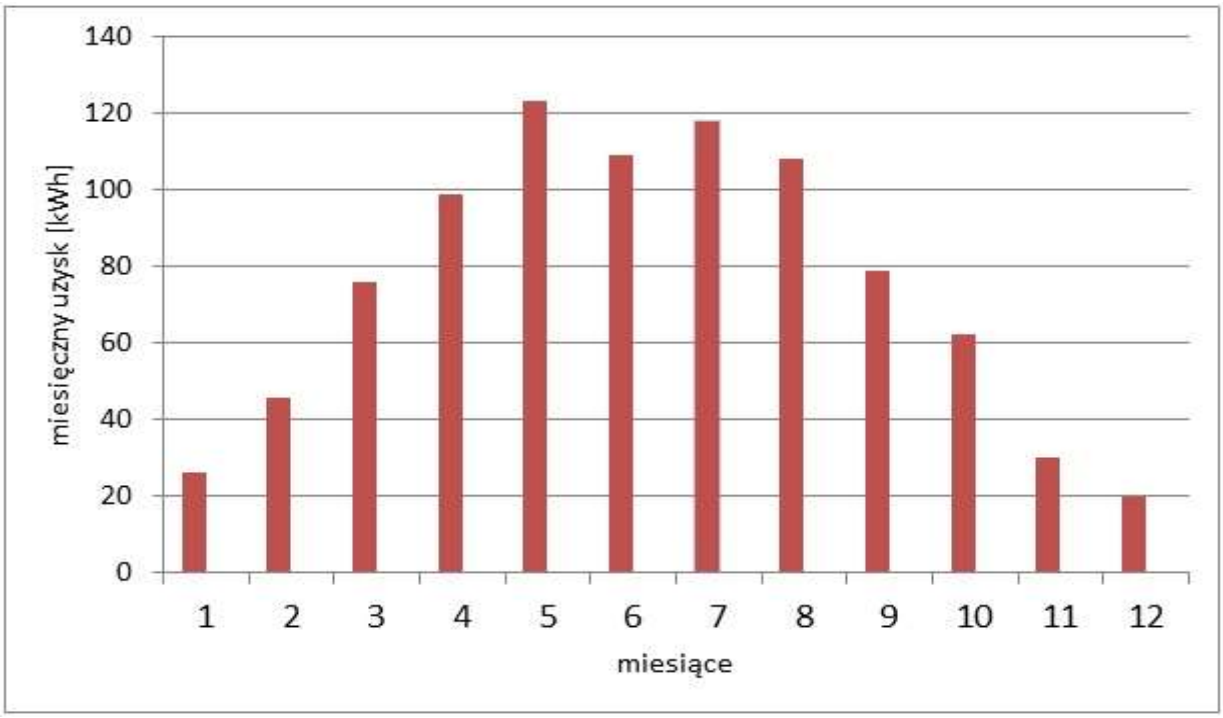

Powyższa prezentacja wskazuje efektywność tego typu rozwiązań dla gospodarstw indywidualnych jak też dla budynków komunalnych na terenie gminy Sulów. W związku z dużym zainteresowaniem społecznym tego typu rozwiązaniami konieczne jest pretendowania o środki do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, oś priorytetowa IV Energia przyjazna środowisku Działanie 4.1 Wsparcie wykorzystania OZE

Kolejnym rozwiązaniem pozwalającym zminimalizować koszty związane z wykorzystaniem energii elektrycznej na cela publiczne jest lamp oświetleniowych „hybryd", które usytuowane przy najbardziej newralgicznych odcinkach dróg poprawiły by bezpieczeństwo ruchu drogowego jak tez poprawiły by bezpieczeństwo mieszkańców.

4.7. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Budowa sieci e-Gmina Sułów zapoczątkowana została w 2006r. z funduszy programu ZPORR. W ramach tego projektu wyposażono serwerownię oraz połączono urząd gminy z jednostkami podległymi. Kolejne modyfikacje oraz nowe nadajniki w ogólnodostępnym paśmie 2,4GHz wykonywane były z środków własnych.

Tabela nr 20. Jednostki przyłączone w pierwszym etapie.

Nazwa jednostki	Sposób przyłączenia	Osiągane transfery	Uwagi
Urząd Gminy Sułów	2 x DSL 4000	w sumie do 8Mbit/s pobieranie danych w sumie do 1Mbit/s wysyłanie danych	Stacja bazowa / AccessPoint
Szkoła Podstawowa w Kolonii Tworyczów	Podwójny most bezprzewodowy w standardach 802.11a (5,6GHz) i 802.11b (2,4GHz)	do 640kbit/s pobieranie danych do 320kbit/s wysyłanie danych	
Zespół Szkół w Sułowie	Połączenie FastEthernet 100Mbit/s	do 512kbit/s pobieranie danych do 256kbit/s wysyłanie danych	
Zespół Szkół w Michalowie	Most bezprzewodowy w standardzie 802.11a (5,6GHz) DSL 512	w sumie do 1Mbit/s pobieranie danych w sumie do 512kbit/s wysyłanie danych	Połączenie radiowe niestabilne, uzależnione od pory roku z powodu drzew znajdujących się w I Strefie Fresnela. Maksymalna przepustowość połączenia DSL wynosi 512 kbit/s
Gminna Biblioteka Publiczna w Sułowie	Połączenie bezprzewodowe w standardzie 802.11b (2,4GHz)	do 512kbit/s pobieranie danych do 256kbit/s wysyłanie danych	Brak widoczności optycznej (drzewa w I Strefie Fresnela), połączenie radiowe stabilne.
Warsztat Terapii Zajęciowej w Rozłopach	Most bezprzewodowy w standardzie 802.11a (5,6GHz)	do 256kbit/s pobieranie danych do 128kbit/s wysyłanie danych	Połączenie radiowe bardzo niestabilne, uzależnione od pory roku i pogody z powodu obecności drzew w I strefie Fresnela.

W 2013 roku w ramach projektu *„Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w gminie Sułów”* sieć została znacząco zmodyfikowana, zwiększono wydajność

sieci szkieletowej co umożliwiło podłączenie większej ilości użytkowników końcowych.

Obecnie istniejąca sieć zarządzana jest przez router Mikrotik 450G z licencją level 5, nadajniki w paśmie 2,4GHz (**11 sztuk**)pracują na bazie urządzeń Mikrotik z licencjami level 4, nadajniki w paśmie 5GHz (**13 sztuk**) pracują na bazie urządzeń UbiquityBullet M5.

Wszystkie połączenia pomiędzy nadajnikami wykonano w standardzie 802.11n (5GHz) na bazie urządzeń Ubiquity Nano Beam M5. Transfer dostępny w sieci szkieletowej to minimum 50 MB, standardowo pracują z prędkością 150 MB.

Dla użytkowników końcowych dostępny jest sygnał w standardach:

- 802.11b/g (2,4GHz) – HotSpot o przepływności max. 512k/512k, limit transferu 750MB, sesja wznawiana co 60 minut,
- 802.11n (5GHz) – sieć zamknięta dla 100 gospodarstw domowych, przepływność max. 1M/1M. Dostęp do sieci zabezpieczony jest przez protokół **pppoe**.

W chwili obecnej z sieci korzysta codziennie 100 gospodarstw domowych (w ramach projektu *„Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w gminie Sułów”)* oraz średnio 150 użytkowników HotSpot'a.

Szacunkowo zasięgiem sieci pokryte jest około 70% terenu Gminy Sułów.

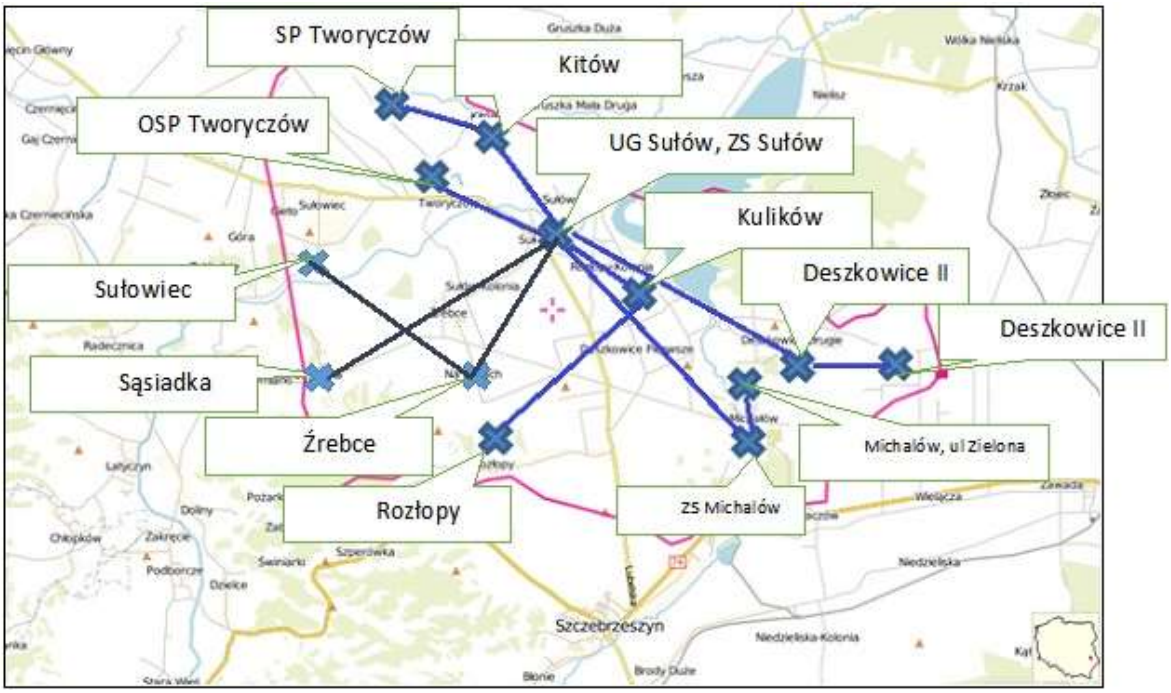

Rysunek 1 Schemat sieci szkieletowej

Z analizy powyższego informacji wynika konieczność zainstalowania dodatkowych urządzeń jak również wzmocnienia istniejących połączeń.

4.8. Gazyfikacja

Gmina Sułów nie posiada sieci gazowej. Mieszkańcy korzystają z gazu propan – butan rozprowadzanego w butlach.

4.9. Telekomunikacja

Przez obszar gminy Sułów przy drodze wojewódzkiej 848 przebiega tranzytem kabel światłowodowy relacji Szczebrzeszyn – Turobin.

Obszar gminy stelefonizowany został kablami doziemnymi w powiązaniu z centralą telefoniczną w Sułowie. Sołectwa stelefonizowano zgodnie z zapotrzebowaniem ludności. Telefon stacjonarny posiada około 50% gospodarstw domowych.

Na terenie gminy zlokalizowany jest nadajnik telefonii komórkowej firmy POLKOMTEL. Niemalże 100% obszaru jest pokryte zasięgiem różnych sieci komórkowych z których usług korzystają mieszkańcy gminy.

4.10. Turystyka

Gmina Sułów posiada tereny o istotnych walorach turystycznych – unikalnej rzeźbie lessowej z obszarami leśnymi zajmują płd. – zach. obszar gminy – Roztocze Zachodnie. Ze względu na małą odporność środowiska przyrodniczego na antropopresję, możliwy jest jedynie rozwój ekoturystyki, przyjaznej środowisku, a penetracja turystyczna jest ograniczona do wyznaczonych szlaków.

Przez część gminy (pd. – zach.) przebiega szlak turystyczny niebieski – centralny. Prowadzi on z Nielisza do Michalowa i wraca do Nielisza, dł. 25 km. Początek szlaku przy Urzędzie Gminy w Nieliszu.

Wiedzie on w kierunku zachodnim po koronie zapory wodnej zalewu, następnie skręca w kierunku miejscowości Nawóz, biegnie do Deszkowic i Michalowa skąd kieruje się w stronę Szczebrzeszyńskiego Parku Krajobrazowego.

Brak jest wzdłuż jego przebiegu jakichkolwiek urządzeń obsługi turystów, wypożyczalni sprzętu, gospodarstw agroturystycznych i małej infrastruktury około turystycznej.

Rozbudowa zbiornika „Nielisz" stwarza możliwości rozwoju turystyki na obszarze do niego przyległym, określonym jako obszar funkcjonalno – przestrzenny - „B – 1".

Obecnie na terenie gminy funkcjonują jedynie usługi „paraturystyczne" z zakresu handlu i obsługi turystyki motorowej (stacje paliw i warsztaty).

Identyfikacja podstawowych problemów

- *Brak instalacji fotowoltaicznych,*
- *Mała ilość instalacji solarnych,*
- *Niezadowalający stan dróg gminnych,*
- *Niewystarczająca ilość infrastruktury rekreacyjnej,*
- *Niezadowalający ilość chodników,*
- *Niewystarczający dostęp do infrastruktury społeczeństwa informacyjnego,*
- *Brak infrastruktury około turystycznej*

5. ZARZĄDZANIE

5.1. Struktura wydatków

Budżet gminy jest podstawowym aktem prawnym regulującym gminną gospodarkę finansową oraz filarem efektywnej działalności samorządu. Budżet, zgodnie z uchwałą budżetową, określa plan dochodów i wydatków na dany rok z uwzględnieniem uchwał około budżetowych, wskaźników wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych, dotacji celowych i subwencji otrzymywanych z budżetu państwa.

Budżet Gminy Sułów na 2015 rok ustalono w następujących wysokościach: dochody budżetu – 17.367.563 wydatki – 18.667.542. Planowane osiągnięcie deficytu w wysokości 1 299 979 zł, dla którego źródłem pokrycia są przychody pochodzące z kredytu.

Wykres 25. Struktura dochodów własnych w latach 2011-2015.

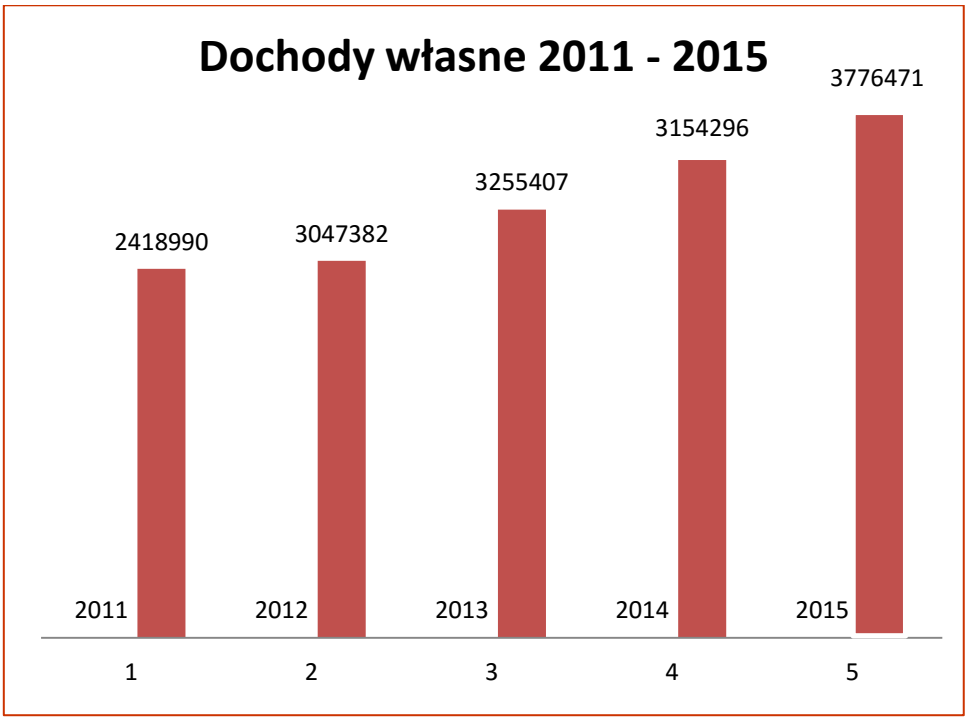

Źródło: www.stat.gov.pl

Dochody własne na przestrzeni lat 2011 – 2015 wykazują co roczny niewielki wzrost z tendencją wzrostową.

Źródłem dochodów własnych gminy są dochody pozyskiwane z podatku rolnego i podatku od nieruchomości - średnio 13% dochodów oraz osób fizycznych – 7%. Jednakże najważniejszym źródłem są rozliczenia różne np. wpływy subwencji części oświatowej, dotacji celowych z budżetu państwa oraz środki pozyskiwane z innych źródeł.

Dochody własne na jednego mieszkańca w latach 2010-2013 mają tendencję wzrostową pomiędzy najmniejszą wartością osiągniętą w 2010 roku, a rokiem 2013 wzrosły o 941,00 zł.

Wykres 26. Dochody własne na jednego mieszkańca w latach 2010-2013.

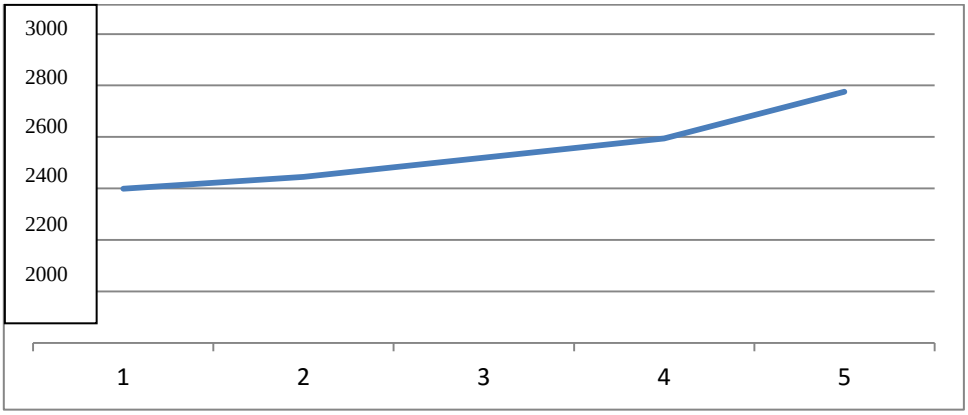

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Tabela 21. Porównawcza struktura wydatków w latach 2010 – 2013 w podziale na najważniejsze działy budżetu gminy.

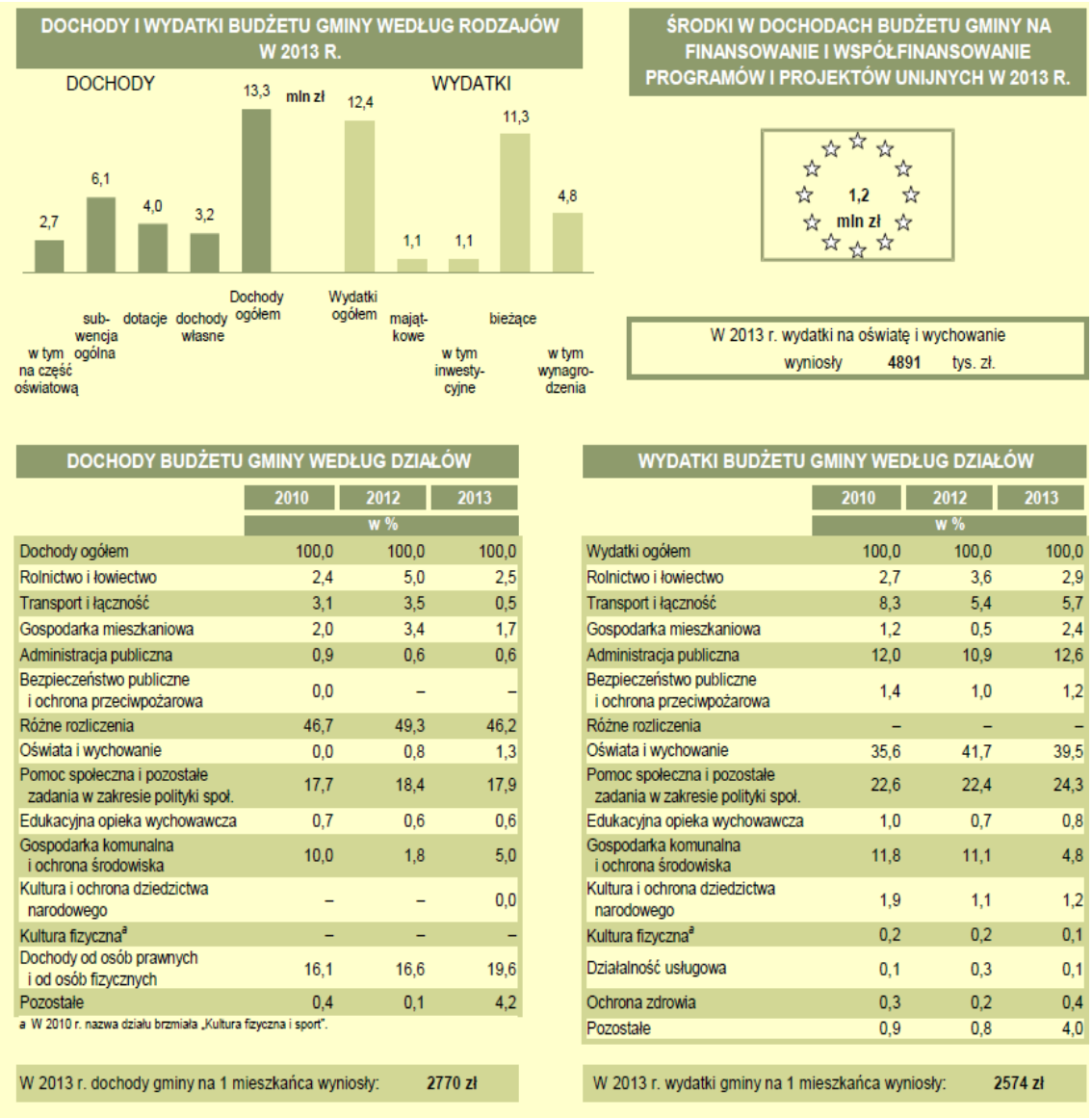

DOCHODY I WYDATKI BUDŻETU GMINY WEDŁUG RODZAJÓW W 2013 R.

ŚRODKI W DOCHODACH BUDŻETU GMINY NA FINANSOWANIE I WSPÓŁFINANSOWANIE PROGRAMÓW I PROJEKTÓW UNIJNYCH W 2013 R.

W 2013 r. wydatki na oświatę i wychowanie wyniosły **4891** tys. zł.

DOCHODY BUDŻETU GMINY WEDŁUG DZIAŁÓW

	2010	2012	2013
	w %		
Dochody ogółem	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo i łowiectwo	2,4	5,0	2,5
Transport i łączność	3,1	3,5	0,5
Gospodarka mieszkaniowa	2,0	3,4	1,7
Administracja publiczna	0,9	0,6	0,6
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,0	–	–
Różne rozliczenia	46,7	49,3	46,2
Oświata i wychowanie	0,0	0,8	1,3
Pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społ.	17,7	18,4	17,9
Edukacyjna opieka wychowawcza	0,7	0,6	0,6
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	10,0	1,8	5,0
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	–	–	0,0
Kultura fizyczna[a]	–	–	–
Dochody od osób prawnych i od osób fizycznych	16,1	16,6	19,6
Pozostałe	0,4	0,1	4,2

a W 2010 r. nazwa działu brzmiała „Kultura fizyczna i sport".

W 2013 r. dochody gminy na 1 mieszkańca wyniosły: **2770 zł**

WYDATKI BUDŻETU GMINY WEDŁUG DZIAŁÓW

	2010	2012	2013
	w %		
Wydatki ogółem	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo i łowiectwo	2,7	3,6	2,9
Transport i łączność	8,3	5,4	5,7
Gospodarka mieszkaniowa	1,2	0,5	2,4
Administracja publiczna	12,0	10,9	12,6
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	1,4	1,0	1,2
Różne rozliczenia	–	–	–
Oświata i wychowanie	35,6	41,7	39,5
Pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społ.	22,6	22,4	24,3
Edukacyjna opieka wychowawcza	1,0	0,7	0,8
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	11,8	11,1	4,8
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	1,9	1,1	1,2
Kultura fizyczna[a]	0,2	0,2	0,1
Działalność usługowa	0,1	0,3	0,1
Ochrona zdrowia	0,3	0,2	0,4
Pozostałe	0,9	0,8	4,0

W 2013 r. wydatki gminy na 1 mieszkańca wyniosły: **2574 zł**

Ze struktury wydatków przedstawionych powyżej wynika, że gmina najwięcej pieniędzy przeznacza na oświatę i wychowanie – utrzymanie szkół, dowożenie dzieci i kadrę pedagogiczną. Średni wskaźnik wydatków w tym dziale wynosi na terenie gminy 50%, zaś na poziomie kraju poniżej 40 %.

Znaczące wydatki przeznaczone są również na pomoc społeczną: świadczenia rodzinne i zasiłki, które stanowią średnio 22 % wysokości budżetu.

Wykres 27. Wydatki na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2010-2013.

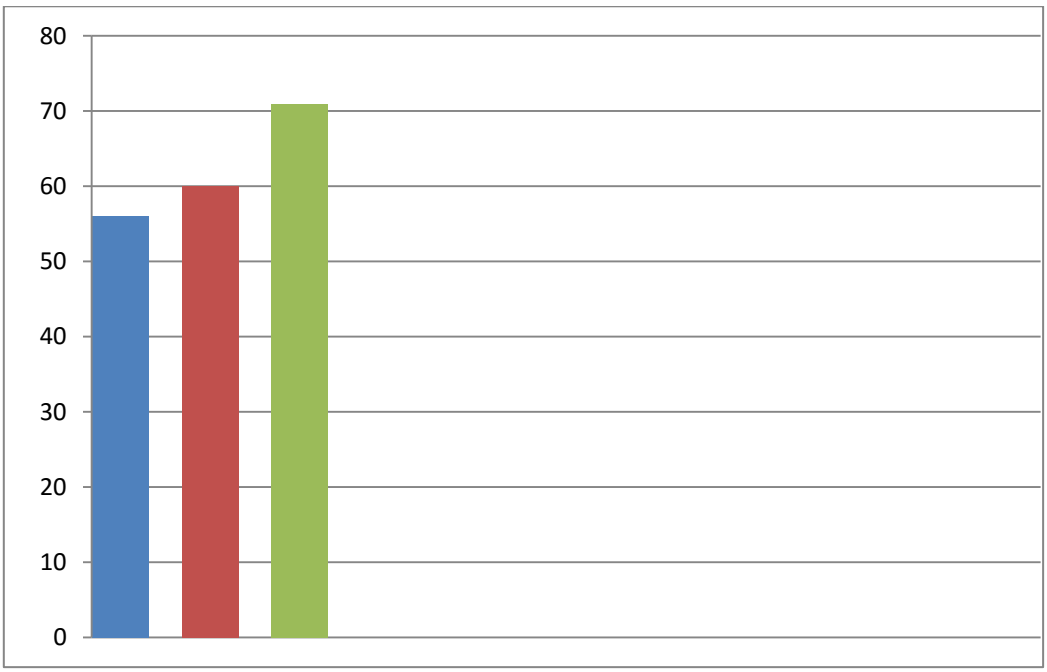

Źródło: dane www.stat.gov.pl

Tabela 22. Prognoza łącznej kwoty długu

	Przewidywane wykonanie na 31.12.2015r.	Plan na 31.12.2016r	Prognoza na kolejne lata w okresie spłaty długu			
			31.12.2017r	31.12.2018r	31.12.2019r	31.12.2020r
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
A. Dochody ogółem z tego:	**17.367.563,29**	**11.971.904.-**	**12.173.300,-**	**12.173.300,-**	**12.173.300,-**	**12.173.300,-**
A.1.Dochody bieżące	12.213.093,96	11.951.904,-	12.173.300,-	12.173.300,-	12.173.300,-	12.173.300,-
A.2.Dochody majątkowe	5.144.469.33	20.000,-	0,-	0,-	0,-	0,-
B. Wydatki ogółem , z tego:	**18.667.542,58**	**11.691.904,-**	**12.098.300,-**	**12.098.300,-**	**12.098.300,-**	**12.098.300,-**
B.1.Wydatki bieżące	12.129.040,23	11.786.904,-	11.683.300,-	11.683.300,-	11.683.300,-	11.683.300,-
B.2.Wydatki majątkowe		105.000,-	415.000,-	315.000,-	215.000,-	315.000,-

	6.004.307,97					
C. Wynik budżetu (A – B)	**- 1.309.979,29**	**80.000,-**	**75.000,-**	**175.000,-**	**275.000,-**	**175.000,-**
D .Finansowanie (D.1.- D.2.)	**1.309.979,29**	**-80.000,-**	**-75.000,-**	**- 175.000,-**	**- 275.000,-**	**-175.000,-**
D.1.Przychody ogółem , z tego:	**1.412.079,29**	**220.000,-**	**0,-**	**0,-**	**0,-**	**0,-**
D.1.1.Kredyty i pożyczki, w tym:	1.000.000,-	700.000,-	625.000,-	450.000,-	175.000,-	-
D.1.1.1.Kredyty i pożyczki prefinansujące	-	-	-	-	-	-
D.1.2.Emitowane papiery wartościowe, w tym:	-	-	-	-	-	-
D.1.2.1.Papiery wartościowe prefinansujące	-	-	-	-	-	-
D.1.3.Zwrot pożyczek udzielonych	-	-	-	-	-	-
D.1.4.Przychody z prywatyzacji	-	-	-	-	-	-
D.1.5Nadwyżka z lat ubiegłych	322.079,29	-	-	-	-	-
D.1.6.Wolne środki	310.000,-	220.000,-	-	-	-	-
D.2.Rozchody ogółem, z tego:	**102.100,-**	**300.000,-**	**75.000,-**	**175.000,-**	**275.000,-**	**175.000,-**
D.2.1.Spłaty kredytów i pożyczek , w tym:	90.000,-	300.000,-	75.000,-	175.000,-	275.000,-	175.000,-
D.2.1.1.Spłaty kredytów i pożyczek prefinansujących	-	-	-	-	-	-
D.2.2.Wykup papierów wartościowych , w tym:	-	-	-	-	-	-
D.2.2.1.Wykup papierów wartościowych prefinansujących	-	-	-	-	-	-
D.2.3..Udzielone pożyczki	-	-	-	-	-	-
D.2.4.Przelewy na inne cele	12.100,-	-	-	-	-	-
E. Umorzenia pożyczek	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
F. Udzielone poręczenia w tym :	-	-	-	-	-	-
F.1.Potencjalne spłaty kwot wynikających z udzielonych poręczeń oraz gwarancji przypadające w danym roku budżetowym ,w tym:	-	-	-	-	-	-
F.1.1.Potencjalne spłaty kwot wynikających z poręczeń i gwarancji Udzielonych samorządowym osobom Prawnym realizującym zadania j.s.t. z wykorzystaniem środków , o których Mowa w art.5 finansachpublicznych	-	-	-	-	-	-
G.Obciążenia związane z posiadanymi zobowiązaniami (bez poz.D.2.1.1,D.2.2.1,F.1.1),z tego:	**136.000,-**	**320.000,-**	**100.000,-**	**190.000,-**	**290.000,-**	**190.000,-**
G.1.Spłaty rat kredytów i pożyczek (D2.1.-D2.1.1.)	80.000,-	300.000,-	75.000,-	175.000,-	275.000,-	175.000,-
G.2.Spłaty odsetek od kredytów i pożyczek	46.000,-	20.000,-	25.000,-	15.000,-	15.000,-	15.000,-
G.3.Wykup papierów wartościowych (D.2.2- D.2.2.1.)	-	-	-	-	-	-
G.4.Odsetki i dyskonto od papierów wartościowych	-	-	-	-	-	-
G.5 Potencjalne spłaty kwot wynikających z udzielonych						

poręczeń oraz gwarancji przypadające w danym roku budżetowym (F.1.- F.1.1.)	-	-	-	-	-	-
H. Wskaźnik obsługi długu G:A	0,01	0,03	0,01	0,02	0,02	0,02
I. Łączna kwota długu na koniec roku budżetowego ,w tym:	**1.000.000,-**	**700.000,-**	**625.000,-**	**450.000,-**	**175.000,-**	**0,-**
I.1Papiery wartościowe ,w tym:	-	-	-	-	-	-
I.1.1.Papiery wartościowe prefinansujące	-	-	-	-	-	-
I.2.Kredyty i pożyczki ,w tym:	1.000.000,-	700.000,-	625.000,-	450.000,-	175.000,-	-
I.2.1.Kredyty i pożyczki prefinansujące	-	-	-	-	-	-
I.3.Przyjęte depozyty	-	-	-	-	-	-
I.4.Wymagalne zobowiązania	-	-	-	-	-	-
J. Wskaźnik długu (I-I.1.1.-I.2.1.): A	**0,06**	**0,06**	**0,05**	**0,04**	**0,02**	**-**

Źródło: dane Urzędu Gminy Sułów

5.2 Kapitał społeczny

Społeczeństwo gminy charakteryzuje niski poziom zaangażowania w sprawy istotne dla ogółu społeczeństwa kraju. Obserwacji tej można dokonać na podstawie stopnia uczestnictwa w wyborach parlamentarnych czy prezydenckich. Wielkość procentowego udziału waha się tutaj w przedziale 44,7%.

Obserwuje się większe zaangażowanie w kształtowanie środowiska lokalnego. Liczba mieszkańców biorących aktywny udział w wyborach do samorządu lokalnego w 2014 roku osiągnęła 47%.

Niska aktywność wyborcza wiąże się bezpośrednio z niską świadomością społeczną, poziomem wykształcenia i starzeniem się społeczeństwa gminy. Zniechęcenie panujące na wsi spowodowane zostało niskimi dochodami mieszkańców pracujących w rozdrobnionych gospodarstwach rolnych i brakiem perspektywicznego myślenia. Przedkłada się to bezpośrednio na uczestniczenie i podejmowanie inicjatyw służących poprawie życia w otoczeniu im najbliższym.

Stopień aktywności społeczeństwa przekłada się w sposób bezpośredni na tworzenie na terenie gminy organizacji pozarządowych, które działałyby na rzecz jej rozwoju. Inicjatywę w tym kierunku podęli mieszkańcy wsi Deszkowice Pierwsze, powołując w 2008 roku do życia Stowarzyszenie „Deszkowiacy", w następnych latach podobnie inicjatywy podjęli mieszkańcy wsi Deszkowice Drugie, Sułowa i Tworyczowa stowarzyszenie Kolejny krok należał do Gminy Sułów, która partycypowała w procesie powstawania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Dolina Wieprza i Poru", którą tworzą kolejno: Gmina Nielisz, Gmina

Sułów, Gmina Radecznica i Gmina Szczebrzeszyn, a osobowo wymienione jednostki są reprezentowane w Stowarzyszeniu przez przedstawicieli wszystkich szczebli życia społecznego. W roku 2014 Gmina Sulów weszła w struktury Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Zamojska" w skład stowarzyszenia wchodzi dziewięć gmin z powiatu zamojskiego. Poza wymienionymi powyżej dwoma inicjatywami od listopada 1983 roku na terenie gminy działa Klub Sportowy „Perła" Deszkowice, zaś podtrzymaniem tradycji lokalnych zajmują się dwa Koła Gospodyń Wiejskich działające na terenie Sułowa i Sąsiadki.

Ponadto na terenie gminy funkcjonuje 13 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych, działających w następujących miejscowościach: Źrebce, Sułów, Sułowiec, Tworyczów, Kawęczy Kolonia, Sąsiadka, Deszkowice Pierwsze, Kitów, Kulików, Rozłopy, Michalów, Rozłopy Kolonia i Sułówek.

Identyfikacja podstawowych problemów

- *Niskie dochody gminy i utrzymujący się deficyt,*
- *Zbyt duże wydatki na utrzymanie szkół,*
- *Nieskoordynowana i zbyt słaba polityka promocyjna gminy i jej walorów,*
- *Mała ilość organizacji pozarządowych*
- *Niewystarczająca współpraca miedzy jednostkami organizacyjnymi gminy*

ROZDZIAŁ III.
ANALIZA SWOT

Nazwa SWOT jest akronimem angielskich słów **S**trengths, **W**eaknesses, **O**pportunities, **T**hreats, kolejno: Siły (Silne strony), Słabości (Słabe strony), Szanse i Zagrożenia. Istnieją różne próby definiowania tego pojęcia, spośród których przeważają:

- Kompleksowa metoda służąca do badania otoczenia obszaru i analizy jego wnętrza,
- Metoda oceny sytuacji strategicznej obszaru/ regionu,
- Jedno z podstawowych narzędzi planowania strategicznego obszaru/ regionu

Analiza SWOT jest efektywną metodą identyfikacji słabych i silnych stron organizacji/instytucji oraz badania szans i zagrożeń jakie stoją przed organizacją/instytucją. Analizę SWOT można z równym powodzeniem zastosować do dowolnego przedsięwzięcia inwestycyjnego.

SWOT oparta jest na schemacie klasyfikacji dzielącym wszystkie czynniki mające wpływ na bieżącą i przyszłą pozycję organizacji na:

- zewnętrzne w stosunku do organizacji i mające charakter uwarunkowań wewnętrznych,
- wywierające negatywny wpływ na organizację i mające wpływ pozytywny

Ze skrzyżowania tych dwóch podziałów powstają cztery kategorie czynników:

- zewnętrzne pozytywne - szanse. Szanse to zjawiska i tendencje w otoczeniu, które gdy odpowiednio wykorzystamy staną się impulsem rozwoju oraz osłabią zagrożenia.
- zewnętrzne negatywne - zagrożenia. Zagrożenia to wszystkie czynniki zewnętrzne, które są postrzegane jako bariery dla rozwoju firmy, utrudnienia, dodatkowe koszty działania. Istnienie zagrożeń ma destrukcyjny wpływ na rozwój organizacji lub powodzenie inwestycji. Jednocześnie nie pozwala na pełne wykorzystanie szans i mocnych stron.

- wewnętrzne pozytywne - mocne strony, czyli atuty organizacji. Mocne strony to walory organizacji, które w pozytywny sposób wyróżniają ją pośród konkurencji. Mocne strony mogą być wynikiem wielkości organizacji, polegać na dużym udziale w rynku, niskich kosztach jednostkowych, dysponowania nowoczesną technologią, jakością produkcji itd.
- wewnętrzne negatywne - słabe strony organizacji. Słabe strony to konsekwencja ograniczeń zasobów i niedostatecznych kwalifikacji. Mogą one dotyczyć całej organizacji, jak i jej części. Każda organizacja posiada słabe strony. Jednak zbyt duża ich ilość może spowodować, że organizacja nie utrzyma się na rynku konkurencyjnym, a inwestycja może przynieść straty, zamiast spodziewanych zysków.

ANALIZA SWOT

A. PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
• Czyste środowisko naturalne; • Malownicze położenie • Obecność Szczebrzeszyńskiego Parku Krajobrazowego i sąsiedztwo Roztoczańskiego Parku Narodowego, • Bogate dziedzictwo kulturowo-historyczne (zabytki, pomniki przyrody) • Obecność zbiornika wodnego „Nielisz” i duża powierzchnia lasów; • Korzystne położenie przy drodze wojewódzkiej	• Zanieczyszczanie wód gruntowych; • Brak kanalizacji i nie wystarczająca ilość przydomowych oczyszczalni ścieków; • Słabe wykorzystanie zasobów naturalnych; • Niekorzystne położenie w układzie województwa lubelskiego; • Brak zaplecza obsługi ruchu turystycznego; • Brak zaplecza kulturalno – promocyjnego

SZANSE	ZAGROŻENIA
• Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi; • Szansa promocji gminy jako miejsca czystego ekologicznie; • Stworzenie infrastruktury oraz zaplecza turystycznego w oparciu o istniejące dziedzictwo kulturowe; • Budowa systemów odprowadzania ścieków	• Wzrost zanieczyszczania środowiska naturalnego; • Peryferyjne położenie gminy; • Ograniczenie kompetencji samorządów; • Brak zainteresowania wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego
B. SFERA SPOŁECZNA I GOSPODARCZA	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
• Utrzymująca się wysoka liczba osób wieku produkcyjnym; • Duże zasoby wolnej siły roboczej; • Zmniejszające się bezrobocie; • Prowadzenie działań aktywizacyjnych w stosunku do dzieci i młodzieży.	• Ujemny przyrost naturalny i starzenie się społeczeństwa; • Niski poziom wykształcenia mieszkańców; • Niskie dochody ludności; • Brak alternatywnych źródeł dochodów; • Brak przedsiębiorstw usługowych obsługujących turystykę. • Niewystarczające zaangażowanie stowarzyszeń i jednostek OPS
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• Duży potencjał siły roboczej;	• Starzenie się społeczeństwa;

• Podniesienie kwalifikacji zawodowych mieszkańców poprzez system szkoleń przekwalifikowujących; • Podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców; • Wykorzystanie potencjału gminy dla podniesienia stopy życiowej mieszkańców.	• Ciągły wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego; • Pogarszające się warunki bytowe mieszkańców; • Migracja ludności w wieku przedprodukcyjnym do dużych aglomeracji miejskich.
C. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
• Dobrze rozwinięta infrastruktura oświatowa; • Dostęp do edukacji na poziomie gimnazjum; • Dostępność do Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej; • Dostęp do 3 bibliotek; • Dostępność dwóch placówek służby zdrowia; • Istnienie Warsztatu Terapii Zajęciowej; • Nawiązana współpraca transgraniczna z Rejonem Maniewicze na Ukrainie;	• Brak infrastruktury sportowej, zapewniającej prawidłowy rozwój motoryczno – ruchowy dzieci i młodzieży; • Słabe wykorzystanie funkcji placówek kulturalno – oświatowych; • Brak transportu własnego zapewniającego kompleksowo dowożenie uczniów do szkół; • Niepełna opieka medyczna; • Niewykorzystane zasoby dziedzictwa kulturowego; • Słabo rozwinięta baza turystyczno rekreacyjna • Brak jednostki koordynującej działania stowarzyszeń

SZANSE	ZAGROŻENIA
• Podniesienie poziomu kwalifikacji mieszkańców gminy; • Pozyskanie środków finansowych na organizację centrum kultury i współpracę transgraniczną; • Dofinansowanie ośrodków zdrowia • Powstanie GOK	• Ubożenie społeczeństwa; • Niedostateczna opieka medyczna na terenie gminy; • Stagnacja działalności społecznej

D. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
• Pełne pokrycie siecią wodociągową; • Sieć telefoniczna; • Dostępna infrastruktura społeczeństwa informacyjnego; • Atrakcyjne warunki na rozwój turystyki.	• Niewystarczająca ilość oczyszczalni ścieków i kanalizacji; • Niezadowalający stan dróg gminnych; • Niewystarczająca ilość chodników; • Brak racjonalnego systemu gospodarki energią odnawialną; • Niewystarczający ilość instalacji solarnych • Brak instalacji fotowoltaicznych • Niewystarczający dostęp do infrastruktury społeczeństwa informacyjnego; • Brak infrastruktury otoczenia turystyki; • Zanieczyszczanie wód gruntowych poprzez odprowadzania ścieków do przydrożnych rowów i na pola.

SZANSE	ZAGROŻENIA
• Budowa i poprawa jakości dróg gminnych; • Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków i kanalizacji; • Wdrożenie racjonalnego systemu gospodarki energią odnawialną; • Poprawa jakości wód gruntowych • Pozyskanie środków z funduszy strukturalnych na rozwój i modernizację obszarów wiejskich.	• Pogarszające się warunki bytowe ludności; • Niskie dochody budżetu gminy;
E. ZARZĄDZANIE	
MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
• Wzrost wydatków na inwestycje; • Wysoki stopień zaangażowania samorządu w proces pozyskiwania środków finansowych w ramach funduszy Unii Europejskiej i budżetu państwa; • Realizacja zadań zgodnie z planami strategicznymi; • Posiadanie terenów inwestycyjnych;.	• Deficyt kapitału własnego; • Słabe zainteresowanie ze strony inwestorów zewnętrznych;
SZANSE	**ZAGROŻENIA**

• Dostęp do funduszy strukturalnych; • Sprzyjająca polityka rozwoju terenów wiejskich; • Stworzenie i rozwijanie związków międzygminnych; • Zwiększenie ilości organizacji pozarządowych; • Zwiększenie nakładów na promocję; • Powstanie Gminnego Centrum Kultury;	• Stagnacja gospodarcza; • Brak środków własnych w budżecie gminy na realizację kluczowych inwestycji; • Mała aktywność organizacji pozarządowych

ROZDZIAŁ IV.

CELE STRATEGICZNE, OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

1. MISJA I WIZJA STRATEGII

Wizja - w myśl definicji to wyraz aspiracji społecznych i wyobrażeń przyszłości określających: rangę, atrakcyjność, efekty wykorzystania atutów i szans rozwojowych oraz eliminację problemów i zagrożeń. Wizja ma określić ton przyszłych celów strategicznych, przedstawić gminę naszych marzeń.

Zadaniem wizji jest przekonanie mieszkańców do podjęcia wysiłku kreowania własnego losu. Dobrze sformułowana wizja strategiczna posiada długofalową perspektywę, co pozwala na zmianę podejścia związanego z rozwiązywaniem jedynie bieżących spraw na dbałość o przyszły stan i rozwój wspólnoty gminnej.

W myśl powyższego wypracowano następującą wizję Gminy Sułów:

Gmina Sułów dobrze rozwinięta gospodarczo i społecznie - tu warto żyć, pracować i działać

Misja Gminy – opisuje jej mandat do realizacji wizji rozwoju oraz nadrzędne wartości (zasady), jakimi gmina będzie się kierować podejmując działania na rzecz realizacji wizji. Misja to syntetyczny opis sposobu postępowania w celu realizacji wizji gminy.

Genezą formułowania misji jest podjęcie wysiłku wypracowania samej strategii. Stworzenie spójnego dokumentu wyznaczającego długofalowy rozwój gminy uzyskujemy większą aktywność władz lokalnych i społeczności w ramach teraźniejszych i przyszłych wysiłków wspólnoty. Właśnie ta aktywność ma być podejmowana pod szyldem wspólnej misji, a jej określenie stanowi deklarację intencji władz w odniesieniu do skali podejmowanych działań. Misja jest szerokim opisem sposobu realizacji wizji przez władze lokalne.

Misja wyraża charakter gminy, a jej skuteczne wypełnienie zależy od zasad, jakimi kierują się mieszkańcy gminy i konsekwencji w osiąganiu wizji przyszłego stanu.

Osiągnięcie zrównoważonego rozwoju całej gminy, zapewniającego poprawę warunków życia jej mieszkańców, przy zachowaniu równowagi pomiędzy aktywnością gospodarczą, a ochroną środowiska zarówno przyrodniczego jak i kulturowego.

Sformułowanie powyższej misji pozwoli na kontrolę działań przez całą wspólnotę mieszkańców, a jej szeroki charakter pozwala na ambitne podejmowanie wyzwań określonych w wizji. Stawiając na pierwszym miejscu wzrost gospodarczy, określa istotny wyznacznik, jakim jest godne życie mieszkańców gminy Sułów.

2. CELE STRATEGICZNE I OPERACYJNE

Przeprowadzenie diagnozy i analizy SWOT, analizy problemów i sformułowanie misji jako celu generalnego pozwoliło na ustalenie celów strategicznych i operacyjnych rozwoju Gminy Sułów – celów realnych i mierzalnych.

Poprawa jakości życia mieszkańców

↓ ↓ ↓

Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej oraz ochrona środowiska i zasobów przyrodniczych	**Odnowa i rozwój wsi**	**Aktywizacja społeczności lokalnej**

Rozwój lokalnej gospodarki

↓ ↓ ↓

Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości	**Różnicowanie działalności gospodarczej**	**Promocja gospodarcza, inwestycyjna i turystyczna gminy**

CEL STRATEGICZNY

Poprawa jakości życia mieszkańców

CEL OPERACYJNY

Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej oraz ochrona środowiska i zasobów przyrodniczych

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Budowa i modernizacja dróg gminnych w szczególności dróg gminnych nr 110128L, nr 110145L, nr 110131L, nr 110130L, nr 110140L, nr 116271 L, nr 116272 L, nr 116273 L, nr 116274 L, nr 110151L, nr 110154L
2.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w zabudowie rozproszonej
3.	Rozbudowa infrastruktury społeczeństwa informacyjnego
4.	Termomodernizacja budynków komunalnych
5.	Wykonanie i wdrożenie systemu wykorzystujących odnawialne źródła energii
6.	Systemowe działania przyczyniające się do oczyszczenia i uporządkowania terenu gminy z odpadów stałych
7.	Zagospodarowanie terenów wokół obiektów oświatowych (budowa boisk, terenów zielonych, rozbudowa małej infrastruktury)
8.	Budowa i rozbudowa obiektów sportowych
9.	Realizacja inwestycji związanych z wykorzystaniem energii odnawialnej w tym instalacja kolektorów słonecznych i ogniw fotowoltaicznych
10.	Remont i doposażenie budynku Urzędu Gminy

11.	Budowa chodników dla pieszych, ścieżek rowerowych i zatoczek drogowych dla autobusów szkolnych
12.	Zagospodarowanie rekreacyjne linii brzegowej zbiornika wstępnego w Kulikowi budowa plaży z pomostami
13.	Rewitalizacja budynku poszkolnego w Kitowie (mieszkania socjalne)
14.	Rewitalizacja budynku pokościelnego w Tworyczowie na cele kulturalne centrum spotkań trzech kultur
15.	Budowa centrum kulturalno – sportowego w Deszkowicach Pierwszych
16.	Budowa centrum kultury w Sułowie
17.	Budowa targowiska gminnego
18.	Rozbudowa Warsztatu Terapii Zajęciowej w Rozłopach
19.	Remont – modernizacja budynku ośrodka zdrowia w Tworyczowie

CEL STRATEGICZNY

Poprawa jakości życia mieszkańców

CEL OPERACYJNY

Odnowa i rozwój wsi

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Kształtowanie przestrzeni publicznej w centrach wsi (chodniki, tereny zieleni urządzonej)
2.	Adaptacja, remont i wyposażenie obiektów pełniących funkcje publiczne o charakterze społeczno - kulturalnym
3.	Tworzenie centrum kultury na bazie lokalnych ośrodków
4.	Budowa małej infrastruktury (tablice informacyjne)
5.	Remont i konserwacja lokalnych pomników historii, miejsc pamięci narodowej
6.	Wyeksponowanie pomników przyrody oraz użytków ekologicznych

CEL STRATEGICZNY

Poprawa jakości życia mieszkańców

CEL OPERACYJNY

Aktywizacja społeczności lokalnej

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Budowa kapitału organizacji pozarządowych: kształcenie kadr dla organizacji pozarządowych
2.	Szkolenia dla organizacji pozarządowych (zakładanie organizacji, zasady funkcjonowania, pozyskiwanie funduszy)
3.	Organizowanie klubów seniora i wspieranie programów integracji i aktywizacji osób starszych
4.	Wypracowanie systemu wspierania dostępu dzieci i młodzieży do dóbr kultury poza gminą
5.	Propagowanie twórczości dzieci i młodzieży – organizacja przeglądów i warsztatów artystycznych
6.	Kontynuacja cyklicznych imprez rekreacyjno – sportowych
7.	Wymiana dobrych praktyk – integracja krajowa i międzynarodowa
8.	Organizacja imprez propagujących zdrowy styl życia
9.	Aktywne uczestnictwo w Lokalnej Grupie Działania

CEL STRATEGICZNY

Rozwój lokalnej gospodarki

CEL OPERACYJNY

Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Szkolenie rolników i przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych
2.	Opracowanie analizy rynku lokalnego i regionalnego pod kątem zapotrzebowania na miejscowe produkty i usługi
3.	Wsparcie przedsiębiorstw produkujących zdrową żywność
4.	Szkolenia i poradnictwo psychologiczne oraz zawodowe, podnoszenie kwalifikacji, wspieranie zatrudnienia i samo zatrudnienia
5.	Opracowanie profesjonalnej oferty terenów przeznaczonych pod inwestycje

CEL STRATEGICZNY

Rozwój lokalnej przedsiębiorczości

CEL OPERACYJNY

Różnicowanie działalności gospodarczej

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Szkolenia i warsztaty w zakresie organizacji i prowadzenia działalności usługowej
2.	Szkolenia i warsztaty w zakresie pisania projektów i pozyskiwania funduszy unijnych
3.	Szkolenia z zakresu przekwalifikowania dla rolników
4.	Szkolenia zawodowe, rachunkowości, doradztwa, kursy języków obcych i informatyki

CEL STRATEGICZNY

Rozwój lokalnej przedsiębiorczości

CEL OPERACYJNY

Promocja gospodarcza, inwestycyjna i turystyczna gminy

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Opracowanie, druk i dystrybucja materiałów promocyjnych
2.	Opracowanie i wydanie map, folderów i przewodników
3.	Opracowanie i lokalizacja tablic informacyjnych dotyczących zasobów kulturowych
4.	Promowanie corocznej imprezy lokalnej – identyfikującej gminę w otoczeniu

CEL STRATEGICZNY

Rozwój kulturalno - turystyczny

CEL OPERACYJNY

Rozwój bazy i usług rekreacyjnych, turystycznych, kulturalnych i sportowych

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Budowa i rozbudowa miejsc małej infrastruktury (parkingi, ławki)
2.	Tworzenie miejsc noclegowych w gospodarstwach rolnych, szkołach, świetlicach wiejskich, budynkach poszkolnych
3.	Integracja różnych grup społecznych
4.	Organizacja otwartych imprez kulturalnych - dożynki
5.	Promowanie aktywnych form spędzania wolnego czasu
6.	Opracowanie projektu lokalizacji i zagospodarowania miejsc wypoczynku sobotnio - niedzielnego
7.	Stworzenie na bazie budynków poszkolnych ośrodków rekreacyjno - edukacyjnych

CEL STRATEGICZNY

Rozwój kulturalno - turystyczny

CEL OPERACYJNY

Zachowanie, wykorzystanie i ochrona dziedzictwa kulturowego

Działania niezbędne do realizacji celu operacyjnego:

Lp.	Nazwa zadania
1.	Prezentacja i promocja dziedzictwa kulturowego
2.	Odnawianie lub konserwacja lokalnych pomników historii i miejsc pamięci
3.	Tworzenie nowych tradycji i produktów lokalnych
4.	Oznakowanie stanowisk archeologicznych i miejsc dziedzictwa narodowego
5.	Zachowanie wiejskiego dziedzictwa kulturowego
6.	Współpraca w ramach Lokalnej Grupy Działania

ROZDZIAŁ V
ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Strategia Rozwoju Gminy Sułów na lata 2015 – 2020 jest spójna z rządowymi i regionalnymi dokumentami programowymi, co zapewnia możliwość uczestniczenia w programach operacyjnych, będących podstawą wsparcia samorządów środkami z budżetu państwa i środkami z funduszy Unii Europejskiej.

W ramach Strategii Rozwoju Gminy realizowane będą cele ogólne i szczegółowe następujących dokumentów strategicznych:

Strategia Rozwoju Kraju 2020.

Jako podstawowy dokument strategiczny określa cele i priorytety w obszarze rozwoju społeczno – gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić.

Wyznacza cele oraz identyfikuje obszary uznane za najważniejsze z punktu widzenia osiągnięcia tych celów, w których koncentrowane będą działania państwa. Uwzględnia jednocześnie najważniejsze trendy rozwoju światowej gospodarki oraz cele, jakie stawia Unia Europejska - Europa 2020.

Głównym celem Strategii jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin. Cel główny, a także problemy społeczno – gospodarcze wynikające z zapóźnień rozwojowych, niedoinwestowania polskiej gospodarki oraz uwarunkowań zewnętrznych, wskazują na priorytety:

1. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki;
2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej;
3. Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości;
4. Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa;
5. Rozwój obszarów wiejskich

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2010- 2020

Zasadnicze cele polityki regionalnej formułuje w trzech kierunkach:

1. Rozwój konkurencyjności gospodarczej polskich regionów;

2. Wspieranie elastycznego różnicowania zamierzeń i wykorzystanie potencjału endogenicznego regionów;
3. Wyrównywanie szans rozwojowych województw.

Strategia Komunikacji Polityki Spójności na lata 2014-2020

Strategia ma charakter horyzontalny, tzn. określa reguły i schematy prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych w ramach wszystkich krajowych i regionalnych programów. W ograniczonym zakresie dotyczy także programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

Dokument powstał w Ministerstwie Infrastruktury i Rozwoju we współpracy z instytucjami zarządzającymi programami oraz ekspertami zewnętrznymi. Projekt dokumentu został omówiony z partnerami społecznymi i gospodarczymi, w tym organizacjami reprezentującymi środowiska osób z niepełnosprawnościami. Opinie na temat projektu zbierane były również za pośrednictwem strony internetowej. Ponadto projekt dokumentu został skonsultowany z wszystkimi komitetami monitorującymi programy krajowe i regionalne.

W oparciu o zatwierdzoną Strategię instytucje zarządzające krajowymi i regionalnymi programami opracowują programowe strategie komunikacji, które są podstawą prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych każdego programu.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020.

Celem głównym RPO jest „Podniesienie konkurencyjności Lubelszczyzny prowadzące do szybszego wzrostu gospodarczego oraz zwiększenie zatrudnienia z uwzględnieniem walorów naturalnych i kulturowych regionu".

Cel Programu jest spójny z celem nadrzędnym Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) „Osiąganie trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno – gospodarczego Lubelszczyzny poprzez zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego potencjałów rozwojowych" i jest dostosowany do odpowiednio krótszego okresu realizacji RPO. Jego założeniem jest przełamanie występujących barier rozwojowych i stanowi podstawę modernizacji struktury gospodarczej z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Do realizacji celu głównego przyczyni się osiągnięcie następujących celów szczegółowych:

1. Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz przez stymulowanie innowacyjności;
2. Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju;
3. Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania, pracy i wypoczynku.

Realizacja RPO WL będzie przebiegała poprzez wdrażanie dziewięciu Osi Priorytetowych:

I. Badania i innowacje;
II. Cyfrowe Lubelskie;
III. Konkurencyjność przedsiębiorstw;
IV. Energia przyjazna środowisku
V. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna
VI. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów
VII. Ochrona dziedzictwa kulturalnego i naturalnego ;
VIII. Mobilność regionalna i ekologiczny transport
IX. Rynek pracy;
X. Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian
XI. Wyłączenie społeczne;
XII. Edukacja, kwalifikacje i kompetencje
XIII. Infrastruktura społeczna;
XIV. Pomoc techniczna

Strategia Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007 – 2020

Główny cel strategiczny powiatu zamojskiego na lata 2007 – 2020 sformułowany w Strategii to:

- Rozwój i restrukturyzacja obszarów wiejskich poprzez rozwijanie i unowocześnienie infrastruktury technicznej, wielokierunkowy rozwój działalności gospodarczej i alternatywnych dochodów mieszkańców wsi, stymulowanie rozwoju turystyki, realizowany poprzez:
  - ✓ wspieranie inicjatyw gminnych w zakresie inwestycji wodno-kanalizacyjnych,

- ✓ tworzenie warunków dla inwestycji w zakresie usług energetycznych i telekomunikacyjnych,
- ✓ budowa infrastruktury społeczeństwa informacyjnego,
- ✓ zmiana i podnoszenie kwalifikacji zawodowych,
- ✓ pomoc w tworzeniu się grup producenckich i zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego,
- ✓ współtworzenie systemu informacji rynkowej dla rolników,
- ✓ działania na rzecz promocji walorów turystycznych Ziemi Zamojskiej oraz edukacji turystycznej wśród mieszkańców powiatu – współpraca z gminami i organizacjami pozarządowymi w zakresie rozwoju turystyki.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sułów na lata 2015 – 2020

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sułów na lata 2015 – 2020 stanowi dokument określający politykę gospodarczą, przestrzenna i społeczną Gminy Sułów.

Celem głównym Planu Rozwoju Lokalnego jest tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności i poprawa poziomu życia mieszkańców. Jego realizacja ma sprzyjać wzrostowi gospodarczemu, przekształceniom strukturalnym, zwiększeniu mobilności przestrzennej ludności oraz poprawie poziomu wiedzy i dostępu do najnowocześniejszych technologii społeczeństwa lokalnego i podmiotów gospodarczych, a także włączenie w proces wyznaczania priorytetowych działań lokalnej społeczności oraz partnerów społecznych, czyli bezpośrednich odbiorców działań.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Sułów

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Sułów obejmująca lata 2004 - 2013 jest długookresowym dokumentem planistycznym, stanowiącym uzupełnienie Strategii Rozwoju Gminy Sułów oraz Planu Rozwoju Lokalnego Gminy. Stanowi ona ogólny plan działania samorządu lokalnego, we współpracy ze społecznością lokalną - długookresowej, spójnej i kompleksowej polityki rozwoju społeczno – gospodarczego gminy Sułów. Strategia odpowiada potrzebie kompleksowego i długofalowego podejścia do problemów społecznych gminy w szybko zmieniającym się i coraz bardziej konkurencyjnym otoczeniu.

Spójność Strategii z niniejszym dokumentem stanowi ważny element konsekwencji działań podejmowanych przez samorząd lokalny i przyczyni się do efektywnego i racjonalnego osiągania założonych celów.

Podsumowując, Strategia Rozwoju Gminy Sułów na lata 2007-2015 jest zgodna z założeniami polityki rozwojowej na poziomie kraju, a tym samym wykazuje jednolitość obranych kierunków rozwoju z dokumentami programowymi na płaszczyźnie regionalnej.

ROZDZIAŁ VI
WDRAŻANIE I MONITORING

Wdrażanie i realizacja strategii powinny opierać się na następujących zasadach:

- Podejmowaniu działań wynikających z założonych celów zgodnie z kompetencjami samorządu określonych ustawą o samorządzie gminnym,
- Działaniach opartych na partnerstwie publiczno – publicznym (samorząd – samorząd, samorząd – rząd, organizacje pozarządowe – samorząd),
- Działaniach opartych na zasadach partnerstwa publiczno - prywatnego (z udziałem prywatnych inwestorów),
- Działaniach opartych na zasadach partnerstwa publiczno - społecznego (z udziałem organizacji pozarządowych).

Podstawowe warunki wdrażania i realizacji strategii:

- zachowanie i ochrona wartości antropogenicznych i przyrodniczych,
- zachowanie istniejących więzi społecznych,
- stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju.

W procesie realizacji Strategii ważna jest kontrola przebiegu tego procesu oraz ocena uzyskanych efektów społecznych i gospodarczych, a także zmian w środowisku przyrodniczym. Zadanie to, mające charakter permanentny, nazywa się monitoringiem Strategii lub monitoringiem realizacji Strategii.

Monitoring dotyczyć musi w zasadzie dwóch podstawowych spraw:

- oceny przebiegu realizacji strategii, tj. jej celów i zadań,
- oceny uzyskiwanych efektów rozwoju społecznego i gospodarczego oraz stanu środowiska.

Realizacja Strategii przynieść powinna pozytywne zmiany (efekty) zakładane na etapie jej opracowania. Może jednak także spowodować, i tego nie należy wykluczać, niezamierzone i nieoczekiwane zmiany niekorzystne, których nie dało się przewidzieć, lub, które wystąpiły w wyniku określonego ukształtowania się warunków realizacji strategii, zwłaszcza warunków zewnętrznych, w szczególności międzynarodowych i krajowych. Właśnie monitoring powinien wskazywać wszelkiego rodzaju zmiany, aby można było na bieżąco podejmować korekty umożliwiające prawidłową realizację Strategii.

Monitoring realizacji Strategii posiada dwie funkcje: sprawdzającą i korygującą. Nadzór nad realizacją Strategii będzie bezpośrednio sprawował Wójt Gminy, powołując do tego celu Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Lokalnego. Raporty będące miarą stopnia wdrażania Strategii, przygotowane przez Zespół w ramach monitoringu będą oceniały realizację poszczególnych zadań i projektów inwestycyjnych w zakresie terminowości ich realizacji oraz zgodności tych zadań i projektów z przyjętymi w Strategii zadaniami, polegającymi na poprawie sytuacji na terenie gminy. Raporty i wnioski o niezgodności przekazywane będą Wójtowi.

Tabela 22. Przykładowe wskaźniki będące podstawą oceny stopnia realizacji zadań.

POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	
NAZWA WSKAŹNIKA	**JEDNOSTKA**
Długość wybudowanej drogi	km
Długość wybudowanych chodników	km
Długość zmodernizowanej drogi	km
Liczba innych obiektów infrastruktury drogowej	Szt.
Liczba osób korzystających z infrastruktury drogowej	Osoby
Liczba wybudowanych urządzeń ruchu drogowego	Szt.
Liczba wypadków drogowych	Szt.
Natężenie ruchu na drodze	Pojazdy/h
Nośność wybudowanego obiekty (drogi)	kN/oś
Liczba wybudowanych przydomowych oczyszczalni ścieków	Szt.
Przepustowość wybudowanych przydomowych oczyszczalni ścieków	Mg/doba
Ilość oczyszczonych ścieków	m3/doba
Ilość odpadów poddawanych recyklingowi	t/rok
Liczba gospodarstw domowych objętych programem selektywnej zbiórki odpadów	Szt.
Liczba gospodarstw domowych obsługiwanych przez składowisko odpadów	Szt.
Liczba pojemników stosowanych do selektywnej zbiórki odpadów	Szt.
Liczba innych obiektów z zakresu gospodarki odpadami	Szt.
Liczba obiektów infrastruktury służącej do produkcji energii odnawialnej	Szt.
Liczba gospodarstw domowych z dostępem do bezprzewodowej sieci internetowej	Szt.
Liczba systemów informatycznych ułatwiających załatwianie spraw administracyjnych w Urzędzie Gminy	Szt.
Liczba nowopowstałych obiektów sportowych	Szt.
Liczba osób korzystających z obiektów sportowych	Osoba
Liczba organizacji pozarządowych działających na terenie gminy	szt.
Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska w stosunku do wydatków inwestycyjnych ogółem	%
Liczba zmodernizowanych dróg gminnych	km
Wydatki na drogi publiczne na 1 mieszkańca	zł.
Długość dróg publicznych o nawierzchni utwardzonej	km
Liczba programów podnoszących kwalifikacje zawodowe dla osób dorosłych	szt.
Liczba powstałych ośrodków kulturalnych	Szt.

Liczba osób korzystających z usług centrum kultury	osoba
Liczba zagospodarowanych obiektów poszkolnych	Szt.
Liczba powstałych obiektów małej infrastruktury	Szt.
ROZWÓJ LOKALNEJ GOSPODARKI	
NAZWA WSKAŹNIKA	**JEDNOSTKA**
Wysokość ulg w zakresie kosztów dla nowych przedsiębiorców	zł.
Liczba nowopowstałych przedsiębiorstw	szt.
Struktura przedsiębiorstw na terenie gminy	szt.
Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców	szt.
Powierzchnia terenów uzbrojonych i przygotowanych pod inwestycje	ha
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do liczby ludności ogółem	%
Udział jednostek gospodarczych sektora prywatnego w stosunku do ogółu	%
Udział pracujących w sektorze usług rynkowych w ogólnej liczbie pracujących	%
Udział pracujących w usługach	%
Udział pracujących w sektorze przemysłowym w ogólnej liczbie pracujących	%
Udział pracujących w sektorze prywatnym w ogólnej liczbie pracujących	%
Stopa zatrudnienia - liczba pracujących na 1 000 mieszkańców	%
Ogólny wskaźnik aktywności zawodowej – udział czynnych zawodowo w ludności w wieku 15 lat i więcej	%
Udział osób fizycznych w liczbie jednostek ogółem sektora prywatnego	%
Udział osób fizycznych w liczbie jednostek ogółem	%
Liczba powstałych organizacji pozarządowych	Szt.
Powierzchnia użytków rolnych na 1 mieszkańca	ha
Udział pracujących w sektorze rolniczym w ogólnej liczbie pracujących	%
Liczba stworzonych grup producenckich	Szt.
Liczba zrzeszonych rolników w grupach producenckich	Osoba
Liczba wydanych folderów promocyjnych	Szt.
Liczba nowo powstałych obiektów rekreacyjno - sportowych	Szt.
Liczba punktów konsultacyjno-doradczych dla mieszkańców	Szt.
ROZWÓJ KULTURALNO - TURYSTYCZNY	
NAZWA WSKAŹNIKA	**JEDNOSTKA**
Liczba nowo wytyczonych szlaków turystycznych	Szt.

Liczba zorganizowanych imprez kulturalnych	Szt.
Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury kulturalnej	Osoba
Liczba osób korzystających z biblioteki	Osoba
Liczba osób turystów uczestniczących w zorganizowanych formach turystyki	Osoba
Liczba systemów zabezpieczeń w obiektach dziedzictwa kulturowego	Szt.
Liczba turystów krajowych i zagranicznych	Osoba
Lokalne punkty informacji punkty informacji kulturalnej i turystycznej	Szt.
Liczba osób niepełnosprawnych uczestniczących w przedsięwzięciach kulturalnych	Osoba
Liczba obiektów zabytkowych zaadoptowanych na cele kulturalne i turystyczne	Szt
Liczba nowych stron internetowych poświęconych tematyce kulturalnej i turystycznej	Szt.

Źródło: opracowanie własne na podstawie dostępnych danych.

Miarą skuteczności prowadzonych działań będą również wskaźniki subiektywne, takie jak:

- wzrost zadowolenia mieszkańców,
- życzliwy stosunek do otoczenia i wzrost poczucia stabilizacji,
- wzrost poczucia bezpieczeństwa i przynależności do społeczności lokalnej,
- wzrost aktywności społecznej i zachowań kooperacyjnych,
- wzrost zdolności do samodzielnego rozwiązywania problemów przez mieszkańców gminy.

Monitoring polegający na systematycznej obserwacji uwarunkowań i przebiegu wdrażania Strategii przez samorząd lokalny za pomocą takich narzędzi jak obserwacja, analiza zmian i interwencja stanowi jedną z podstawowych zasad planowania strategicznego. Wraz z pozostałymi, przedstawionymi poniżej zasadami określa zmienność uwarunkowań wpływających na realizację jej celów oraz zmusza do systematycznego aktualizowania.

- **Spójność** – merytoryczna zgodność wewnętrzna i zewnętrzna strategii, zgodność z dokumentami strategicznymi gminy oraz z dokumentami Unii Europejskiej i Rządu RP,
- **Implikacja** – wynikanie treści następnych elementów strategii z poprzednich,

- **Selektywność** – wybór istotnych dziedzin do diagnozy stanu i oceny uwarunkowań rozwoju województwa, wybór priorytetów strategicznych i dziedzin rozwoju,
- **Elastyczność** – zapis celów strategicznych umożliwiający aktualizację lub wymianę podporządkowanych im celów szczegółowych lub zadań,
- **Sekwencyjność** – uporządkowany układ celów operacyjnych i podporządkowanych im działań efektywnie wspierający rozwój,
- **Ciągłość** – aktualizowanie planów strategicznych i operacyjnych w zależności od zmieniających się uwarunkowań,
- **Parametryzacja –** wskaźnikowe określenie słabych i mocnych stron oraz celów i zadań (wskaźniki wkładu, produktu, rezultatu i oddziaływania),
- **Kontrola –** zewnętrzna kontrola i ocena procesu wdrażania strategii,
- **Uspołecznienie –** społeczne uczestnictwo (inicjatywy) w procesie wyboru kierunków działań strategicznych, popularyzacja strategii, przenoszenie ustaleń strategii regionalnej na planowanie lokalne.

Zastosowanie wszystkich zasad pozwoli na zachowanie niniejszego dokumentu w aktualności w okresie całego horyzontu czasowego 2008 – 2015.

ROZDZIAŁ VII

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Strategia zawiera projekty i zadania, dla których można wskazać potencjalne zewnętrzne źródła finansowania oraz beneficjentów, będą to programy operacyjne finansowane ze środków unijnych perspektywy 2014-2020, które będą wdrażane w Polsce poprzez 6 krajowych programów operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju oraz 16 programów regionalnych zarządzanych przez Urzędy Marszałkowskie. RPO WL 2014-2020 jako program regionalny, będzie finansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Podział alokacji RPO WL 2014-2020 w wysokości 2,23 mld euro obejmuje 14 osi priorytetowych. Głównym jego celem

jest zwiększenie konkurencyjności regionów oraz poprawa jakości życia ich mieszkańców poprzez wykorzystanie potencjałów regionalnych i niwelowanie barier rozwojowych, w oparciu o strategie rozwoju województw, z naciskiem na regionalne strategie inteligentnej specjalizacji. Zaś szczególny nacisk będzie ukierunkowany na wspieranie przedsiębiorczości wynikającej z regionalnych specjalizacji interwencji na rzecz edukacji, zatrudnienia i włączenia społecznego.

Regionalne Programy Operacyjne funkcjonują uzupełniająco do działań krajowych: upowszechnienie technologii TIK, infrastruktura ochrony środowiska, działania z zakresu energetyki i transportu. Najwięcej środków przeznaczono na: konkurencyjność przedsiębiorstw (291,6 mln euro), mobilność regionalną i ekologiczny transport (271 mln euro), efektywność energetyczną i odnawialne źródła energii (258,9 mln euro), infrastrukturę społeczną (232 mln euro) oraz rynek pracy (197,9 mln euro). O unijne dofinansowanie będą mogły ubiegać się m.in. samorządy lokalne, przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe.

Wykaz obszarów priorytetowych w RPO WL na lata 2014-2020

WYBRANE OBSZARY W RPO WL 2014-2020, NA KTÓRE PRZEZNACZONO NAJWIĘCEJ ŚRODKÓW	WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW	FUNDUSZ
Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa	225,54 mln euro	EFRR
Wsparcie wytwarzania i wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych	158,82 mln euro	EFRR
Zwiększenie nowych inwestycji w sektorze MŚP	156,11 mln euro	EFRR
Rozwój obszarów rewitalizowanych	127,68 mln euro	EFRR
Wzrost integracji społecznej oraz poprawa dostępu do rynku pracy przez osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym	124,59 mln euro	EFS
Poprawa efektywności energetycznej w budownictwie użyteczności publicznej i sektorze mieszkaniowym	113,12 mln euro	EFRR
Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych	105,96 mln euro	EFRR
Ogólnodostępne i wysokosprawne usługi medyczne i społeczne	103,54 mln euro	EFRR
Promowanie przedsiębiorczości	103,03 mln euro	EFRR
Zwiększenie dostępu do zatrudnienia osób pozostających bez pracy	99,46 mln euro	EFS
Zwiększenie liczby nowych miejsc pracy w regionie	80,81 mln euro	EFS

Źródło: Opracowanie na podstawie danych www.rpo.lubelskie.pl

Osie priorytetowe Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego 2014-2020:

- Oś I Badania i innowacje

- Oś II Cyfrowe Lubelskie
- Oś III Konkurencyjność przedsiębiorstw
- Oś IV Energia przyjazna środowisku
- Oś V Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna
- Oś VI Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów
- Oś VII Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego
- Oś VIII Mobilność regionalna i ekologiczny transport
- Oś IX Rynek pracy
- Oś X Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian
- Oś XI Włączenie społeczne
- Oś XII Edukacja kwalifikacje i kompetencje
- Oś XIII Infrastruktura społeczna
- Oś XIV Pomoc techniczna

1. **Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020**
   jest ponadregionalnym programem dla województw Polski Wschodniej mającym na celu wzrost konkurencyjności i innowacyjności makroregionu Polski Wschodniej poprzez wsparcie innowacyjności i rozwoju badań oraz zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej makroregionu, w szczególności dzięki dostępności transportowej. Możliwość finansowania rozwoju działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, a także współpracy sieciowej podmiotów oferujących wspólny produkt turystyczny.

2. **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020**,
   w ramach którego będzie możliwe finansowanie ponadlokalnych przedsięwzięć w zakresie energetyki odnawialnej, termomodernizacji budynków użyteczności, rozbudowy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Priorytetami tego programu są: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, rozwój infrastruktury technicznej kraju i bezpieczeństwo energetyczne.

3. **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020**,
   którego celem jest poprawa polityki i działań publicznych na rzecz rynku pracy, edukacji i całej gospodarki; zwłaszcza wsparcie szkolnictwa wyższego ukierunkowane na potrzeby rozwoju; promocja innowacji społecznych i współpracy ponadnarodowej, finansowanie projektów podnoszących kompetencje pracowników administracji samorządowej oraz

rozwijających systemy zarządzania strategicznego i finansowego w gminach i powiatach.

4. **Program Operacyjna Polska Cyfrowa 2014-2020**
   ma na celu zwiększenie dostępności do Internetu, stworzenie przyjaznej dla obywatela e-administracji, która umożliwi załatwianie wielu spraw za pośrednictwem komputera oraz upowszechnienie w społeczeństwie wiedzy i umiejętności korzystania z komputerów. Zaplanowano finansowanie przedsięwzięć związanych poprawą dostępu mieszkańców do szybkiego Internetu, rozwojem administracji elektronicznej i e-usług, a także podnoszeniem umiejętności cyfrowych społeczeństwa.

5. **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020**, w tym Program Region Morza Bałtyckiego; Program dla Europy Środkowej, Interreg Europa; Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina, Norweski Instrument Finansowy, umożliwiające finansowanie różnorakich inicjatyw związanych ze sportem, kulturą, edukacją, zdrowiem, turystyką oraz rozwojem społeczeństwa obywatelskiego o charakterze międzynarodowym.

6. **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020** (PROW 2014-2020). Celem głównym PROW 2014–2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014 – 2020. Są to:
   - Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
   - Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
   - Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
   - Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.
   - Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.
   - Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Pomoc finansowa ze środków Programu będzie skierowana głównie do sektora rolnego. Sektor ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia zrównoważonego

rozwoju obszarów wiejskich i wymaga znacznego i odpowiednio ukierunkowanego wsparcia. Planowane w Programie instrumenty pomocy finansowej będą miały na celu przede wszystkim rozwój gospodarstw rolnych (*Modernizacja gospodarstw rolnych*, *Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników, Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne).*

7. **Oś 4 Leader**

Ukierunkowany jest na wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju, których zadaniem będzie poprawa jakości życia oraz różnicowanie działalności na obszarach wiejskich, współpracę międzyregionalną i międzynarodową, oraz nabywanie umiejętności, aktywizację i koszty bieżące lokalnych grup działania. Dla realizacji działań w ramach Osi 4 Leader niezbędny będzie wybór Lokalnej Grupy Działania (LGD), która będzie realizowała Lokalną Strategię Rozwoju (LSR)**.** Lokalna Grupa Działania jest partnerstwem trójsektorowym, składającym się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. W składzie organu decyzyjnego LGD powinni uczestniczyć w 50% partnerzy społeczni i gospodarczy, a w szczególności przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego: rolnicy, kobiety wiejskie, młodzi ludzie oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych. Obszar działania LGD musi liczyć od 30 do 150 tys. mieszkańców.

Wykaz Działań/Poddziałań w ramach PROW na lata 2014-2020

Nr Art. Rozporządzenia UE Nr 1305/2013	**Kod działania**	**Działanie/podziałanie**	Środki EFRROW (euro)	Środki publiczne ogółem (euro)
14	1	Transfer wiedzy i działalność informacyjna	36 905 246	58 001 302
15	2	Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i zastępstw	47 722 830	75 002 515
16	3	Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych	21 000 000	33 004 179
17	4	Modernizacja gospodarstw rolnych	1 527 756 680	2 401 064 486
		Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura2000	39 131 409	61 500 000
		Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach OSN	23 860 615	37 500 000
		Przetwórstwo i marketing produktów rolnych	440 989 000	693 070 461
		Scalanie gruntów	88 440 000	138 994 740
18	5	Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych	264 046 000	414 981 968

19	6	Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa	82 717 000	130 000 317
		Premie dla młodych rolników	456 849 802	717 997 734
		Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej	263 383 000	413 939 978
		Restrukturyzacja małych gospodarstw	561 825 648	882 980 666
		Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług rolniczych	41 358 000	64 999 372
20	7	Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów	47 700 000	74 966 634
		Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich	636 283 100	1 000 000 049
21	8	Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych	191 519 339	300 997 069
27	9	Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym	256 414 153	402 987 547
28	10	Działanie rolno- środowiskowo- klimatyczne	753 399 101	1 184 062 782
29	11	Rolnictwo ekologiczne	445 373 661	699 961 515
31	13	Płatności ONW	1 378 188 270	2 165 998 652
35	16	Współpraca w ramach grup EPI	36 904 246	57 999 730
42-44	19	Wsparcie na rozwój lokalny kierowany przez społeczność w ramach LEADER	467 668 000	734 999 913
51-54	20	Pomoc techniczna	132 527 195	208 283 391
		Renty strukturalne - zobowiązania	356 318 519	560 000 000
RAZEM BUDŻET PROW 2014-2020			**8 598 280 814**	**13 513 295 000**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wersji skróconej PROW na lata 2014-2020 z dnia 12.12.2014 roku

Zadania ujęte w Strategii Rozwoju Gminy Sułów będą również finansowana ze środków krajowych. Programy, fundusze i organizacje krajowe dofinansowujące działania w formie dotacji:

- Programy wsparcia społeczeństwa obywatelskiego (Fundusz Inicjatyw Obywatelskich).
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, w ramach, którego będzie możliwość finansowania w formie instrumentów zwrotnych przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska, efektywności energetycznej, energii odnawialnej.
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, umożliwiający finansowanie różnorakich przedsięwzięć w zakresie ekologii, ochrony przyrody oraz zarządzania gospodarką wodną i odpadową.

- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, umożliwiający finansowanie m.in. projektów z zakresu integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.
- Roczne programy finansowania kultury, realizowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z których będą dofinansowywane wydarzenia kulturalne.
- Narodowy program przebudowy dróg lokalnych „Bezpieczeństwo – Dostępność – Rozwój", w ramach którego będzie istniała możliwość uzyskania dotacji na modernizację dróg powiatowych i gminnych.
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Ministerstwa Sportu,
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- Ministerstwo Oświaty,
- Fundusz Inicjatyw Obywatelskich FIO,
- Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności,
- Fundacja Batorego,
- Fundacja Fundusz Współpracy,
- Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej EFRWP,
- Dotacje Samorządu Województwa Lubelskiego.

W pierwszym rzędzie wymienione zostały tylko te instytucje, fundusze lub organizacje, które realizują wieloletnie programy wspierania rozwoju wsi i społeczności lokalnych.

Pozostałe, potencjalne źródła finansowania realizują głównie programy roczne i ogłaszają zasady konkursów i nabór wniosków raz lub kilka razy w roku kalendarzowym.

ROZDZIAŁ VIII
KONSULTACJE SPOŁECZNE

Konsultacje społeczne dotyczące opracowania Strategii Rozwoju Gminy Sułów na lata 2015 – 2020 zapoczątkowane zostały w momencie rozpoczęcia prac nad dokumentem w kwietniu 2015 roku. Współpraca z przedstawicielami społeczności lokalnej wiązała się z podjęciem rozmów na temat ustalenia wspólnej listy celów oraz projektów przewidzianych do realizacji na najbliższe lata 2015 – 2020.

Dokument konsultowany był na płaszczyznach: bezpośrednich spotkań z przedstawicielami społeczności lokalnej, interaktywnych ankiet umieszczonych na stronie internetowej gminy oraz poprzez konsultacje dotyczące zasadności kierunków przedstawianych we wstępnej wersji Strategii Rozwoju Gminy Sułów. Pierwsza płaszczyzna odniosła najbardziej wiodącą rolę, gdyż za jej pośrednictwem ukazane zostały zarówno wiodące problemy społeczności lokalnej, przeanalizowano także mocne i słaby strony gminy, co w rezultacie pozwoliło na skonkretyzowanie najważniejszych celów, którymi powinna się kierować Gmina w swej polityce rozwojowej na lata 2015-2020. Istotne znaczenie odegrała także druga płaszczyzna, która pozwoliła na uszczegółowienie i wypracowanie w efekcie dokumentu, który stanie się uniwersalny poprzez swoją elastyczność w realizacji zadań, a będzie tylko wymagał przeprowadzania corocznych aktualizacji z uwagi na zmieniające się uwarunkowania gospodarczo – społeczne oraz upływający czasookres Wieloletniego Planu Inwestycyjnego.

Spotkanie formułujące podstawowe założenia i kierunki rozwoju przedstawione w niniejszej Strategii odbyło się 12 czerwca 2015 roku, wzięło w nim udział 30 osób. Uczestniczyli w nim reprezentanci społeczności lokalnej w tym grup i organizacji istniejących na terenie gminy. Kolejnym elementem było przedstawienie projektu Strategii, którego efektem są ankiety z zawartymi uwagami.

W ankietach szczególny nacisk został położony na rozwój infrastruktury technicznej w tym budowę i modernizację dróg, budowę przydomowych oczyszczalni ścieków, budowę chodników oraz rozwój infrastruktury informatycznej i termomodernizację budynków szkolnych. Istotne znaczenie dla mieszkańców mają działania przyczyniające się rozwoju systemu odbioru i segregacji odpadów oraz kształtowania przestrzeni publicznej poprzez organizację terenów zieleni urządzonej, remont i konserwację pomników pamięci narodowej, współgrające ze skuteczną promocją jej walorów przyrodniczych i dorobku kulturalnego. Ważnym elementem jest także inwestowanie w rozwój świadomości społeczeństwa mieszkającego na terenie gminy poprzez organizowanie szkoleń dla rolników, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych.

Wszystkie uwagi i wskazówki zostały ujęte w niniejszym dokumencie planistycznym.

SPIS TABEL

Tabela 1. Ludność gminy Sułów wg płci 20
Tabela 2. Ludność wg płci i wieku. 21
Tabela 3. Ludność wg ekonomicznych grup wieku 22
Tabela 4. Struktura przyrostu naturalnego w latach 2009 – 2014 23
Tabela 5. Punktowa prognoza ludności 25
Tabela 6. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców 25
Tabela 7. Poziom wykształcenia mieszkańców gminy Sułów na tle wykształcenia mieszkańców powiatu, województwa i Polski 27
Tabela 8. Ludność wg głównego źródła utrzymania 27
Tabela 9. Pracujący w wieku 15 lat i więcej, wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym według powierzchni użytków rolnych 28
Tabela 10. Struktura bezrobocia 32
Tabela 11. Struktura bezrobocia w miastach i gminach rejonu działania PUP Zamość na koniec IV kwartału 2014 34
Tabela 12 Struktura liczby etatów nauczycieli i uczniów w szkołach na terenie gminy - stan na rok szkolny 2013/2014 38
Tabela 13. Ilość pomieszczeń i obiektów sportowych w poszczególnych placówkach 39
Tabela 14. Biblioteki, księgozbiór, czytelnicy i wypożyczenia w gminie Sułów na tle powiatu, województwa i kraju 40
Tabela 15. Przydomowe oczyszczalnie ścieków 50
Tabela 16. Charakterystyka dróg gminnych 52
Tabela 17. Porównanie wartości opałowych 59
Tabela 18. Skład słomy wybranych zbóż oraz analiza elementarna słomy wybranych zbóż w % 60
Tabela 19. Potencjalna energia w wyróżnionych rejonach Polski 61
Tabela 20. Jednostki przyłączone w pierwszym etapie 68
Tabela 21. Porównawcza struktura wydatków w latach 2013 w podziale na najważniejsze działy budżetu gminy 73
Tabela 22. Prognoza łącznej kwoty długu 74
Tabela 23. Przykładowe wskaźniki będące podstawą oceny stopnia realizacji zadań 103

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Zależność funkcjonowania dokumentów programowych na poziomie kraju 5
Wykres 2. Struktura powierzchni ..... ….. 10
Wykres 3. Ludność gminy Sułów wg płci ..... … 20
Wykres 4. Gęstość zaludnienia gminy Sułów na tle powiatu, województwa i kraju 21
Wykres 5. Ludność w gminie Sułów w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w latach 2008-2014 22
Wykres 6. Migracje w gminie Sułów w latach 2008 – 2014 24
Wykres 7.Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców 26
Wykres 8. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców wyrażona procentowo 26
Wykres 9. Ludność wg głównego źródła utrzymania 28
Wykres 10. Pracujący w wieku 15 lat i więcej wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym według powierzchni użytków rolnych 28
Wykres 11. Struktura wiekowa mieszkańców prowadzących gospodarstwa wg cech demograficznych 29
Wykres 12. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze wg sektorów własnościowych …… 30
Wykres 13. Działalność gospodarcza w gminie Sułów, porównanie roku 2009 i 2014 ..... …30
Wykres 14. Stopa bezrobocia w powiecie Zamojskim, porównanie roku 2004 i 2013…….....33
Wykres 15. Stopa bezrobocia w kraju i województwie Lubelskim 33
Wykres 16. Liczba bezrobotnych w gminie Sułów w porównaniu z innymi gminami powiatu zamojskiego ..... ….35
Wykres 17. Bezrobotne kobiety i mężczyźni z terenu gminy Sułów 36
Wykres 18. Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych w latach 2009-2014 37
Wykres 19. Wyposażenie szkół w komputery ..... … 41
Wykres 20. Osoby korzystające ze świadczeń społecznych na 1000 ludności w latach 2003-2006 ..... … 44
Wykres 21. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w latach 2003-2006…….....44

Wykres 22. Przyczyny korzystania z pomocy społecznej w % 45
Wykres 23. Formy korzystania z pomocy społecznej 45
Wykres 24. Struktura dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich 52
Wykres 25. Struktura dochodów własnych w latach 2011-2015..... 72
Wykres 26. Dochody własne na jednego mieszkańca w latach 2005-2009 73
Wykres 27. Wydatki na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2010- 2013 74

SPIS RYSUNKÓW

Rys. 1. Powiat zamojski 8
Rys. 2. Gmina Sułów na tle województwa lubelskiego 9
Rys. 3. Topografia gminy Sułów 10
Rys. 4. Obszar Natury 2000 – Zbiornik Wodny Nielisz 18
Rys. 5. Poziom bezrobocia w skali kraju 33
Rys. 6. Poziom nasłonecznienia……61
Rys. 7. Średnioroczne sumy usłonecznienia godz/rok dla reprezentatywnych rejonów Polski……62
Rys.8. Wykorzystanie instalacji solarnej w gospodarstwie indywidualnym……..…..63
Rys.9. Wykorzystanie instalacji fotowoltanicznej w gospodarstwie indywidualnym……..…..66